

ISSN 1512 - 4649

ეკონომისტი

სამართლებრივი რეგულაციები და რეგულირებადი
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

№2-3 2018 წელი

ეკონომიკური პოლიტიკა (მთავრობის,
ბიზნესმენტა და მეცნიერთა პოზიციები)

გადასახადები, ბუღალტრული აღრიცხვა,
აუდიტი

ბიზნესი და მენეჯმენტი

საბანკო სამსახური (ბანკირი, ბიზნესმენი,
მეანობრე)

საქართველოში სიღატაკი (სამეცნიერო
სამართალი), კომენტარები

მეცნიერული კითხვები და პროგნოზირება
კვლევები

ჟურნალი “ახალი ეკონომისტი”
რევიზირებულია:

სსიპ ინსტიტუტ ტექნიფორმის ელექტრონულ
გამოცემებში “ქართულ რევერატულ ჟურნალში”.

რევიზირებულად აღიარებულია:

- საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია;
- საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია;
- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი;
- გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი;
- თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტი, ESM ბიზნესის სკოლა;
- კავკასიის უნივერსიტეტი;
- სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი;
- აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი;
- ოდესის მეჩნიკოვის სახელობის ეროვნული უნივერსიტეტი (ქ. ოდესა, უკრაინა);
- კავკასიის სტრატეგიული კვლევის ინსტიტუტი (ბაქო, აზერბაიჯანი);
- ბელორუსიის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (მინსკი);
- ყაზახეთის ეკონომიკის, ფინანსებისა და სავაჭრო ვაჭრობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (ასტანა).

მისამართი: საქართველო,
0105, თბილისი, ჯორჯაძის ქ. №5
ტელ.: +995 (32) 2 990 576;
მობ.: +995 (55) 277 554; +995 (95) 32 30 34;
ელ-ფოსტა: loidk@yahoo.com
ვებ-გვერდი: www.economisti.ge; www.loi.ge

The Magazine “Akhali Ekonomisti” (New
Economist) HAS BEEN REVIEWED:

In “Georgian Reviewed Magazine” –
P.L.L.E. Institute of Techninform

ACKNOWLEDGED TO BE REVIEWED BY:

- Georgian Academy of Business Sciences;
- Georgian Academy of Economical Sciences;
- I. Javakhishvili Tbilisi State University;
- Ilia State University;
- Georgian Technical University;
- Grigol Robakidze University;
- Tbilisi Free University, ESM Business School;
- Caucasus University;
- Sukhumi State University;
- Shota Rustaveli State University;
- Samtskhe-Javakheti State University;
- Shota Meskhia State University of Zugdidi;
- Akaki Tsereteli State University;
- Saint Andrew the First Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia;
- East European University;
- Odessa Mechnikov National University (Odessa, Ukraine);
- Institute of Strategic Studies of the Caucasus (Baku, Azerbaijan);
- State University of Belarus (Minsk);
- University of Kazakhstan of Economy, Finances and International Trade (Astana).

ADDRESS: 5 Jorjadze str., 0105, Tbilisi, Georgia
Tel.: +995 (32) 2 990 576;
Mob.: +995 55 277 554; +995 (95) 32 30 34;
E-mail: loidk@yahoo.com
web-site: www.economisti.ge; www.loi.ge

ახალი ეკონომისტი

ყოველკვარტალური სამართაშორისო რევიზირებადი და რეცენზირებადი
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი №2-3(50), 2018

ლოიდ ქარჩავა - მთავარი რედაქტორი და სარედაქციო კოლეგიის თავმჯდომარე,
ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი;
საქართველოს მეცნიერთა საბჭოს თავმჯდომარე;
საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი;
ფაზისის საერო-სამეცნიერო აკადემიის ნამდვილი წევრი.

სარედაქციო კოლეგია:

მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები:

რამაზ აბუსაძე (პატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი); ნინო აბუსაძე; ანტონ აბრამაშვილი; იური ანანიაშვილი; როზა ანათიანი; თეიმურაზ ბაბუნაშვილი (საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი); ევგენი ბარათაშვილი; ელგერ ბატიაშვილი; ბივი ბედიანაშვილი (ევროპის უნივერსიტეტის გლობალიზაციის ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების კვლევის ინსტიტუტის დირექტორი); როსტომ ბერიძე (ბათუმის უნივერსიტეტი); ხათუნა ბერიშვილი; თამარ ბამსახურდია; თინა ბელაშვილი; სიმონ ბელაშვილი; რამაზ ბერლიანი; რევაზ ბეჟაშვილი (ეკონომიკური პოლიტიკისა და ეკონომიკური განათლების ქართულ-გერმანული ინსტიტუტის დირექტორი); რევაზ ბოგოზიანი; ვლადიმერ ბრიბოლაია (მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია); ალექსეი დანილჩენკო (ბელარუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე); ვოლგბანდ ვენტი (ბერლინი, გერმანია); შოთა ვეშაპიძე; ნუზარ თოდუა; ბონა თუთბერიძე (ევროპის უნივერსიტეტის პრორექტორი); სერგეი იაკუბოვიჩი (ოდესის ეროვნული უნივერსიტეტი, უკრაინა); ელდარ ისმაილოვი (კავკასიის სტრატეგიული კვლევის ინსტიტუტის დირექტორი); მირაბ კაკაშვილი; ალექსანდრე კვაშილაშვილი; ბია კვაშილაშვილი; მურთაზ კვიციანი (სამეცნიერო ნაწილის რედაქტორი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ბიზნესისა და მართვის სკოლის დეკანი); ვასილ კიკუაძე; ირაკლი კოვზანაძე (საქართველოს პარლამენტის საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტის თავმჯდომარე); კახა კორძია (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის რექტორი); პატა კოლუაშვილი (საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი); ნევილ ლაბვილაშვილი; ლორდი სტივენ ლორდ ლოიდ-ბაბრატიონი (ოქსფორდის უნივერსიტეტი, ინგლისი); რევაზ ლორთქიფანიძე; ეკატერინე ლომია (საერთაშორისო ურთიერთობების სამსახურის

უფროსი); შალვა მაჭავარიანი (კავკასიის უნივერსიტეტის ვიცე-პრეზიდენტი); ელგუჯა მამუკაშვილი; ნუზარ ნაღარაია (ფაზისის საერო-სამეცნიერო აკადემიის პრეზიდენტი); დავით ნარმანიანი; თეოდორ ნინიძე; სოლომონ პავლიაშვილი (საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრი); ვახტანგ სარტიანიანი; ეთერ სარჯველაძე; ავთანდილ სილაბაძე (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი წევრი); ალექსანდრე სიჭინავაძე; გელა სვირაძა (ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი); დამიტიან ტუშუკუაშვილი (ყაზახეთის რესპუბლიკის ესთეტიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი); სლავა ვატილაშვილი; ლევან ქისტაშვილი (საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის ფაკულტეტის დეკანი); რუსუდან ქუთათიელი (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის დეკანი); ეკატერინე შაკიაშვილი; თეიმურაზ შენგელიანი; ბიორბი შიხაშვილი; ომარ შუღრა; შაია შულენბაშვილი (ყაზახეთის რესპუბლიკა); ლალი ჩაბელიშვილი; დავით ჩერქაშვილი (ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის რექტორი); მიხეილ ჩიკვილაძე; ნიკო ჩიხლაძე; ავთანდილ ჩუთლაშვილი; ნოდარ ხაღური (საქართველოს კონკურენციის სააგენტოს თავმჯდომარე); ელენე ხარაბაძე; ეთერ ხარაიშვილი; რევაზ ხარბაშვილი; ვასილ ხიზანიანი; მირაბ ხმალაძე; დავით ჯალაღონია (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი); ივანე ჯაბოღანიანი (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საინჟინერო ეკონომიკის, მედიატექნოლოგიებისა და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი) ჯამალუტ ჯანჯღაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე); ემზარ ჯემენია; მიხეილ ჯიბუჭი (საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი). ნანა ჯღარკაძე.

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

შესაძლებელია, რედაქცია ყოველთვის არ იზიარებდეს ავტორის აზრს.

© ჟურნალი „ახალი ეკონომისტი“, 2018წ.
© გამომცემლობა „ლოი“

ჯანსი 10 ლარი

№2-3(50), 2018 წელი, year

The New ECONOMIST

QUARTELY INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL MAGAZINE,

PRECISED AND REVIEWED № 2-3(50), 2018

LOID KARCHAVA - Editor-in-Chief and Head of Editorial Board;
Doctor of Business Administration, Professor;
Head of the Council of Scientists of Georgia;
Academician of the Georgian Academy of Business Sciences;
Academician of the Georgian Academy of Fazisi Sciences.

EDITORIAL BOARD

Doctors of science, Professors:

RAMAZ ABESADZE (Director of Paata Gugushvili Economic institute); NINO ABESADZE; ANZOR ABRALAVA; IURI ANANIASHVILI; ROZETA ASATIANI; TEIMURAZ BABUNASHVILI (Prezident of the Georgian Academy of Business Sciences); EVGENI BARATASHVILI; ELBERD BATIASHVILI; GIVI BEDIANASHVILI (Director of the European University's Institute of Research of economic and social problems of Globalization); ROSTOM BERIDZE (Batumi state university); KHATUNA BERISHVILI; TAMAR GAMSAKHURDIA; TINA GELASHVILI; SIMON GELASHVILI; RAMAZ GERLIANI; REVAVAZ GVELESIANI (Director of Georgian-German Institute of Economic Policy and Economic Education); REVAVAZ GOGOKHIA (Editor-in-Chief of magazine „Economy and Business“); VLADIMIR GRIGOLAIA (Moscow, Russian Federation); ALEKSEY DANILCHENKO (Deputy of Rector of Belarusia State University); WOLFGANG WENG (Berlin, Germany); SHOTA VESHAPIDZE; NUGZAR TODUA; GOCHA TUTBERIDZE (Prorector of European University); SERGEY YAKUBOVSKIY (Odessa I.I.Mechnikov Odessa National University, Ukraine); ELDAR ISMAILOV (Director of Institute of Strategic Studies of the Caucasus); MERAB KAKULIA; ALEKSANDRE KVASHILAVA; GIA KVASHILAVA; MURTAZ KVIRKVAIA (Editor of the Scientific part, Dean of Business and Management School of G. Robakidze University); VASIL KIKUTADZE; IRAKLI KOVZANADZE (Head of Budget and Finance Committee of Parliament of Georgia); KAKHA KORZAIA (Rector of Caucasus International University); PAATA KOGUASHVILI (member of Georgian Academy of Agriculture); HARALD KUNZ (Brandenburg, Germany); ENVER LAGVILAVA; The Rt Hon STEVEN LORD LLOYD-BAGRATIONI (University of Oxford, England); REVAVAZ LORDKIPANIDZE; EKATERINE LOMIA (Head of Department of International Relations); SHALVA MACHAVARIANI (Vice-Prasidenrt of Caucasus University in sciens field); ELGUJA MEQVABISHVILI; MARIAM MGBRISHVILI; NUGZAR NADARAIA (Prezident of the Academy of Fazisi Sciences); DAVID NARMANIA; TEDO NINIDZE; SOLOMON PAVLIASHVILI (Rector of Tbilisi University); VAKHTANG SARTANIA; ETER SARJVELADZE; AVTANDIL SILAGADZE (Member of Georgian National Academy of Science); ALEKSANDRE SICHINAVA (Editor-in-Chief of magazine „Business Engineering“); GELA SVIRAVA; DAMETKEN TUREKULOVA (Academician of a Esthetical Science Academy of Kazakhstan, University of Kazakhstan of Economy, Finances and International Trade); SLAVA FETELAVA; LEVAN KISTAURI (Dean of Economics and Business Administration Faculty of Saint Andrew the First Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia); RUSUDAN KUTATELADZE (Dean of Business-engineering Faculty of Georgian Tecnical University); TEMUR SHENGELIA; GIORGI SHIKHASHVILI; OMAR SHUDRA; FAIA SHULENBAYEVA (University of Kazakhstan of Economy, Finances and International Trade); LALI CHAGELISHVILI; DAVID CHERKEZISHVILI (Rector of East European University)MICHAEL CHIKVILADZE; NIKO CHIKHLADZE; AVTANDIL CHUTLASHVILI; NODAR KHADURI (Head of the Georgian Competition Agency); ELENE KHARABADZE; ETER KHARAISHVILI; REVAVAZ KHAREBAVA; VASIL KHIZANISHVILI; MERAB KHMALADZE; DAVID JALAGONIA (Dean of Economics and Buziness Faculty of Suxumi State University); JAMLET JANJGAVA (Deputy of Editor-in-Chief); EMZAR JGERENAIA; MICHAEL JIBUTI (Prezident of the Georgian Academy of Economics Sciences); NANA JGHARKAVA.

საქართველოში THE NEW ECONOMIST

მეცნიერება

ზურაბ ფარესიშვილი - ქართული ჩაის ეკონომიკური პრობლემები, მიზეზები და შედეგები 7

ვასილ ხიზანიშვილი - მესაკუთრე და დაქირავებული მმართველი 13

კობა სოხაძე - ეკონომიკური რენტის სრულყოფის ზოგიერთი საკითხის შესახებ 18

ჯემალ სოლოლაშვილი, ლალი ოქროცვარიძე - ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები მცხეთის
მუნიციპალიტეტში 23

ლალი ბუჩუკური - აუდიტორული საქმიანობის ხარისხზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი 28

ნინო ჯიბუტი - სამართლის ეკონომიზაციის შესახებ 31

Ilia Botsvadze - Pros and Cons of Banking Concentration 37

ზურაბ კირკიტაძე - უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვისთვის გატარებული ღონისძიებები და
მათი შესაბამისობის დადასტურება 46

António dos Santos Mabota - Is democracy incompatible with ubuntu? 55

ალექსანდრე ნაჭყებია - პერსონალის კონტროლინგის ადგილი კონტროლინგის
საერთო სისტემაში 67

ჩვენი სახელმწიფო თანამემამულეები

თამთა კაპანაძე - ივანე ჯავახიშვილი 72

ლევო ჩიქავა - 90 74

ახალი წიგნები 79

ქართველოლოგიურ მეცნიერებათა სიახლენი 81

SCIENCE

Zurab Paresishvili – Economic problems of Georgian tea Reasons and consequences 7

Vasil Khizanishvili - Proprietor and employed Ruler 13

Koba Sokhadze - Some of the issues of perfection of economic ration 18

Jemal Sologashvili, Lali Okrotskadze - Tourism development prospects in Mtskheta municipality 23

Lali Buchukuri - Analysis of factors affecting the quality of audit activity 28

Nino Djibuti - Relations between Law and Economics 31

Ilia Botsvadze - Pros and Cons of Banking Concentration 37

Zurab Kirkitadze - Passed measures for attraction of FDI and provement of their consistency 46

António dos Santos Mabota - Is democracy incompatible with ubuntu? 55

Alexandre Nachkebia - Personnel Controlling Position in Integrated Controlling System 67

OUR FAMOUS COUNTRYMEN 72

LEO CHIKAVA - 90 74

NEW BOOKS 79

NEWS OF KARTVELOLOGY SCIENCES 81

სხალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

ქართული ჩაის ეკონომიკური პრობლემები, მიზეზები და შედეგები

ზურაბ ფარესიშვილი,
სტუ-ს პროფესორი

სტატიაში მოყვანილი და განხილულია ქართული ჩაის, როგორც სოფლის მეურნეობის დარგის, ისე გადამამუშავებელ მრეწველობაში უკანასკნელი ათეული წლების მანძილზე წამოჭრილი ეკონომიკური პრობლემები, მათი გამომწვევი მიზეზები და შედეგები დღევანდელი ფაქტიური მდგომარეობიდან გამომდინარე.

მოყვანილია ჩაის დარგის განვითარების დიაგრამა 1922-1925 წლებიდან და ჩაის მრეწველობის წარმატებები დიაგრამის სახით, რომელიც მოიცავს 1922-2000 წლების პერიოდს, ასევე სისტემაში გამოყოფილი კაპიტალური დაბანდებისა და სიმძლავრის ზრდის ტემპები 1960-2005 წლის შედეგების მიხედვით.

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

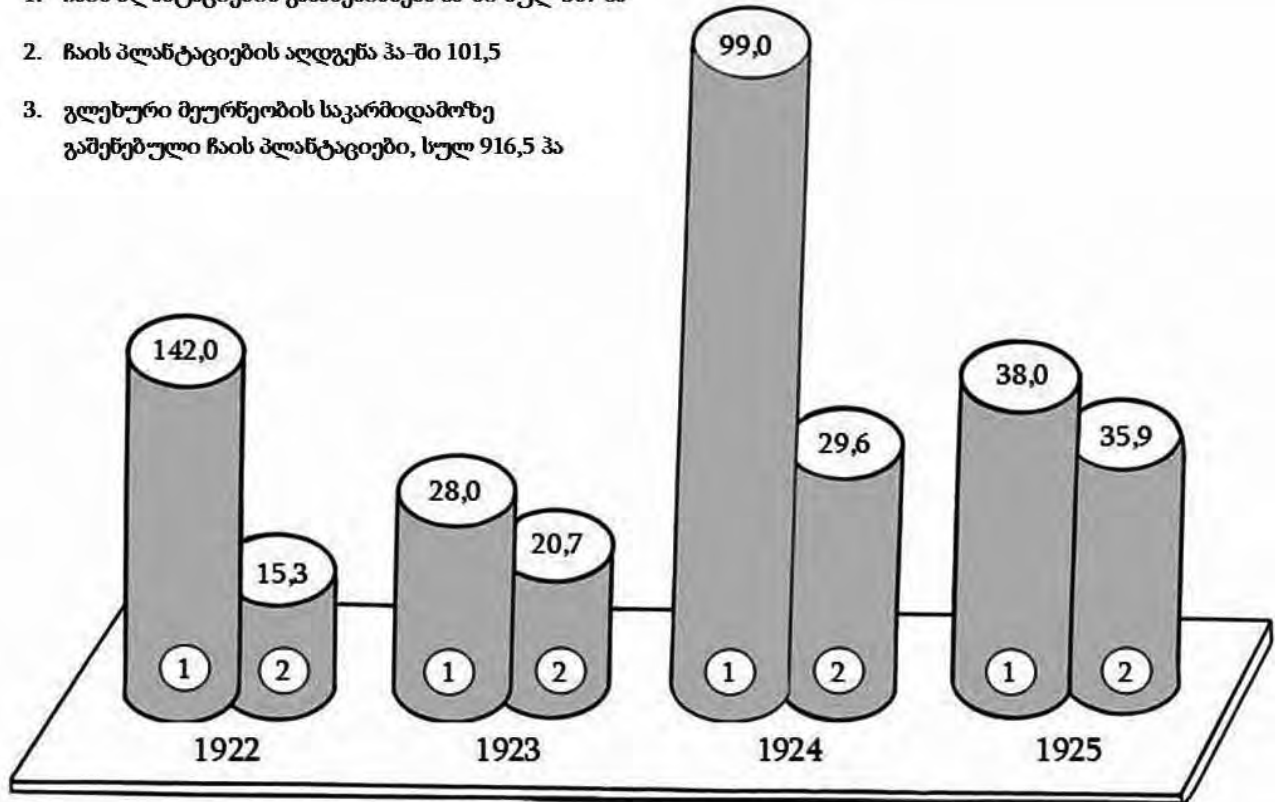
კვების პროდუქტების გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარების ერთ-ერთი ძირითადი მოთხოვნაა დარგობრივი სანედლეულო ბაზის რეალური სექტორის არსებობა, რომელიც უნდა ითვალისწინებდეს მაპროფილირებელ რეგიონებში, ბუნებრივ, რელიეფურ და კლიმატურ პირობებს, სასოფლო-სამეურნეო მიწებისა და სავარგულების სწორ გადანაწილებას მისი რაციონალურად გამოყენების მიზნით, რათა უზრუნველყოფილი იქნას საწარმოო სიმძლავრეები, ტრადიციული (ვაზი, ჩაი, ხილი, ბოსტნეული და სხვ.) ნედლეულის მიღებით.

სწორედ საკითხის ამ ჭრილში დაყენება გახდა საფუძველი საქართველოსთვის სრულიად ახალი, ჩაის, როგორც სასოფლო-სამეურნეო კულტურის განვითარების, რომელიც XVIII საუკუნის მიწურულში და XIX საუკუნის დასაწყისში შემოიტანეს საქართველოში და პირველად მისი მოშენება დაიწყო სუბტროპიკული კლიმატის პირობების მქონე აჭარისა და გურიის რეგიონებში. ხოლო მომდევნო წლებში ჩაის კულტურის მოშენება და წარმოება დაიწყო იმერეთის, სამეგრელოსა და აფხაზეთის რეგიონებშიც.

საქართველოში მეჩაიეობის განვითარების, შიგა რესურსების (მ.შ. სამეცნიერო) მაქსიმალურმა და ინტენსიურმა გამოყენებამ, ქართული

ჩაის პროდუქციამ დიდი და მნიშვნელოვანი პოპულარობა მოიპოვა არა მარტო საქართველოში, არამედ მთლიანად საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე, ხოლო მომდევნო წლებში საზღვარგარეთის ქვეყნებმაც აღიარა. აღსანიშნავი და ნიშანდობლივია, რომ ჩაის პლანტაციების გაშენება და მზა პროდუქციის წარმოება მოხდა სახელმწიფოს ინიციატივით, რაშიც დიდი როლი ითამაშარუსეთმა. სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ არ გვიჩვენებს ამ ფაქტების აღიარება, მაგრამ მისი დამალვა ან გაყალბება თეორიულადაც შეუძლებელია თუნდაც იმიტომ, რომ ჩაის ინტენსიური უკე სამრეწველო გაშენება საქართველოში გასული საუკუნის 25-30 წლებზე უფრო ადრე დაიწყო და 1913 წლისათვის შეადგინა 900 ჰა, ხოლო ბაიხაოს ჩაის გამომუშავებამ სამ კუსტარულ ფაბრიკაში და რამდენიმე წვრილ მეურნეობაში მიაღწია 131 ტონას. უკვე მომდევნო 1921-1925 წლებში, როდესაც გაიზარდა მოთხოვნილება ქართული ჩაის პროდუქციაზე, საქართველოში აღდგენილი იქნა 101,5 ჰა ჩაის პლანტაცია, ხოლო ახლად გაშენებული იქნა 307 ჰა ჩაის პლანტაცია, რასაც დაემატა გლეხური მეურნეობის საკარმიდამოზე არსებული პლანტაციები, რამაც საბოლოო ჯამში 1925 წლისათვის მიაღწია 1325 ჰა-ს (იხ. დიაგრამა №1).

1. ჩაის პლანტაციების განაშენიანება ჰა-ში სულ 307 ჰა
2. ჩაის პლანტაციების აღდგენა ჰა-ში 101,5
3. გლეხური მეურნეობის საკარმიდამოზე გაშენებული ჩაის პლანტაციები, სულ 916,5 ჰა

დიაგრამა № 1

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

ჩაის კულტურისა და გამოშვებული პროდუქციის მზარდმა მოთხოვნამ დღის წესრიგში დააყენა შექმნილიყო სპეციალური ორგანიზაცია, რომელიც უხელმძღვანელებდა დარგს და მის სამომავლო განვითარებას, ამიტომ 1925 წლის ნოემბერში სსრ კავშირის შრომისა და თავდაცვის საბჭოს მიერ მიღებული და დამტკიცებული იქნა ბრძანებულება საკავშირო სააქციო საზოგადოება „საქართველოს ჩაის“ შექმნასთან დაკავშირებით, ხოლო 1931 წლის 31 ოქტომბრის საკავშირო დადგენილებით მოხდა ამ აქციონერული ორგანიზაციის რეორგანიზაცია, რის საფუძველზეც ჩამოყალიბდა „საქართველოს ჩაის“, ტრესტი.

„საქართველოს ჩაი“-ს ტრესტის ჩამოყალიბების შემდეგ მის დაქვემდებარებაში 1925-1928 წლებში შევიდნენ ოზურგეთის, ჩაქვის და ზუგდიდის საცდელი სადგურები, ხოლო მათ მიერ შესრულებულ სამუშაოებს კოორდინირებას უწევდა 1930 წელს შექმნილი საკავშირო მნიშვნელობის ინსტიტუტი, რომელიც მდებარეობდა ოზურგეთში ს. ანასეულში. 1937 წელს აღნიშნული ინსტიტუტი რეორგანიზებული იქნა როგორც ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების სამეცნიერო ინსტიტუტი და რომელსაც უკვე შეემატა ქ.

სოხუმისა და ქ. ფოთის ფილიალები, რომლებმაც დიდი როლი შეასრულა ჩაის რაიონების ნიადაგობრივ კლიმატური პირობების შესწავლაში, მომზადდა სამეცნიერო კადრები, აგრონომები, მექანიზატორები, ტექნოლოგები, მექანიკოსები, ტიტესტერები და დარგის სხვა სპეციალისტები.

ჩაის კულტურის მოშენება და გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარება საბჭოთა კავშირის დროს მიმდინარეობდა დამოუკიდებელი გზით, ვინაიდან ანალოგის აღება არავისგან შეიძლებოდა ჩაკეტილი საზღვრებისა და კავშირების გამო. რამდენადაც გასაკვირი არ უნდა იყოს საზღვარგარეთის ჩაის მწარმოებელ ქვეყნებში ჩაის პლანტაციების აგროტექნიკური დამუშავებისა და ჩაის ფოთლის გადამამუშავების ტექნოლოგიური პროცესები შესაბამისი ტექნოლოგიური მანქანა-დანადგარებით დაბალ დონეზე იყო და პროდუქციის გადამამუშავება ხდებოდა კუსტარული წესით, ფაქტიურად მაღალი და მძიმე ხელით შრომისა და დიდი რაოდენობით მუშახელის გამოყენებით.

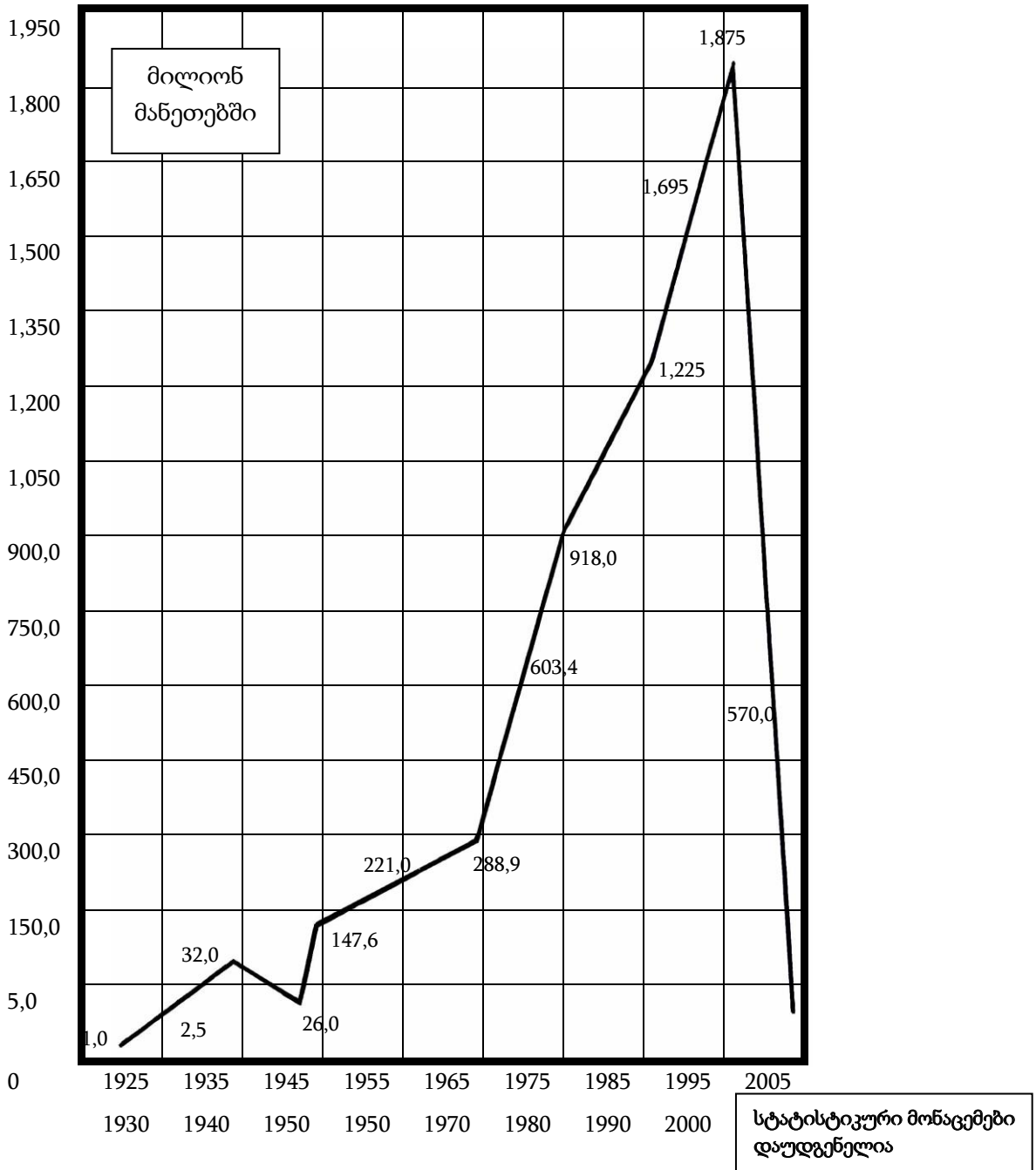
ამრიგად, ქართულმა ჩაიმ გასული საუკუნის ბოლომდე გაიარა ახლის ძიების, შემოქმედებით სავსე და შრომატევადი ძალზედ მძიმე გზა, ხოლო ჩაის მრეწველობამ მისი არსებობისა და

ფუნქციონირების პერიოდში მოიპოვა ღირსეული და სახელოვანი სახელი, ნახევრად კუსტარული წარმოებიდან მაღალი სიმძლავრის თანამედროვე ჩაის გადამამუშავებელ საწარმოებამდე და 2000 წლისათვის რესპუბლიკაში მიიჩნეოდა ერთ-ერთ უდიდეს და წამყვან დარგად კვების მრეწველობის სისტემაში.

„საქართველოს ჩაი“ მაღალი ტექნიკური პოტენციალის გარდა მნიშვნელოვნად და

სოლიდურად გამოიყურებოდა საფინანსო-ეკონომიკური თვალსაზრისითაც ასე მაგალითად; ჩაის მრეწველობის პროდუქციის ხვედრითმა წილმა საქართველოს მწერველობის საერთო პროდუქციის მაჩვენებელი 2000 წლისათვის შეადგენდა 1875 მლნ მანეთს, ამ პერიოდისათვის პროდუქციის ხვედრითმა წილმა საქართველოს მრეწველობის საერთო მასშტაბით 14,6%-ს მიაღწია, ხოლო კვების მრეწველობის მასშტაბით, 35%-ს (იხ. დიაგრამა №2).

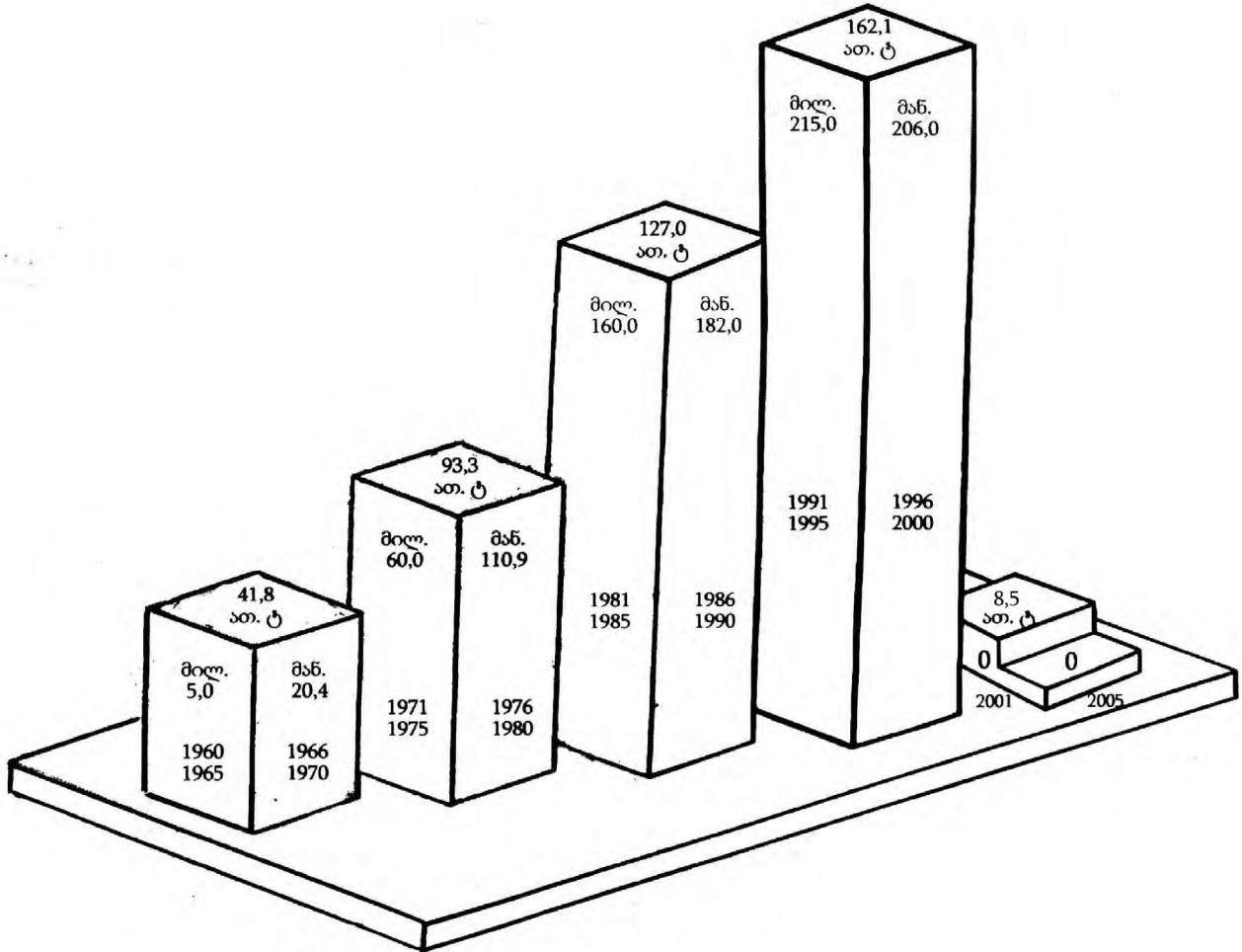

დიაგრამა № 2

საქართველოს ჩაის მრეწველობის მიერ წარმოებული პროდუქციის ზრდის ტემპები მლნ მანეთებში 1925-2005 წწ. მიხედვით

„საქართველოს ჩაის“ მრეწველობამ 1985-2000 წლებში ჩაატარა როგორც აღვნიშნეთ უდიდესი სამუშაოები, რათა ქართულ ჩაის დაბრუნებოდა ის დიდება და სახელი, რომელმაც 1972 წლიდან მიიღო დიდი დარტყმა და შეეწირა საქართველოს ცკ-ის მაშინდელ პირველი მდივნის ე. შვეარდნაძის სოციალისტურ შრომის გმირობას და რომელმაც ასეთივე დარტყმა მიაყენა საქართველოს მეღვინეობასაც. მიუხედავად ამისა,

1970-1995 წლებში მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარებისა და ტექნიკური დონის ამაღლებისათვის ჩაის სისტემაში საგრძნობლად იზრდებოდა კაპიტალური დაბანდებები, ასე მაგალითად; თუ 1960-1965 წლებში დარგის განვითარებაზე ათვისებული იქნა 5 მლმ მანეთი, 1996-2000 წლისათვის კაპიტალურმა დაბანდებამ მიაღწია 260 მლნ მანეთს (იხ. დიაგრამა №3).

დიაგრამა № 3
კაპიტალურ დაბანდებზე გამოყოფილი თანხებისა და გადამამუშავებელი სიმძლავრეების ზრდის ტემპები 1960-2005 წლების პერიოდში

სამწუხაროდ, 2001-2003 წლებიდან იწყება გარდატეხის პერიოდი, რამაც მკვეთრად შეამცირა როგორც ჩაის ფოთლის დამზადების ტემპები, ისე გამოყოფილი კაპიტალური დაბანდების მოცულობა, შესაბამისად დაეცა საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების კოეფიციენტი და 170 ათასი ტონიდან ჩამოვიდა 8,5 ათას ტონამდე ანუ 2005 წლისათვის უმოქმედო პირობებში აღმოჩნდა სიმძლავრეთა 94,75% და, შესაბამისად დაეცა და შემცირდა ყველა სახის ტექნოეკონომიკური მაჩვენებლები, ხოლო 2015-2016 წლებში გამომუშავებულმა პროდუქციამ,

საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემების მიხედვით შეადგენდა 2 ტონას, ანუ ამ პერიოდისათვის ფაქტიურად დაკარგული და მთლიანად განადგურებულია სიმძლავრეთა 99,9%. რაც შეეხება თითო-ორულა მეწარმეს, რომელიც ვითომდა აწარმოებს ჩაის პროდუქციას, არსად ფიქსირდება.

ისმის ძალზე სერიოზული და რიტორიკული კითხვები!!! რამ გამოიწვია ჩაის დარგის და განსაკუთრებით ჩაის წარმოების ასეთი დეგრადაცია და სად არის მიზეზთა ის ჩახლართული რგოლი,

რომლის გაშლა არავის სურს ან არ შეუძლია, რათა გამოაჩინოს და გამოააშკარავოს მიზეზთა მთელი ჯაჭვი.

გასული საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოში შექმნილმა ცნობილმა პოლიტიკურმა ვითარებამ და მოქმედმა სიტუაციებმა, საქართველოს მოუტანა დამოუკიდებლობა. ეს ფაქტი დიდად მისასალმებელი და საოცნებო იყო ქართველი ხალხისათვის, მაგრამ ამ ისტორიულ მოვლენას საქართველო როგორც სოციალურ-ეკონომიკური, ისე სტრატეგიული თვალსაზრისით მოუმზადებელი შეხვდა. სამწუხაროდ, ფაქტი სახეზეა. იმდროინდელ და შემდგომი პერიოდის სახელისუფლებო და საპრეზიდენტო სტრუქტურებმა ნაჩქარევ და ემოციურ ფონზე ვერ გააკეთეს დამოუკიდებელი ქვეყნისათვის აუცილებელი და სასიცოცხლო სოციალურ-ეკონომიკური გათვლები, რომელიც საჭირო იყო საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესებში, რის გამოც დაშვებული იქნა გამოუსწორებელი შეცდომები, რომელსაც დღეს ვიმკით და მის გამოსასწორებლად რეალური პერსპექტივა არ ჩანს.

ამას დაემატა ყველა დროის ხელისუფლებაში მოსული არაკომპეტენტური, დაბალი კვალიფიკაციის, გამოუცდელი ე. წ. დემაგოგ „სპეციალისტების“ აღზევება ანუ საკადრო პოლიტიკის სრული კრაზი, რაც დღემდე გრძელდება. გაჩნდა კრიმინალური და მტაცებელი (სრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით) ორგანიზაციები და პარტიები, მ.შ. მხედრონი, მოქალაქეთა კავშირი, ნაციონალური მოძრაობა და სხვა, რომლებმაც ყოვლად დაუფიქრებლად და საქმეში ჩაუხედავად მიიღეს გადაწყვეტილება სახელმწიფოს კუთვნილი მოძრავი და უძრავი ქონების მყისიერი პრივატიზაცია, რაც (გამოვიყენებ რუსულ ტერმინს) „პრივატიზაციაში“ გადავიდა.

1990 წლიდან მოყოლებული დღემდე, ყველა დროის ხელისუფლებამ არ გაითვალისწინა საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი და საკვანძო მოთხოვნები, ანტიმონოპოლიური თავისებურებანი და პროცესები მთლიანად მიანდეს ბაზარს, რომელიც პოსტსაბჭოთა კავშირის სისტემაში ცხოვრების პირობებში უცხო იყო ჩვენი ქვეყნისათვის. პრივატიზების ანუ „პრივატიზაციის“ ასეთმა დრაკონულმა მეთოდებმა დააზარალა საზოგადოება და საქართველოს მრეწველობის პრაქტიკულად ყველა დარგი, რასაც ვერ გადაურჩა აგრარული სექტორიც და, კერძოდ, მეჩაიეობა.

ძალადობით ხელში ჩაგდებული ჩაის, როგორც პირველადი, ისე მეორადი გადამუშავების ფაბრიკები მ.შ. თბილისის ჩაის გადამწონი ფაბრიკა, რომელიც ერთ-ერთი უმსხვილესი საწარმო იყო

საბჭოთა კავშირის მასშტაბით, ჯართად იქნა გაყიდული. ჩაის ფაბრიკებში მუშა მდგომარეობაში არსებული უმეტესი ტექნოლოგიური მანქანა-დანადგარები თურქეთში აღმოჩნდა, რასაც დღესაც წარმატებით ამუშავებენ თურქი სპეციალისტები და არა მარტო დანადგარებს, არამედ თურქეთში ჩაის საკრეფად წასულ, მონებად ქცეულ ჩვენს თანამემამულეებს.

მომე მდგომარეობაში აღმოჩნდა საქართველოს მეჩაიეობის რეგიონების, სოფლის მეურნეობაში ერთ დროს დასაქმებული მოსახლეობა. იმდენად რამდენადაც მათთვის გაუცხოებულ სიტუაციაში, საკუთრებაში გადაცემული მიწის ნაკვეთების დამუშავებისა და მოვლა-პატრონობის არავითარი პირობები არ იქნა გათვალისწინებული და ეს საკითხი დღემდე ქაოსურ და გაუგებარ სიტუაციაშია.

უფრო მეტიც, სოფლის მოსახლეობამ დაიწყო მათზე ე.წ. პრივატიზებული ნაკვეთების გაყიდვა და სანაცვლოდ ამორტიზებული და საზღვარგარეთიდან შემოყვანილი ძველი მანქანების ყიდვა, დღეს კი არც მიწის ნაკვეთი და ჯართად ქცეული მანქანები აღარ შემორჩათ.

როგორც აღვნიშნეთ, 1990-2005 წლებში არასწორი და მოუმზადებელი ეკონომიკური ვაირეფორმების განხორციელებისას უამრავი შეცდომა იქნა დაშვებული სახელმწიფოს მიერ, კერძოდ:

- ქართული ჩაის მრეწველობა ამ პერიოდისათვის პრაქტიკულად ეკონომიკური განადგურების ფაზაში იმყოფებოდა, რაც ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად არსებული საკადრო პოლიტიკის მყისიერი უარყოფა და შეცვლა იყო, რაშიც აქტიური როლი და ადგილი ეკავა იმდროინდელ ხელისუფლებას. დარგში შემოვიდნენ ისეთი ადამიანები, რომლებსაც ჩაისთან და საერთო მრეწველობასთან არავითარი კავშირი არ ჰქონდათ, რასაც მხარს უჭერდნენ ახლადწამოჩენილი „ვითომდა“ დარგის ხელმძღვანელები. ახალმა ვაისპეციალისტებმა მათი არაკომპეტენტურობისა და დაბალი კვალიფიკაციის გამო თავი ვერ გაართვეს მათზე დაკისრებულ საქმეს, ამან კი დააზარალა ჩაის მრეწველობა;

- კრიმინალურ დონეზე იქნა ჩაის ფოთლის როგორც პირველადი გადამამუშავებელი, ისე დამფასოებელი ფაბრიკების ნულოვან აუქციონზე გაყიდვა-პრივატიზება და ისიც კუპონებზე;

- პრაქტიკულად არ იქნა გათვალისწინებული, პრივატიზირებული საგლეხო სამეურნეო მიწებზე არსებული პლანტაციებიდან მოკრეფილი ნედლეულის ტრანსპორტირების, შენახვის, ხარისხის განსაზღვრის და პირველადი გადამამუშავების ფაბრიკაზე ჩაბარების მექანიზმი

და სტრუქტურა. არ იქნა დამუშავებული ერთიანი შეყიდვის სისტემა მოკრეფილ ჩაიზე ხარისხების მიხედვით;

- არ იქნა გათვლილი იმ ეკონომიკურად მძიმე პერიოდისათვის ენერგორესურსებზე და საწვავზე გაზრდილი ფასები, რომელიც საჭირო იყო ჩაის ფოთლის გადასამუშავებლად, რამაც გამოიწვია ტექნოლოგიური პროცესების დარღვევა და ისედაც დაბალი ხარისხის ნედლეულიდან უხარისხო და არაკონკურენტუნარიანი პროდუქციის გამოშვება და შესაბამისად ფასების გაზრდა, რასაც დაემატა პოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე რუსეთის ტრადიციული ბაზრების დაკარგვა;

- სახელმწიფოს მხრიდან სისტემატურად ხდებოდა ზერელე დამოკიდებულება (ამისათვის არავის ეცალა) მეჩაიეობისა და ჩაის მრეწველობის მიმართ. დარგის გადარჩენის მიზნით, ხელისუფლებისა და მთავრობის მიერ მიღებული საფინანსო-ეკონომიკური ღონისძიებები არ შეესაბამებოდა ცხოვრებისეულ რეალობას და პიარს უფრო გავდა, ვიდრე საქმიან გადაწყვეტილებას. აქვე უნდა აღინიშნოს, კომპეტენტური ორგანიზაციების და პირების პასიურობაც;

- უდიდეს დანაშაულად შეიძლება ჩაითვალოს სახელმწიფოს მიერ არასწორი პოლიტიკის გატარება პრივატიზირებულ მიწებზე,

ჩაის ბუჩქის ამოძირკვისა და მის სანაცვლოდ გლეხობისათვის სხვა კულტურების შეთავაზება, სადაც არ იყო გათვალისწინებული ნიადაგობრივ-კლიმატური და რელიეფური პირობები, მოშენებისა და მოვლა-პატრონობის ტექნიკური რესურსები. შედეგად, ჩაის ნაცვლად მივიღეთ უთავბოლოდ და უსისტემოდ თხილის და სხვა კულტურების ჩანაცვლება. შედეგი კატასტროფულია.

სამწუხაროდ, მეჩაიეობაში განვითარებულმა უსუსურმა და დამანგრეველმა ეკონომიკურმა რეფორმამ, მეჩაიეობის რეგიონებში მკვეთრად გააუარესა საერთო ეკონომიკური მაჩვენებელი, ხოლო უმეტეს რაიონებში თითქმის ნულამდე დაეცა. ასეთმა უპერსპექტივოდ განვითარებულმა მოვლენებმა შესაძლებელია რეალურად იდეაშიც კი საბოლოოდ მოსპოს დარგი (საქმე აქეთკენ მიდის ან მიჰყავთ) და შეიძლება სულ მალე დადგეს ის დრო, როდესაც საქართველოში აღარ იქნებიან მეჩაიეობის დარგის აგრონომები, მექანიზატორები, მექანიკოსები, ტექნოლოგები, ტიტესტერები და სხვა, რომელთა მოწვევა შესაძლებელია საზღვარგარეთიდან მოგვიწიოს.

ნუ ვიყურებით უცხოეთისკენ და მდიდარი ინვესტორებისაკენ, ჩვენს საკუთრებას ჩვენ უნდა მივხედოთ და ეს სახელმწიფოს ინტერესებში უნდა შევიდეს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. თ. კუნჭულია, შ. კვიციანი, ზ. ბუკია. „ქართული მეჩაიეობა (უახლოესი წარსული)“, გამომც. „მწიგნობარი“, ქ. თბილისი, 2017.
2. კ. სოხაძე, ზ. ფარესიშვილი - „ბაზრის ანტინომოპოლიური რეგულირება“. გამომცემლობა „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, ქ. თბილისი, 2013 წ.
3. კ. სოხაძე - „ჩრდილოვანი ეკონომიკა, კორუფცია და კრიმინალური ეკონომიკა“. ჟ. „ახალი ეკონომისტი“, №3-4, ქ. თბილისი, 2007 წ.
4. ზ. ფარესიშვილი - „სოფლის მეურნეობისა და გადამამუშავებელი მრეწვე-ლო-ბის პერსპექტივები და ეკონომიკური ასპექტები“, ჟ. „მიჯნა“, №1-2, ქ. თბილისი, 1999 წ.
5. ზ. ფარესიშვილი - „როგორ ავამუშაოთ ქართული მრეწველობა (რეალობა თუ მითი?!)“ <http://www.tiner.ge/rogor-avamushaort-qartuli-mretsveloba-realoba-thu-mithi/> ქ. თბილისი, 2015 წ.
6. ზ. ფარესიშვილი, ლ. კობახიძე - „ქართული ჩაის განვითარების ტექნო-ეკონომიკური ასპექტები“. სტუ, სსსა. საერთაშორისო კონფერენცია „კვების პროდუქტების ხარისხის გაუმჯობესების პრობლემები“, შრომათა კრებული. ქ. თბილისი, 2016 წ.
7. ზ. ფარესიშვილი - „ქართული ჩაის რეტროსპექტივა“, გაზ.: „რეზონანსი“, №293(9003), 22 დეკემბერი, 2017 წ.

Economic problems of Georgian tea
Reasons and consequences

Zurab Paresishvili,
GTU Professor

Summary

The article studies the economical problems faces during the east decade in Georgia concerning tea cultivation and pressing, proceeding from the present situation.

მესაკუთრე და დაქირავებული მმართველი

ვასილ ხიზანიშვილი
 სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში,
 იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
 სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოწვეული პროფესორი
 ელ.ფოსტა: basil.khizanishvili@yahoo.com

<<პრინციპალ-აგენტის>> პერსპექტივიდან, მენეჯმენტის ეთიკის კონტექსტში განსაკუთრებული პრობლემაა აქციონერებსა და მენეჯერებს შორის დამოკიდებულების ასპექტი. კერძოდ, თუკი აქციონერებს სურთ მენეჯერთა ქცევის გაკონტროლება იმისათვის, რომ მიიღონ დიდი სარგებელი, მენეჯერებს ჩვეულებრივ გააჩნიათ შემდეგი ინტერესი: უზრუნველყონ პირადი სარგებლის მაქსიმიზაცია. ეს მდგომარეობა ავტომატურად წარმოშობს კონკრეტულ ინტერესთა კონფლიქტებს.

მის საპირისპიროდ არსებობს ე.წ. Stewardship-Theory (მმართველობითი თეორია), რაც გაიაზრება ზემოთ ნახსენები თეორიის ალტერნატივად. ე.წ. Stewardship-Theory გულისხმობს მენეჯერის წმინდა ეგოიზმის ძლევას სტიუარდის(მმართველის) პრო-სოციალური ქცევებით.

თუმცა ე.წ. Stewardship-Theory ალბათ უფრო იდეალისტურია. ბიზნესის სამყაროში არსებობს მრავალი კორპორატიული სკანდალი, რაც უკავშირდება მენეჯმენტის უპასუხისმგებლო და ეგოისტურ ქცევებს.

მენეჯმენტის ეთიკის კონტექსტში განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს მენეჯერის დამოკიდებულების საკითხი თავის შემკვეთებთან, ე.ი. კომპანიის აქციონერებთან. ამასთან, კომპანიის მესაკუთრის პერსპექტივიდან ჩნდება სპეციფიკური საყურადღებო პრობლემა, რაც გამომდინარეობს იქიდან, რომ ინვესტორისთვის მხოლოდ პირობითად არის შესაძლებელი, მენეჯერთა ქცევის თავის სასარგებლოდ გაკონტროლება. ე.წ. <<პრინციპალ-აგენტის-თეორიის>> პერსპექტივიდან ინვესტორისა და მესაკუთრის მიერ დანიშნულ მენეჯმენტს კომპანიის მართვისას პირველ რიგში პრინციპულად აინტერესებს პირადი სარგებლის მაქსიმიზაცია. გამომდინარე აქედან, საჭიროა კონკრეტული საზედამხედველო მეთოდები და სტიმულთა სისტემები, რათა მოხდეს მენეჯმენტის იმგვარი წახალისება, რომ დაცული იქნას შემკვეთის ინტერესები. აქვე, როგორც კომპანიის მესაკუთრე(Principal), ისე მისი რწმუნებით მოქმედი მენეჯერი(Agent) შესაძლოა დანახულ იქნეს როგორც მკაცრად რაციონალურად მოქმედი სარგებლის მაქსიმიზატორი. შესაბამისად, ორივე მხარე მუდამ ცდილობს საკუთარი ინტერესების მეორე მხარის საპირისპიროდ განხორციელებას. ამასთან, ინფორმაციული ასიმეტრიები მხარეთა ნამდვილ უნარებსა და ზრახვებთან დაკავშირებით

ართულებს მათი ქცევის ფორმათა ადეკვატური შეფასების შესაძლებლობებს. მაშასადამე, მაშინ როდესაც ინვესტორი დაინტერესებულია საკუთარი ინვესტიციების შესაძლო მაღალი სარგებლის მიღებით, მისგან რწმუნებულ აგენტს უწინარესად აინტერესებს საკუთარი კეთილდღეობის მაქსიმიზაცია, მაგ., შემოსავლები თუ ძალაუფლება,- რის შედეგადაც წარმოიქმნება კონკრეტული ინტერესთა კონფლიქტები.

პრინციპალის პერსპექტივიდან ჩნდება ორი ძირითადი სირთულე: პირველი, მან ბიზნესის სამართავად შეიძლება დანიშნოს შეუფერებელი აგენტი ან იმიტომ, რომ მას შეუძლია მხოლოდ აგენტის უნარების პირობითად შეფასება, ან იმიტომ, რომ აგენტი მას, ანუ პრინციპალს არ ამცნობს თავის რეალურ ზრახვათა შესახებ, ანდა შეგნებულად აწვდის მცდარ ინფორმაციას. მეორე, მან ისიც უნდა დაუშვას, რომ მის მიერ დანიშნული აგენტი შეეცდება საკუთარი ინტერესების განხორციელებას პრინციპალის ინტერესების საპირისპიროდ, რაც არანაკლებ შეუწყობს ხელს იმ გარემოებას, როცა პრინციპალს ყოველთვის არ შეეძლება აკონტროლოს აგენტის თითოეული ქმედება, ან სწორად შეაფასოს მისი შედეგები. ასე რომ, იმისათვის რათა უზრუნველყოფილი იქნას აგენტის მიერ პრინციპალის მიზნისა და სურვილის შესაბამისად მოქმედება, ამ უკანასკნელს რჩება ორი

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

შესაძლებლობა: ერთი მხრივ, მას შეუძლია სცადოს კონტროლისა და მონიტორინგის მეთოდების დანერგვა, რამაც უნდა უზრუნველყოს აგენტის მართებული ქცევები; და მეორე მხრივ, მას შეუძლია შესაბამისი (ფულადი) დაჯილდოებისა და გრატიფიკაციის სისტემების იმპლემენტირებით შექმნას აგენტისთვის ძალზედ მნიშვნელოვანი სტიმულები, რაც ამ უკანასკნელის მხრიდან გახდება პრინციპალისათვის მაქსიმალური სარგებლის მოტანის საფუძველი[1].

მიუხედავად იმისა, რომ პრინციპალ-აგენტის თეორიაში ზოგიერთი ავტორი ხედავს საყოველთაო სოციალურ თეორიას, რაც იძლევა საშუალებას, რომ კონტროლის პრობლემები კომპლექსური ურთიერთობების სისტემის ფარგლებში გაანალიზდეს და გადაიჭრას[2], პრინციპალ-აგენტის თეორიის ფარგლებში homo oeconomicus-ზე ორიენტირებული ადამიანურ ქცევათა ხედვა თავიდანვე მაინც არ ყოფილა საკამათო. ამგვარად, ორგანიზაციის კვლევის წარმომადგენლები მიანიშნებენ იმაზე, რომ აქტიორები თავისი ქცევებით არა მხოლოდ მატერიალური, არამედ ისეთი არამატერიალური ანუ შინაგანი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასაც კი ცდილობენ, როგორცაა ღირებულებათა შეფასების სურვილი, თვითრეალიზაციისაკენ ლტოლვა ან საკუთარი ავტონომიის დაცვა-შენარჩუნება. შესაბამისად, ადამიანური ქცევა არც მხოლოდ წმინდა პირადი სარგებლიანობის მაქსიმიზაციით შემოიფარგლება, და არც მხოლოდ გარე სტიმულებით ხდება მისი მართვა[3]. გარდა ამისა, სტეიკჰოლდერის თეორიის მხარეს არსებობს გარკვეული მიუღებლობაც იმასთან დაკავშირებით, რომ თუმცა ინვესტორი წარმოადგენს კომპანიის მნიშვნელოვან სტეიკჰოლდერს, მენეჯმენტი თავის გადაწყვეტილებებში მაინც არ უნდა ითვალისწინებდეს მხოლოდ მის ინტერესებს. დაბოლოს, დასავლელ სწავლულთაგან გამორჩეულად პროფ. სუმანტრა გოშალი ყოველთვის გამოდიოდა ამ მართლაც წმინდა ფუნქციონალისტური შეხედულების ნორმატიული გაზვიადებისაგან თავის შეკავების მოწოდებით. ამგვარი თეორიის იდეოლოგიზაცია დაიყვანება მენეჯმენტის ამორალურ შეხედულებამდე და ამგვარად, მუდმივად ქრება მორალური პასუხისმგებლობის დიმენსია[4].

პრინციპალ-აგენტის თეორიის საპირისპირო მონახაზს ასახავს ე.წ. Stewardship-Theory[5]. პრინციპალ-აგენტის თეორიის პირად სარგებლიანობაზე ორიენტირებული homo oeconomicus -ის შორსმიმავალი ჰიპოთეზის

საწინააღმდეგოდ, ის გამოყოფს მენეჯმენტის უნარს პრო-სოციალურ ქცევებთან მიმართებით, მის შინაგანი მოტივაციას, ისევე როგორც აქედან აღმოცენებად პოზიტიური იმპლიკაციებს კომპანიის სტეიკჰოლდერული ურთიერთობებისთვის. ე.წ. Stewardship-Theory-ის აზრით მენეჯერი გაიაზრება არა როგორც აგენტი, რომელიც უწინარესად პირადი ინტერესების რეალიზებით არის დაკავებული, არამედ როგორც უფლებამოსილებით აღჭურვილი პირი, რომლის მიზანია, იმოქმედოს თავისი დამკვეთის სასიკეთოდ და წინდახედულად განკარგოს მისი ქონება[6]. ამასთან, აქედან გამომდინარეობს, რომ სხვათა სასიკეთოდ მოქმედება მენეჯერისთვის, როგორც მმართველისთვის უფრო მეტი სიკეთის მომტანია, ვიდრე პირად ინტერესს გამოდევნება, რითაც შესაძლო ინტერესთა კონფლიქტები მმართველსა და დამკვეთს შორის, ზოგადად წყდება დამკვეთის სასარგებლოდ. მმართველობის თეორიის პერსპექტივიდან დამკვეთს არა მხოლოდ და მხოლოდ საკუთარი ქონების მაქსიმალური სარგებლიანობა, არამედ, პირველ რიგში საკუთარი კომპანიის კეთილდღეობა აინტერესებს. აქედან გამომდინარე, მხოლოდ მსგავს ვითარებაში არსებობს გარკვეულ ინტერესთა ჰარმონია მმართველსა და დამკვეთს შორის[7].

იმისდა მიხედვით, თუ რომელი ჰიპოთეზა უდევს საფუძვლად მენეჯერებსა და კომპანიის მესაკუთრეთა შორის არსებულ ურთიერთობებს, ორივე მხარეს შორის წარმოიქმნება განსხვავებული მოთხოვნები ხელშეკრულებით ურთიერთობებთან მიმართებით, გადასაცემ თავისუფალ სივრცესთან და მენეჯმენტის ამოცანების სპექტრთან დაკავშირებით. პირველ რიგში ეს ეხება შემდეგ დიმენსიებს: (1)ავტონომია vs კონტროლი; (2) შინაგანი მოტივაციები vs გარეგანი მოტივაციები; (3) ძლიერი იდენტიფიკაცია vs სუსტი იდენტიფიკაცია; (4)წინააღმდეგობა ორგანიზაციულ და პერსონალურ ავტორიტეტთა ურთიერთობებს შორის; (5) შეაჰოლდერების ორიენტაცია სტეიკჰოლდერების ორიენტაციის წინააღმდეგ.

(1)ავტონომია vs კონტროლი

პრინციპალ-აგენტის თეორიის საპირისპიროდ, რომელიც აგენტის მაქსიმალური კონტროლის საჭიროებიდან ამოდის, და რომლის მოხედვითაც მხოლოდ ასე შეიძლება არასასურველ ქცევათა ალბათობის შემცირება, მმართველობითი თეორია ეფუძნება დაქირავებულის მაქსიმალური შესაძლებლობების სამოქმედო სივრცეს. აქ მმართველი თავისთავად მოტივირებული საუკეთესოდ ემსახუროს თავის დამქირავებელს, გრძნობს საკუთარ ქმედებათა თავისუფლების

შეზღუდვას, ზოგადად, როგორც ავტონომიის დაკარგვას, რაც ნეგატიურად ზემოქმედებს მის მოტივაციაზე[8]. თუმცა, აქ მინიჭებული ნდობის ავანსი ასევე ასახავს გაზრდილ რისკებს დამქირავებლისათვის, რომელსაც კომპანიის მართვისას მუდმივად უდგა ოპტიმალური კანდიდატურის შერჩევის პრობლემა. მაშასადამე, რაც უფრო ფრთხილია დამქირავებელი რისკებთან მიმართებით, მით უფრო მეტად ხელმძღვანელობს ის პრინციპალ-აგენტის თეორიის ჰიპოთეზებით და შესაბამისი მონიტორინგისა და კონტროლის სტრუქტურებით ცდილობს შეზღუდოს დაქირავებულის მოქმედების შესაძლებლობები. და პირიქით, რისკავს მეტისმეტად მინდობი დამქირავებელი, რომელიც ტყუვდება დაქირავებულის პიროვნებაში და ბიზნესის სამართავად რწმუნებული პრო-სოციალური მმართველის ნაცვლად მას ხელში რჩება ანგარებაზე ორიენტირებული აგენტი. [7, გვ. 25]

(2) შინაგანი მოტივაციები vs გარეგანი მოტივაციები

პრინციპალ-აგენტის თეორიის პერსპექტივიდან პირველ რიგში არის გარეგანი სტიმულები, რომლებიც გავლენას ახდენს აგენტის ქცევებზე და დამქირავებლის მხარეს ძალუძს მათი სასურველი გზით მიმართვა. შესაბამისად, მას მიეკუთვნება აგენტთან ფულადი ჯილდოს ფორმით (როგორცაა ბონუსი და გრატიფიკაცია) ურთიერთობა კომპანიის წარმატებაში მონაწილეობისთვის, რამაც უნდა უზრუნველყოს მისი, როგორც დაქირავებულის ქცევათა თანხვედრა პრინციპალის სარგებლის მიღების მოლოდინებთან. ამის საპირისპიროდ, მმართველობით თეორიას უმთავრესად საფუძვლად უდევს აქტიორის შინაგანი მოტივაცია. ამ თვალსაზრისით, მმართველის მოტივატორები თავის ქმედებებში უწინარესად არის პერსონალური წარმატების ორიენტაცია, ინდივიდუალური მოვალეობის გრძნობა, კომპანიის წევრობის განცდა, მისი სწრაფვა თვითრეალიზაციისკენ, თვითგამოვლენის მუდმივი სურვილი და მისი პერსონალური იდენტიფიცირება კომპანიის მიზნებთან(იხ.[7], გვ. 28 და [8], გვ. 308). ამასთან დაკავშირებით პროფ. ჰერნანდესი საუბრობს <<ფსიქოლოგიური მფლობელობის>>(psychological ownership) შესახებ, რაც აიძულებს მმართველს, მოიქცეს როგორც კომპანიის <<მესაკუთრე>> და საკუთარსურვილით ხელი შეუწყოს ორგანიზაციის კეთილდღეობის მიღწევას და მას დაუქვემდებაროს საკუთარი ინტერესები[9]. თუმცა, კომპანიის მიზნებთან მსგავსი უსიტყვო იდენტიფიკაცია ზოგჯერ იმგვარ ხარისხს აღწევს, რომ მმართველის

უნარიანობა, საკუთარი მორალური მრწამსის თანახმად კრიტიკული დისტანციიდან მოახდინოს კომპანიის ფასეულობებისა და მიზნების განსჯა-შეფასება, - შეიძლება დაიკარგოს.

(3) ძლიერი იდენტიფიკაცია vs სუსტი იდენტიფიკაცია

პრინციპალ-აგენტის თეორიის ჰიპოთეზის თანახმად, აგენტი ძლივს იდენტიფიცირდება ორგანიზაციასთან, რომელშიც ის მუშაობს. რადგან მისი ურთიერთობა მხოლოდ და მხოლოდ წარმატებული მონაწილეობით არის გარანტირებული, ამიტომ მატერიალურ სტიმულებზე დაფუძნებული შრომითი მზაობის გარდა, მმართველი თავის საქმიანობას უკავშირებს კომპანიის წარმატებებს, რადგან ეს მისი პერსონალური მოგების მიღების მოლოდინებთანაა შესაბამისობაში. კომპანიის წარუმატებლობის შემთხვევაში კი პირიქით, ის ცდილობს დამდგარი ნეგატიური შედეგის გამართლებას ან სხვაზე გადაბრალებას, რათა ამით საფრთხე არ შეექმნას საკუთარი მოგების მიღების მოლოდინებს. ამის საპირისპიროდ, მმართველობით თეორიაში, მმართველი (Steward) უწინარესად თავს ვალდებულად თვლის მთელი ორგანიზაციის წინაშე. საკუთარი შრომის განუხრელად გასაუმჯობესებლად ის საჭიროდ მიიჩნევს ორგანიზაციაში ნაკლოვანებების აღმოფხვრას, სისუსტეების დაძლევას, პრობლემების ორგანიზაციის სასიკეთოდ გადაჭრასა და შეცდომების გამოსწორებას. ამასთან, საკუთარი მონეტარული ინტერესების გამოდევნების ნაცვლად, მმართველი მოქმედებს ორგანიზაციის მიზნებისთვის, რომელთანაც ის საკუთარ თავს აიგივებს. <<თავის>> კომპანიასთან იდენტიფიკაციის ამგვარი მაღალი მასშტაბი გამოხატულებას პოულობს ერთი მხრივ, კომპანიაში ხანგრძლივად დარჩენის მისწრაფებასა და მეორე მხრივ, ორგანიზაციის მიზნების მიღებაში, რომელთა რეალიზაციის ხელშეწყობასაც ის საკუთარ ამოცანად სახავს[10].

(4) ორგანიზაციულ და პერსონალურ ავტორიტეტთა ურთიერთობა

პრინციპალსა და აგენტს შორის დამოკიდებულება ხასიათდება ფორმალური ძალაუფლების ურთიერთობით, რაც პრინციპალის პოზიციის საფუძველზე წარმოიქმნება. ის ფლობს სულ მცირე თეორიულ ძალაუფლებას აგენტის ქცევის <<დასაჯარიმებლად>> თუ <<დასაჯილდოვებლად>> და სამართლებრივი და ორგანიზაციული ჩარჩო-წესრიგით ასახავს ლეგიტიმურ ავტორიტეტს, რომელიც აგენტის

მხრიდან უნდა იქნას პატივცემული. ასე რომ, პრინციპალს შესაბამისი მასტიმულირებელი სისტემების (მაგ., გრატიფიკაციები) იმპლემენტაციით, თავისი ინსტიტუციონალური ძალაუფლების რწმუნებულებით (მაგ., ინფორმაციულ წვდომაზე უფლებით) და მაიპულებელ საშუალებათა გამოყენებით (მაგ., მუქარა სამსახურიდან დათხოვნის შესახებ) შეუძლია მართოს აგენტის ქცევები. ამის საპირისპიროდ, პრინციპალსა და სტიუარდს (იგივე მმართველს) შორის დამოკიდებულება პირველ რიგში ემყარება პრინციპალის პერსონალური ავტორიტეტის აღიარებას სტიუარდის მიერ. ეს ერთი მხრივ ეფუძნება პრინციპალის პროფესიულ კომპეტენციებს (მაგ., როგორც კომპანიის დამფუძნებელი) და მეორე მხრივ - როგორც პიროვნების(პიროვნულობის) ურთიერთაღიარებასა და პატივისცემას. რადგან პრინციპალის ავტორიტეტი არა მხოლოდ მისი ორგანიზაციული მდგომარეობიდან და ფორმალური ძალაუფლების რწმუნებულებით წარმოიქმნება, არამედ უწინარესად ასევე ემყარება პერსონალურ რესპექტს, ამიტომ პრინციპალი-აგენტისაგან განსხვავებით, პრინციპალი-სტიუარდის ურთიერთობები დროთაგანმავლობაში ხასიათდება არსებითი სტაბილურობით. [7, გვ. 31].

(5)შეაპოლდერული ორიენტაცია vs სტეიკჰოლდერული ორიენტაცია
 პრინციპალ-აგენტის თეორიის პერსპექტივიდან აგენტის ამოცანას თავისი პრინციპალის დავალებით წარმოადგეს სკუთარი კაპიტალის მაქსიმალური ზრდით მიღებისათვის ზრუნვა. სწორედ ამით, ძალზედ ცხადი <<შეაპოლდერული ორიენტაციით>> განისაზღვრება აგენტის ქმედება, რომელიც პრინციპალის მხრიდან განსახორციელებელი მართვისა და სტიმულის სისტემებით ხდება ხელშეწყობილი. ამის საპირისპირო შეხედულებას წარმოადგენს ე.წ. Stewardship-Theory (მმართველობითი თეორია), რისი მიხედვითაც ორივე მხარე პირველ რიგში ორგანიზაციის კეთილდღეობით არის დაინტერესებული. შესაბამისად, სტიუარდს უწინარესად მოეთხოვება არა ის, რომ გააჩნდეს ვალდებულება პრინციპალის მონეტარული ინტერესების მიმართ, არამედ - საკუთარი აქტივობები მიმართოს თავისი პრინციპალის მიზნებთან თანხმობისკენ, მთლიანი ორგანიზაციის

გრძელვადიანი კეთილდღეობისაკენ. ამიტომ, სტიუარდისთვის პრინციპალი იმყოფება არა <<სისტემის>> გარეთ, არამედ მისგან აღიქმება იმ კოლექტივის ნაწილად, რომლის კეთილდღეობისთვისაც ის ზრუნავს(იხ. [7], გვ. 29). ასევე, არა მხოლოდ თავისი პრინციპალის მიმართ გრძნობს სტიუარდი პასუხისმგებლობას, არამედ - მაგ., კომპანიის თანამშრომლების, მომწოდებლებისა და მომხმარებლების მიმართაც: წმინდა შეაპოლდერული ორიენტაციის ადგილს იკავებს სტეიკჰოლდერული ორიენტაცია, როგორც მენეჯმენტურ ქცევათა საფუძველი(იხ. [9], გვ. 122).

თუმცა, ე.წ. Stewardship-Theory გაიაზრება პრინციპალ-აგენტის მიდგომის ალტერნატივად და მენეჯერის შესახებ არსებულ ცალსახა შეხედულებად, რაც წმინდა ეგოიზმის ოპტიმიზატორის რეალისტური ადამიანური ხატით დაძლევაში მდგომარეობს, სადაც ის ხაზს უსვავს თავის ზოგად უნარებს, როგორცაა პროსოციალური ქცევები, სხვათა მიმართ რესპექტი, ლოიალურობა და თვითვალდებულება, - ამ თვალსაზრისის საპირისპიროდ შესაძლებელია კრიტიკული მოსაზრებების წინ წამოწევა. ამასთან, არსებობს დამჭირავებელ-დაქირავებულს შორის დამოკიდებულების განსაკუთრებით პოზიტიური შეხედულება, რომელშიც ვლინდება მმართველობითი თეორიის შესაძლო სისუსტეები. ასე მაგალითად, მასში ადგილი აქვს მუდმივ კერძო ინტერესთა, ინტერესთა კონფლიქტისა და ინფორმაციული ასიმეტრიულობის ურთიერთშერწყმას, რასაც პრინციპალისა და სტიუარდის ურთიერთობებისთვის სრულად ძალუძს ზიანის მიყენება. გარდა ამისა, ე.წ. Stewardship-Theory უშვებს შორსმიმავალ ინტერესთა ჰარმონიას სტიუარდსა და კომპანიის შიდა და გარე სტეიკჰოლდერებს შორის, რაც გამოხატულებას პოულობს სტიუარდის მიზნის რეალიზაციაში, საკუთარი ძალისხმევით უზრუნველყოს თანამშრომელთა, გარე სტეიკჰოლდერთა და საზოგადოების, როგორც მთლიანის გრძელვადიანი კეთილდღეობა. თუმცა, ფაქტობრივ მენეჯმენტურ ქცევათა ანალიზისას ამ მიდგომის ძლიერ იდეალისტურ დასაბუთებაში შესაძლებელია დაეჭვება, თუ გავიხსენებთ, რომ მრავალი კომპანიის სკანდალის მიზეზი სწორედ მენეჯმენტის უპასუხისმგებლო და ეგოისტური ქმედებები გამხდარა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. B. S. Frey, M. Osterloh., *Managing Motivation.*, Gabler Verlag: Wiesbaden. 2002, გვ. 111
2. B. M. Mitnick, *Agency Theory.*, Werhane, Patricia H./Freeman, Edward R.(Edit.): *Encyclopedic Dictionary of Business Ethics.* Blackwell Publishing: Malden, MA., 1998, გვ. 12
3. Ch. Argyris, *Some Limits of Rational Man Organizational Theory.*, *Public Administration Review*, 33, 1973, გვ. 253
4. S. Ghoshal, *Bad Management Theories Are Destroying Good Management Practices.*, *Academy of Management Learning & Education*, Vol.4(1), 2005, გვ. 75-91
5. R. Albanese, T. M. Dacin, I. C. Harris., *Agents as Stewards.*, *Academy of Management Review*, Vol. 22(3), 1997, გვ. 609-611
6. L. Donaldson, *The Ethereal Hand: Organizational Economics and Management Theory.*, *Academy of Management Review*, Vol. 15(3), 1990, გვ. 377
7. J. H. Davis, D. F. Schoormann, L. Donaldson., *Toward a Stewardship Theory of Management.*, *Academy of Management Review*, Vol. 22(1), 1997, გვ. 24
8. L. Donaldson, *Ethics Problems and Problems with Ethics: Toward a Pro-Management Theory.*, *Journal of Business Ethics*, Vol. 78(3), 2008, გვ. 308
9. M. Hernandez, *Promoting Stewardship Behavior in Organizations: A Leadership Model.*, *Journal of Business Ethics*, Vol. 80(1), 2008, გვ. 126
10. R. C. Mayer, F. D. Schoorman., *Predicting Participation and Production Outcomes through a Two-Dimensional Model of Organizational Commitment.*, *Academy of Management Journal*, Vol. 35(3), 1992, გვ. 672

Proprietor and employed Ruler

Vasil Khizanishvili
 Doctor of Social Sciences in Economics,
 Assistant Professor of Iakob Gogebashvili Telavi State University

From the perspective of the <<principal-agent theory>>, in the context of management ethics is special problem the relation aspect between the shareholders and employed ruler. Namely, if the shareholders wish to control of the behaviors of managers in order to get a high profit, managers first typically have the following interest: ensuring personal profit maximization. This situation automatically arises the concrete conflicts of interests.

In contrast to this exists <<stewardship-theory>>, which is considered alternative to the above mentioned theory. <<Stewardship-theory>> means to overcome the pure selfishness of manager with pro-social behaviors of Steward.

Although <<stewardship-theory>> is probably more idealistic. There are many corporate scandals in the Business World, what is connected with irresponsible and egoistic behaviors of management.

კობა სოხაძე

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

დიფერენციული რენტის სრულყოფა მოითხოვს დიფერენცირებული რენტა პირველი და მეორე რიგის რენტად დაყოფის ამოსავალი პრინციპების ზუსტად განსაზღვრას, რაც საშუალებას გვაძლევს ვიპოვოთ ერთადერთი და სწორი გადაწყვეტილება მომხმარებლისათვის მიწის მაქსიმალური სარგებლიანობით გამოყენების თვალსაზრისით, რაც დაფუძნებულია მათ განსხვავებაზე ერთობლივი და საზღვრითი სარგებლიანობის შესახებ ურთიერთობებიდან გამომდინარე.

სარენტო პრინციპის მოწყობა მომხმარებლისათვის სარგებლიანობის თალსაზრისით საშუალებას იძლევა უზრუნველყოს სახელმწიფოს ინტერესები მომხმარებლებთან და პირველ რიგში ინვესტორებთან, რომლებიც თანახმა არიან გამოიყენონ საინვესტიციო პროექტის რეალიზაციისათვის საბაზრო ღირებულება და მინიმალური ფინანსური და სამეწარმეო რისკი. ასეთ შეთანხმება ხდება კომპრომისის საშუალებით, რომელიც მისაღებია ორივე მხარისათვის და დაფუძნებულია სამართლიანობის და ფასეულობების პრინციპზე. სამართლიანობის პრინციპი ნიშნავს, რომ კომპრომისმა უნდა უზრუნველყოს ინვესტორისა და სახელმწიფოს ინტერესები ბალანსი, ხოლო რაციონალობის პრინციპი - კომპრომისი შეიძლება მოქმედი იქნას ამასთან ერთადერთი გზით. სამართლიანობის პრინციპი რეალიზდება სარენტო შემოსავლის სამართლიანი და დასაბუთებული გაყოფის შედეგად.

რენტა ეს არის მიწის საკუთრებიდან გამომდინარე ადამიანთა ურთიერთობის შედეგი, რომლის მიზანია მიწაზე შექმნილი სიმდიდრის მისი მესაკუთრის მიერ მითვისება ან რალიზაცია.

მიწაზე, მიწის წიაღზე და სხვა ბუნებრივ რესურსებზე განაპირობებს აბსოლუტური მიწის რენტის აღმოცენებას, რაც შესაძლებლობას იძლევა მიწის მესაკუთრებმა მითვისონ საბაზრო ღირებულების ნამეტი წარმოების ფასთან შედარებით. სოფლის მეურნეობაში და ბუნებრივი რესურსების მომპოვებელ დარგებში ეს ფასი განისაზღვრება წარმოების ხარჯებით ყველაზე ცუდ ბუნებრივ პირობებში, პლიუს ავანსირებულ კაპიტალზე საშუალო მოგებით. ამიტომაც ამ უკანასკნელთან ერთად წარმოიშვება

დიფერენციული რენტა, როგორც სხვაობა შრომის ხარჯების დონეს შორის კარგი და ცუდი მიწის ნაკვეთების გამოყენების დროს. (ხარისხით, პროდუქტიულობით, ადგილმდებარეობით და ა.შ.)

რენტა აღმოცენდება იმ პირობებში, სადაც მიწა გამოდის ძირითადი კაპიტალის ფორმით (სოფლის და სატყეო მეურნეობა, მშენებლობა, მომპოვებელი და სამთო წარმოება. აქედან გამომდინარე რენტა ყოველთვის „მიწისა“ მიუხედავად მისი პირობითად დაყოფისა სხვადასხვა სახეების მიხედვით, აქედან გამომდინარე რენტის გამოყენების დროს უპირველეს ყოვლისა იგულისხმება და გამოყენებული უნდა იქნას ტერმინები „ მიწის რენტა სოფლის მეურნეობაში“, „მიწის რენტა სატყეო მეურნეობაში“, „მიწის რენტა სამთო მრეწველობაში“. ისეთ პირობებში, როცა მიწა და მისი წიაღისეული იმყოფება კერძო საკუთრებაში, მიწის გაყიდვა უპირველესად ნიშნავს მიწის რენტის მისაღებად უფლების გადაცემას (მიწის ფასი ტოლია კაპიტალგაუთვალისწინებელი რენტისა). მიწის და სხვა ბუნებრივი რესურსების ეკონომიკური შეფასება მათ რთავთ საბაზრო ურთიერთობების სისტემაში, თუმცა აუცილებელი არ არის მათი ყიდვა-გაყიდვის ობიექტად გადაქცევა, რაც დამახასიათებელია იმ ქვეყნებისათვის სადაც ეკონომიკაში სახელმწიფოს წილი მაღალია.

მიწასა და სხვა ბუნებრივ რესურსებზე სახელმწიფო საკუთრების დროს რენტის მთელი შემოსავალი ეკუთვნის სახელმწიფოს. აღნიშნულ შემთხვევაში ის როგორც მიწის მესაკუთრე-მონოპოლისტი, გამოდის რა საგარეო ბაზარზე როგორც მომპოველი პროდუქციის მესაკუთრე, ავტომატურად ითვისებს აბსოლუტურ რენტას, ხოლო მოგებზე გადასახადებით, რეგულირებადი ფასების სისტემაში - დიფერენციული რენტის მნიშვნელოვან ნაწილსაც, რომელიც დაკავშირებულია საუკეთესო ბუნებრივი რესურსების გამოყენებასთან, მიმართავს რა მთელ აღმოცენებულ ზემოგებას ცენტრალიზებული წმინდა მოგების ფონდში.

წინა პერიოდში იყო მრავალი მცდელობა განესაზღვრათ მიწის რენტა, რომელიც აღმოცენდება სოფლისა და სატყეო მეურნეობაში, მრეწველობის მომპოვებელ დარგებში. სხვადასხვა მეთოდებით გაანგარიშების დახმარებით მეცნიერებმა მიიღეს

რენტის დაახლებით ერთი და იგივე ოდენობა, რომელიც მიდის სახელწიფოს განკარგულებაში. ის მთლიანად მიაკუთვნეს დიფერენციულ რენტას, რომელიც აღმოცენდება სოფლის მეურნეობაში ბუნებრივი პირობების განსხვავებიდან გამომდინარე. ეგრეთ წოდებული აბსოლუტური რენტა, რომელიც გამოდის როგორც მიწაზე და სხვა ბუნებრივ რესურსებზე ეკონომიკური საკუთრების შედეგი, საერთოდ არ იყო გათვალისწინებული, რამდენადაც აბსოლუტური არარსებობის შესახებ სახელმწიფო საკუთრების უსაზღვრო მონოპოლიის პირობებში, ეკონომიკურ თეორიაში არ განიხილებოდა და განეკუთვნებოდა ტაბუდადებულ საკითხს. ითვლებოდა, რომ მიწის ნაციონალიზაციამ საფუძველი გამოაცალა რენტის ყველა სახეობის არსებობას. მრავალი დისკუსიის შემდეგ დადგინდა, მიწის კერძო საკუთრების პირობებში რენტის ორივე სახე შენარჩუნებულია, თუმცა ოდნავ მოდიფიცირებული სახით, რაც განპირობებულია სისტემის საყოველთაო სახელმწიფო რეგულირების თავისებურებებით.

რენტის ცენტრალიზებულად ამოღების მექანიზმის სრულყოფის საკითხისათვის

ე.წ. სოციალიზმის პირობებში რენტის ამოღება სახელმწიფოს მიერ ხდებოდა საიჯარო ქირის სახით. საგადასახადო რეფორმების გატარების შემდეგ დიფერენციული რენტის პირდაპირი ფორმით აიკრძალა და ის შეიცვალ ბრუნვის გადასახადით. აღნიშნულის შედეგად მიწა და სხვა ბუნებრივი რესურსები გამოყენებული იყო უფასოდ, რამაც გამოიწვია უარყოფითი შედეგები და ხელი შეუწყო ეკონომიკის კრიზისულ განვითარებას.

პრაქტიკულად სოფლის მეურნეობაში და მომპოვებელ მრეწველობაში აღმოცენებული სარენტო შემოსავლების სახელმწიფოსათვის გადაცემა უზრუნველყოფილი უნდა იქნას ორი მეთოდით - ან შესასყიდი და საბითუმო ფასების ზონალური დიფერენციაციის სახელმწიფოსათვის მისი პირდაპირი გადაცემის გზით. აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფო როგორც მიწისა და ყველა ბუნებრივი რესურსის მესაკუთრე ბრუნვის გადასახადების მეშვეობით ყველა საწარმოდან იღებდა თავისებურ საიჯარო ქირას (აბსოლუტური რენტის სიდიდის ნორმატიულად დაწესებული ნიხრით), ხოლო უკეთეს პირობებში მომუშავეთაგან - ბუნებრივად აღმოცენებულ დამატებით წმინდა შემოსავალს - დიფერენციულ რენტას (მოგებაზე გადასახადის სახით). შემოსავლის ეს ორი სახე საკმაოდ ახლოსა რაოდენობის მიხედვით.

რეგულირებადი ფასების და ბრუნვის გადასახადის სისტემის სახელწიფოს ბიუჯეტში

ხვდებოდა აბსოლუტური რენტის უმეტესობა. ცენტრალიზებულად ხდებოდა დიფერენციული რენტის მნიშვნელოვანი ნაწილი (მოგების გადასახადის საშუალებით). ამრიგად, სამეურნეო პრაქტიკაში აბსოლუტური რენტის ფარული ცნობა ხდებოდა მისი ბრუნვის გადასახადიდან ამოღების სახით. სარენტო გადასახადების ყველა სახე ჯამში შეადგენდა სარენტო შემოსავლებს, რომლებიც ოფიციალურად მიკუთვნებული იყო მხოლოდ დიფერენციულ რენტაზე.

მიწაზე და სხვა ბუნებრივ რესურსებზე საზოგადოებრივი საკუთრების სრული ბატონობის პირობებში, ასევე საგარეო ვაჭრობაზე სახელმწიფო მონოპოლიის დროს რენტა ამოიღებოდა ავტომატურად არსებული ფასების და საგადასახადო მექანიზმების საშუალებით, რომელიც რეგულირდებოდა სახელმწიფოს მიერ. აღნიშნულ შემთხვევაში არ ჰქონდა დიდი მნიშვნელობა, რომ ცალკეული დფარგები და საწარმოები პრაქტიკულად არ იღებდნენ სარენტო შემოსავლებს, რადგანაც ამ საკითხებს სახელმწიფო ცენტრალიზებულად აწესრიგებდა. რა თქმა უნდა რენტის მნიშვნელოვანი ნაწილი შემდგომში უზრუნველბოდა წარმოებას სახელმწიფო კაპიტალდამანდებების და დაფინანსების სხვა სახეების მიხედვით, კერძოდ წამგებიან რეგიონებს, რაიონებს, დარგებსა და ცალკეულ საწარმოებს.

დღეისათვის რენტის ამოღება და მობილიზაცია მნიშვნელოვნად გამწვავდა, იმის გამო რომ ცენტრალურმა ხელსუფლებამ მესაკუთრეებს გადასცა არა მარტო რენტის მნიშვნელოვანი ნაწილი არამედ საბიუჯეტო შემოსავლების სხვა წყაროებიც, მაგალითად მსუბუქი და კვების მრეწველობის საწარმოების მიერ წარმოებული საქონლიდან მიღებული შემოსავლები. ამიტომ სახელმწიფომ ამ მიმართულებით უნდა გადადგას მნიშვნელოვანი ნაბიჯები, რაც სახელმწიფო ბიუჯეტის ცენტრალიზაციისა და დეფიციტის ლიკვიდაციის მნიშვნელოვანი წყარო უნდა გახდეს.

ფიქსირებული სარენტო გადასახადების გამოყენება, როგორც საგადასახადო შემოსავლების ბიუჯეტში მობილიზების ძირითადი წყარო, მნიშვნელოვანია და უპირატესობები აქვს შემდეგი მიზეზების გამო:

- რამდენადმე მარტივდება გადასახადების ამოღების ტექნიკა, რომელიც უკავშირდება სარენტო გადასახადებს;
- სოფლის მეურნეობაში და მოპოვებით დარგებში შეიძლება დაყვანილი იქნას პრაქტიკულად გადასახადების ორ სახეობამდე - ფიქსირებულ სარენტო გადასახადსა (მიწის გადასახადსა) და მოგების გადასახადზე;
- ფედერალურ ბიუჯეტში ფიქსირებული

სარენტო გადასახად-
ების აკუმულირების დახმარებით შესაძლებელია ბუნებრივი რესურსების კვლავწარმოების მიზნობრივი ფონდების შექმნა (მიწა, მინერალურ-სანედლეულო ბაზები);

- ხდება სხვადასხვა დონის ბიუჯეტების ურთიერთობის სისტემატიზაცია (სარენტო ურთიერთობების გადანაწილების გზით.)

არსებობს ფიქსირებული სარენტო ურთიერთობების გაძღოლის რამდენიმე ხერხი. მისაღებია მათი ჩართვა წარმოების თვითღირებულებაში და გამოანგარისებული იქნას პროცენტებში დარგში ერთობლივი პროდუქციის ღირებულების ერთიანი მაჩვენებლის მიხედვით.

აღნიშნული ხერხის არსი მდგომარეობს მასში, რომ პერსპექტივაში პრაქტიკულად ბუნებრივ რესურსებზე ყველა გადასახადი იცვლება ერთიანი ფიქსირებული სარენტო გადასახადებით, რომლებიც მთლიანად მიეკუთვნება საწარმოო დანახარჯებს. აღნიშნულის შედეგად სარენტო გადასახადების გაძღოლის განპირობებული იქნება სახელმწიფოს უფლებით გამოიყენოს რენტის ნაწილი საერთო ინტერესებიდან გამომდინარე, რომელიც სახელმწიფოს ეკუთვნის როგორც ბუნებრივი რესურსების მესაკუთეს (მიწა, მისი წიაღი და ა.შ.). მიწის რენტის ან აბსოლუტური რენტის ეს ნაწილი, სახელმწიფოს მიერ აკუმულირებულია ფედერალურ ბიუჯეტში სოფლის მეურნეობის მიწის გადასახადის ტრანსფორმაციის შედეგად და მომპოვებელ დარგებში ფიქსირებული სარენტო გადასახადების სახით. ასეთი გადასახადები შეასრულებენ მკაცრად კვლავწარმოებით ფუნქციას, მთლიანად მოხვედებიან ფედერალურ ბიუჯეტში და გამოყენებული იქნება რესურსული პოტენციალის განვითარების მიზნით ქვეყნის სოფლის მეურნეობაში და მოპოვებით მრეწველობაში.

საბიუჯეტო სისტემის საშუალებით სარენტო გადასახადების ფორმირებისა და ამოღების სხვადასხვა გაანგარიშებების შედეგად შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ აუცილებელია:

პირველ რიგში შემოდის შემოდის მცნება ფიქსირებული სარენტო გადასახადების შესახებ, რომელიც ერიცხება სანედლეულო დარგებში მთლიან პროდუქციაზე დამოკიდებულით და რომელიც ასახავს მათი საწარმოების საწარმოო დანახარჯებს. მეორე, ყველა ფიქსირებული სარენტო გადასახადი იყიფა სამ სახედ: მრეწველობის მომპოვებელ დარგებში - მინერალურ-სანედლეულო ბაზის კვლავწარმოების ფონდი; სოფლის მეურნეობაში - მიწის გადასახადი; სანედლეულო პროდუქციის ექსპორტის დროს - წარმოების განვითარების ფონდში. მესამე, ფიქსირებული სარენტო გადასახადები

მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაში ერთად ქმნიან რესურსული პოტენციალის აღდგენის ფონდს (მინერალურ-სანედლეულო ბაზა, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები). მეოთხე, ფიქსირებული სარენტო გადასახადები სანედლეულო დარგების საექსპორტო წილიდან ხვდებიან წარმოების განვითარების მიზნობრივ საბიუჯეტო ფონდში, რომლის დანიშნულებაცაა საწარმოს ძირითადი კაპიტალისა და ტექნოლოგიების განახლება სანედლეულო დარგებში და სოფლისმეურნეობაში. საბიუჯეტო სისტემაში სარენტო გადასახადების მოწესრიგების ღონისძიებანი უნდა ხდებოდეს საბანკო სისტემაში გარკვეული ინსტიტუციონალური ცვლილებებით, კერძოდ, უნდა შეიქმნას მსხვილი სპეციალიზებული ბანკები, რომლებიც კონტროლდება სახელმწიფოს მიერ წილობრივი მონაწილეობის გზით.

საგადასახადო ურთიერთობებში სარენტო ფაქტორის გაძლიერების შედეგად გააძლიერებს ქვეყნის ფედერალიზმის საფუძვლებს, რადგანაც რენტის მნიშვნელოვანი ნაწილი (პირველ რიგში აბსოლუტური) ეკუთვნის მთელ საზოგადოებას და სრულიად სამართლიანად უნდა იქნას გადანაწილებული ქვეყნის რაიონებისა და რეგიონების მიხედვით, მათი ბუნებრივი სანედლეულო პოტენციალის მიუხედავად. თუმცა მათ გააჩნიათ უპირატესი უფლება მიიღონ საბიუჯეტო სახსრები ბუნებრივ-სანედლეულო ბაზის აღდგენის მიზნით.

ქალაქად სარენტო-ქონებრივი ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხის შესახებ.

საქართველოს სინამდვილეში ქალაქად სარენტო-ქონებრივი ურთიერთობის მოწესრიგების პრობლემა, ერთ-ერთი ნაკლებად შესწავლილი საკითხია.

მიწა ქალაქად ერთერთი ფასეული რესურსია, რომელსაც გონივრული და სამართლებრივი გამოყენების შედეგად დიდი სარგებლობის მოტანა შეუძლია როგორც საზოგადოებისათვის ისე სახელმწიფო და ადგილობრივი ბიუჯეტებისათვის. როგორც წესი ქალაქად მიწის რენტის რეალიზაცია ხდება დიფერენციული და მონოპოლიური რენტის სახით. მისი გამოყენების ხასიათზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მოსახლეობის სოციალური უსაფრთხოებისა და სტაბილური შემოსავლების ფორმირების საკითხი. ამასთან გასათვალისწინებელია ის, რომ მიწის შემოსავლების ზრდა განპირობებული არ უნდა იყოს მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრების დონის, ეკოლოგიის და მთლიანად საქალაქო სისტემის გაუარესების ხარჯზე.

მიწა ქალაქად გამოიყენება მოსახლეობის ინტერესების დაკმაყოფილების მიზნით,

სიცოცხლის ბოლომდე ფლობის, სარგებლობისა და იჯარის უფლებით. ერთერთი მიზეზი იმისა, რომ სახელმწიფომ უარი თქვა დაამკვიდრებულ პრაქტიკაზე, რომლის თანახმადაც მიწა სახელმწიფო საკუთრება იყო, ეს მიწის არაეფექტური და არამართვომიერი გამოყენებაა.

მნიშვნელოვანია კრიტერიუმების დაწესება, რომლის დარღვევის შემთხვევაში მიწის საკუთრების ესა თუ ის ფორმა არ იქნება ეფექტური და კიდევ უარესი, შექმნის ქალაქად სოციალურ არასტაბილურობას. მიწაზე კერძო საკუთრების საზღვრები უნდა განისაზღვროს სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორებით და მესაკუთრეების შესაძლებლობებით გამოიყენოს საკუთრების უფლება მაქსიმალური ეფექტით, სახელმწიფო სექტორთან შედარებით, ამასთან არ დაუშვას მიწის გამოფიტვა და დაბინძურება.

ქალაქად სამიწათმოქმედო ურთიერთობების განვითარება შეუძლებელია ცივილიზებული მიწის ბაზრის ფორმირების გარეშე. თავიდან უნდა იქნას აცილებული მიწის თვითნებური გამოყენება და აქედან გამომდინარე მოსახლეობისათვის მიყენებული ზარალი, როგორც ეკონომიკური ისე ჯანმრთელობის დაცვის თვალსაზრისით.

საქართველოში გატარებული რეფორმების შედეგად მიწაზე სახელმწიფო მონოპოლია ლიკვიდირებული იქნა. მიწა გადადის მოსახლეობის კერძო საკუთრებაში ამ ვრცელდება მისი ეფექტური გამოყენების სხვადასხვა, მათ შორის საიჯარო ფორმები.

მიწის ნაკვეთების ყიდვა-გაყიდვის სტრუქტურაში უმეტესი ადგილი უჭირავს ინდივიდუალურ და კოოპერატიულ ბინათმშენებლობას. თუმცა აღსანიშნავია ის, რომ საჭიროა შეიქმნას მიწის კერძო საკუთრებაში, იჯარით და სხვადასხვა ფორმებით გამოყენების მწყობრი სისტემა. მიწის რალიზაციის შედეგად მიღებული შემოსავლები გამოყენებული უნდა იქნას მიწათმფლობელობის რეალური სისტემის შექმნისა და გამოყენების მიზნით.

დღეისათვის აქტუალურია მიწაზე კერძო საკუთრებისა და იჯარით გამოყენების უპირატესობებისა ზუსტად განსაზღვრა. აუცილებელია პრინციპიალურად გადაწდეს საკითხი მიწის მესაკუთრეთა და ინვესტორების ინტერესების დაბალანსებული განვითარების შესახებ.

ამ მომართულებით მსჯელობის დროს მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა მივაქციოთ საკითხს ქალაქის, მიწის მესაკუთრისა და ინვესტორების ინტერესების მაქსიმალურად ჰარმონიულად განვითარების შესახებ, წინააღმდეგ შემხვევაში შესაძლებელია ეს ინტერესები გარკვეულ

წინააღმდეგობებში შეიძლება გადაიზარდოს, რაც ქალაქის ინფრასტრუქტურა და განვითარების პერსპექტივებს მნიშვნელოვნად დააზარალებს.

როგორც ცივილიზებული ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს მიწის საიჯარო ფორმას ის უპირატესობები გააჩნია, რომ ხელისუფლებას აქვს რეალური მექანიზმი მიწის მაქსიმალურად ეფექტიანად გამოყენებისათვის. მიწის იჯარით მიღებული შემოსავლები გახდა ქალაქის საბიუჯეტო შემოსავლების მოდმივად მზარდი წყარო.

დღეისათვის აქტუალურია საკითხი ქალაქის ხელისუფლების მიერ მიწის ეფექტურად გამოყენების ქმედითი მექანიზმების შექმნის შესახებ. მიწის მონოპოლიურად განაწილების შემთხვევაში, ჩინოვნიკებს ეძლევათ შანსი მიწის თვითნებურად, საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე განაწილებისათვის. ამიტომაც ხშირია შემთხვევები მიწის საიჯარო ქირის გადახედვის გაზრდის მიმართულებით (რაც იწვევს პოტენციური ინვესტორის დეზორიენტიაციას) და არენდის სახით აღებული საშუალებების უპასუხისმგებლო გამოყენებას, ასევე მრავალრიცხოვან ეკოლოგიურ დარღვევებს, მიწის არასამართლებრივი გადაცემა მოჯარეებისა და მშენებლებისათვის, რაც ხშირ შემთხვევაში იწვევს ადგილობრივი მცხოვრებლების უკმაყოფილებას.

ახლა განვიხილოთ მიწაზე კერძო საკუთრების შემოღების დადებითი მომენტები. პირველ რიგში, აღნიშნულის შემთხვევაში ქალაქის ხელისუფლება ახდენენ პოტენციური, მათ შორის უცხოელი ინვესტორების სტიმულირებას. მათთვის მიწაზე კერძო საკუთრება ხდება სტაბილურობის სიმბოლო და გარანტი. მიწის საკუთრება ამტკიცებს მცირე და საშუალო ბიზნესის მდგომარეობას, ქმნის პირობებს საშუალო ბიზნესის შექმნისათვის, რაც ნებისმიერი განვითარებული საზოგადოების საფუძველია. გარდა ამისა კერძო, მიწის კერძო საკუთრება განამტკიცებს მეწარმეების დამოუკიდებლობას ხელისუფლების ორგანოებთან მათი ურთიერთ-დამოკიდებულების დროს.

მეორე, აქტიურად ვითარდება უძრავი ქონების, გირაოში ჩადების პირობით, საბითუმო დაკრედიტების მექანიზმი, რაც ინვესტიციების ჩადების მნიშვნელოვანი პირობაა.

მესამე, მიწაზე კერძო საკუთრების არსებობა იჯარასთან ერთად უზრუნველყოფს მიწის მესაკუთრე სხვადასხვა ფორმებს შორის კონკურენციას, ხელს უწყობს მიწის ნაკვეთების ეფექტურ გამოყენებას.

მეოთხე, მიწის ბაზრის სეგმენტის წარმოშობით, რაც დაკავშირებულია მიწაზე კერძო საკუთრების რეალიზაციასთან, ხელს უწყობს ფასების უფრო

ობიექტურად ფორმირებას და მიწის გადასახადების უფრო დასაბუთებულად დაწესებას.

მიწაზე კერძო საკუთრების განვითარების დაინტერესებულ ჯგუფებს შორის პირველ რიგში აღსანიშნავია: აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოები (რაც უპირველესად უკავშირდება ბიუჯეტში შემოსავლების ზრდას). მეწარმეები, რომელთათვისაც კერძო საკუთრებისა და ეკონომიკური რეგულირების სფეროს გაფართოება ხელს უწყობს ეკონომიკური სტაბილურობის და საინვესტიციო კლიმატის ზრდას; სხვადასხვა რჯულის სპეკულიანტები, რომლებიც ხელს ითბობენ მიწების ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციებით; კრიმინალური სტრუქტურები, რომლებსაც საშუალება ეძლევათ „გარეცხონ“ ფული უძრავი ქონების ბაზარზე; მოსახლეობის ის ნაწილი, რომლებსაც დაგროვებული აქვთ დიდი კაპიტალი.

ფაქტია ის, რომ მიწის ბაზარზე გამოდიან სუბიექტები, რომლებიც ხასიათდებიან სხვადასხვა ფინანსური „წონით“. ასეთ პირობებში მოსახლეობის დიდი ნაწილი წაგებული დარჩება, რადგან მათ არა აქვთ კონკურენტუნარიანად უძრავი ქონებით ბარზე გასვლის საშუალება. წაგებული რჩებიან ასევე ჩინოვნიკები (სახელმწიფო მოხელეები), რომლებიც ვედარ ახერხებენ უძრავი ქონების ფლობას; ქალაქის საწარმოების ნაწილი, რომლებიც ფუნქციონირებენ სახელმწიფოს ლობირებით და თვითონ ქალაქი რომელსაც არ გააჩნია სამართლებრივი ბერკეტები მიწაზე კერძო საკუთრების განვითარების მიზნით.

საკანონმდებლო ბაზის არასრულყოფილების გამო, რომელმაც უნდა მოიცვას აგრარული ურთიერთობებისა მიწის ნაკვეთების შეფასება, ასევე მიწაზე კერძო საკუთრების დამდოლოს მექანიზმების არასრულყოფილების გამო ვერ ხერხდება რთულდება ქალაქის მეურნეობის მართვა და ვლინდება ზოგიერთი ნეგატიური ტენდენცია, მათ შორის მიწის ნაკვეთების წინასწარგაუთვალისწინებელი სპეკულიაცია და

მათი კრიმინალური სტრუქტურების მიერ შესაძლო შესყიდვა და ა.შ. ასევე ვლინდება მიწების ნაკვეთების პრივატიზების ტენდენცია მყიდველების ვიწრო წრის მიერ, რომლებიც დაახლოებულნი არიან ხელისუფლებასთან, მათ მიერ დაუმსახურებელი მიწის რენტის მითვისების მიზნით.

გარდა ამისა კერძო მესაკუთრებმა სათანადო ანაზღაურების მიღების მიზნით შეიძლება გასცენ თავიანთი ნაკვეთები იჯარით. თუმცა აღნიშნული პროცესები სახელმწიფოს მიერ არ კონტროლდება. თუმცა მიწათმოქმედების რეგულირებისადმი სახელმწიფოს მიერ ფორმარული მიდგომა შეცდომა იქნებოდა. მართალია მიწაზე კერძო საკუთრების გარეშე არ არის ჭეშმარიტი საბაზრო თავისუფლება, მაგრამ მიწათსარგებლობის სხვადასხვა ფორმები უნდა შეფასდეს როგორც მისი ეფექტიანობის ზრდის, ისე მათ მიერ ქალაქის მოსახლეობის სურსათით მომარაგების თვალსაზრისით.

მიწის ბაზრის განუვითარებლობამ არ უნდა შეაფერხოს საბაზრო ურთიერთობების სრულყოფა სოფლად. ამიტომაც გამართლებულია მიწის ნაკვეთების კერძო საკუთრებაში გადასვლის მიზნით, მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებით აუცილებელია მიწის ყიდვა-გაყიდვის რეალური მექანიზმების შექმნა. ამასთან უპირველესად გათვალისწინებული უნდა იქნას ქალაქისათვის სასარგებლო საინვესტიციო პროექტები. ამ პროცესებში მნიშვნელოვანია ქალაქის ხელისუფლების პოზიცია. მათ კარგად უნდა აწონონ მიწის პრივატიზაციის დადებითი და უარყოფითი შედეგები, უზრუნველყონ მისი სამართლებრივი მექანიზმები, დახვეწონ მიწის პრივატიზების ფორმები. ყოველივე აღნიშნული უზრუნველყოფს ქალაქის განვითარების სტატეგიული გეგმის განვითარებას და მიწის პრივატიზების პროცესის უმტკივნეულოდ გადაწყვეტას, რაც საზოგადოების წინააღმდეგობის გარეშე განვითარების მნიშვნელოვანი გარანტიაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქოქიაური ლამარა. საინვესტიციო პოლიტიკა სტრატეგია. თბ. თსუ. 2008 წ.
2. ღურწყაია კარლო. ეკონომიკური გლობალიზაცია და თანამედროვეობა. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“ N1, 2010 წ.
3. Албегова И М Емцов Р Г Холопов А В Государственная экономическая политика: опыт перехода к ринку. М. 2008.
4. შონია ნ. უცხოური ინვესტიციების არსი და როლი ქვეყნის საბანკო სისტემის განვითარებაში. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“ N2, 2010 წ.
5. Экономика муниципального сектора. М. 2008.
6. ეკონომიკური განვითარებისა და სიღარიბის დამღვევის პროგრამა. თბილისი 2003 წ.

ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები მცხეთის მუნიციპალიტეტში

ჯემალ სოლოლაშვილი
კავკასიის საერთაშორისო
უნივერსიტეტის მედიცინის
ფაკულტეტის პროფესორი
ელ.ფოსტა:jsologha@yahoo.com

ლალი ოქროცვარიძე
კავკასიის საერთაშორისო
უნივერსიტეტის ბიზნესის
ფაკულტეტის ასოცირებული
პროფესორი

საქალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

ტურიზმი საქართველოს თანამედროვე ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი პერსპექტიული დარგია. ტურიზმის კერების აღორძინება ქვეყანაში დიდ შესაძლებლობებს ქმნის კულტურული ტურიზმის განვითარებისათვის, მით უფრო მცხეთის ისტორიული უმდიდრესი მემკვიდრეობის გათვალისწინებით, სანახაობების შესწავლისა და დათვალიერების თვალსაზრისით. წარმოდგენილი ნაშრომი ეძღვნება ტურიზმის განვითარების იდეას, კონკრეტულად კი მცხეთაში.

ამ ნაშრომის პრიორიტეტული ასპექტია საქართველოს დედაქალაქთან ახლოს, ძველი სატახტო ქალაქ მცხეთის შემოგარენის პოტენციალის შესწავლა-შეფასება ტურიზმის პერსპექტიული განვითარების მიმართულებით. მცხეთას გააჩნია იშვიათი შესაძლებლობები, გახდეს არა თუ ტურიზმის ცენტრი საქართველოში, არამედ მსოფლიო ტურიზმისათვის იქცეს ფრიად საინტერესო ადგილად, რადგან მცხეთის მუნიციპალიტეტი ფლობს იშვიათ რეკრეაციულ ზონებს მოხერხებული გეოგრაფიული მდებარეობით, ლანდშაფტით, ისტორიული ძეგლებით, სადაც შიძლება მოეწყოს საფეხმავლო და ველოტურები. თავის მხრივ ტურიზმის განვითარება ხელს შეუწყობს სოფლის ინფრასტრუქტურის სრულყოფას.

.. მაღალი კულტურა და განვითარებული ტექნიკა ხალხის ბედნიერებისთვის არ არის საკმარისი, არის ღირებულებანი, რომელიც ამა თუ იმ ერის ცხოვრებაში საუკუნეობით იქმნებიან და ყალიბდებიან და რომელთა დაკარგვაც დანაშაულია. ჩვენთვის ასეთია: მართლმადიდებელი სარწმუნოება - მოციქულთაგან ბოძებული, მუსიკა - ყველას რომ აღაფრთოვანებს, ჩვენი ენა და დამწერლობა - იდუმალეობით სავსე და დიდებული, გასაოცარი ხელოვნება, ხატწერა, არქიტექტურა, ჩვენი მშვენიერი წეს-ჩვეულებანი.

ადმოსავლეთის და დასავლეთის რომელი ტრადიციები შეედრება ამას? სამწუხაროდ, ბოლომე ვერ ვაცნობიერებთ, რა სიმდიდრის მფლობელნი ვართ.

ილია II, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი

XXI საუკუნის ცხოვრების აჩქარებული რიტმი დიდ გავლენას ახდენს ადამიანის სულიერ თუ ფიზიკურ მდგომარეობაზე. ამიტომ ადამიანს აუცილებლად ესაჭიროება რელაქსაცია, რათა აღიდგინოს ძალა და ენერჯია შემდგომი შრომითი საქმიანობის განსახორციელებლად. ამ მიზნით ადამიანები და უფრო ხშირად ადამიანთა ჯგუფები

(ოჯახები, მეგობართა წრეები, სტუდენტები, ჩამოსული სტუმრები და ა.შ.) თანხმდებიან, შეარჩევენ ქალაქგარეთ, მშვიდ, წყნარ გარემოში გასასვლელ ადგილს დასასვენებლად და დროის ხალისიანადგასატარებლად. ფაქტია, რომ დასვენება „შესარგი“ უნდა იყოს, ანუ დასასვენებელი ადგილი უნდა იყოს საინტერესო, შვებისმომგვრელი

და სასურველია, ის მდებარეობდეს არც თუ მაინცდამაინც შორს, რადგან ჩასვლა-დაბრუნება არ უნდა მოითხოვდეს ბევრ დროს და მგზავრობა არ უნდა იყოს დამღელი. ამ თვალსაზრისით ყველა დასმულ საკითხს ცალსახად დადებითად პასუხობს მცხეთის რეგიონი.

მცხეთა ტურისტული პოტენციალის მხრივ საქართველოს ერთ-ერთი გამორჩეული კუთხეა, რაც განპირობებულია როგორც მისი ისტორიული წარსულით და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებით, ასევე, მისი ულამაზესი ბუნებით, განუმეორებელი ლანდშაფტით, არქიტექტურით, სტუმართმოყვარე ხალხით და კიდევ გეოგრაფიული მდებარეობით - სიახლოვით დედაქალაქთან. ისტორიული ძეგლების განლაგება განსხვავებულ ჰიპსომეტრიულ დონეებზე უფრო მეტად მიმზიდველს ქმნის ტურიზმს მცხეთის შემოგარენში. ამასთანავე, ხაზგასმით აღსანიშნავია, რომ მცხეთა წარმოადგენს მართლმადიდებლური სამყაროსათვის ერთ-ერთ უწმინდეს ადგილს თავისი უნიკალური სიწმინდეებით, ამიტომ მცხეთას მეორე იერუსალიმსაც უწოდებენ და ფრიად საყურადღებოა პილიგრიმული ტურიზმის თვალსაზრისითაც. ყოველივე ეს მომხიბვლელია არამარტო ადგილობრივი მოგზაურობის მოყვარულთა და მორწმუნეთათვის, არამედ,

ასევე, განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს უცხოელ ტურისტებშიც.

მცხეთა შეტანილია იუნესკოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა სიაში როგორც მსოფლიო ცივილიზაციის კულტურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ცენტრი. არქეოლოგიური გათხრები და ისტორიული წყაროები გვამცნობენ, რომ მცხეთა დასახლებული იყო ჯერ კიდევ ადრე ბრინჯაოს ხანაში, ძ.წ. III და II ათასწლეულების მიჯნაზე. იგი წარმოადგენდა გზაჯვარედინს აღმოსავლეთ-დასავლეთისა და ჩრდილოეთი-სამხრეთის ქვეყნებს შორის, ამის შესაბამისად, იგი იყო სავაჭრო და მსოფლიო კულტურათა დაახლოვების ცენტრიც. ამაზე მეტყველებს არქეოლოგიური გათხრებით ნაპოვნი არტეფაქტები ბერძნული და არამეული წარწერებით.

მცხეთა. აქ იმყოფება უფლის კვართი. აქ იქადაგა წმ. ნინო კაბადოკიელმა ქრისტიანობა. აქ მოევიღნა ქართველ ერს ღვთიური სასწაულმოქმედი სვეტი - სვეტიცხოველი. აქედან მოხდა სრულიად საქართველოს მართლმადიდებლად მოქცევა. ეს არის ქართველ მეფეთა და ბაგრატიონთა განსასვენებელი წმინდა ადგილი. აქ განისვენებენ მეფე მირიანი და დედოფალი ნანა, ვახტანგ გორგასალი და ერეკლე მეორე...

სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარი

ჯვრის მონასტერი

მცხეთის მუნიციპალიტეტში შედის 63 დასახლებული პუნქტი, მათ შორისაა ერთი ქალაქი, რაიონული ცენტრი - მცხეთა. მცხეთის მუნიციპალიტეტის ტერიტორია შეადგენს 805 კმ²-ს და მისი განუწესი სიმაღლე ზღვის დონიდან შეადგენს 480 მ-დან 1600 მ-მდე. მცხეთის კლიმატი მისაღებია თითქმის ყველა ტურისტისათვის, რადგან იგი ხასიათდება ზომიერად ნოტიო ჰავით, ხოლო ზამთარი და ზაფხული არ გამოირჩევა მკვეთრად კონტრასტული ტემპერატურებით, დამახასიათებელია ზამთრისთვის ზომიერი

სიცივე და ზაფხულისთვის - ზომიერი სითბო. მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის 91%-მდე ქართველებია, ხოლო დანარჩენი 9%-დან არიან აზერბაიჯანელები (4,3%), ოსები (2,1%), ასირიელები (1,5%) და სხვა. ამიტომ ბუნებრივია, რომ ტურისტს მცხეთაში დახვდება ქართული სტუმართმოყვარეობა და მასპინძლობა. ტურისტს აქვს შესაძლებლობა, მცხეთის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ნახოს XXI საუკუნის რუსული აგრესიის შედეგად წარმოქმნილი დევნილთა კომპაქტური დასახლებები წეროვანში, წილკანსა

და ფრეზეთში. რუსეთ-საქართველოს კონფლიქტის შედეგად წარმოქმნილ დევნილთა დასახლებებში ცხოვრობს 9900 იძულებით გადაადგილებული მოსახლე.

მცხეთის რეგიონში შემავალი სოფლების უმეტესობა ისტორიულია და აქედან გამომდინარე, თითოეულ მათგანში არსებობს არაერთი კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლი. ტაძრებისა და სამლოცველოებისათვის დამახასიათებელია ქართული ხუროთმოძღვრების სტილი და მათი უმრავლესობა აგებულია სტრატეგიულ ადგილებზე ისე, რომ მათ შორის დისტანციურად შესაძლებელი ყოფილიყო პირდაპირი ხედვა ანუსინათლის სხივის მეშვეობით განხორციელებულიყო ინფორმაციის მიწოდება. ცეცხლის დანთებით კომუნიკაცია ვითარდებოდა დღითა და ღამით. ეს ქართული ინტელექტის ნაყოფია, სინათლის სიჩქარის (300000 კმ/წმ) გამოყენება მოახლოებული საშიშროების შეტყობინების მიზნით ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც არ იყო აღმოჩენილი ელექტრომაგნიტური ტალღები და ბერის მოდულაცია-დეტექტირების მეთოდები.

მცხეთის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ტურისტი გაეცნობა ხუროთმოძღვრების მრავალ ღირსშესანიშნავ ნიმუშს, რომელთაგან გარკვეული ნაწილი იუნესკოს მიერ შეტანილია მსოფლიო კულტურის მატერიალურ ძეგლთა მემკვიდრეობის ნუსხაში. კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლები მცხეთის ტერიტორიაზე ითვლიან 10-15 საუკუნეს, ზოგიერთი კი მის ფარგლებს გარეთაც. დავასახელებთ იმ ობიექტებს, რომელთა ნახვაც

ვიზუალურად უდავოდ სიამოვნებას მოგვრის დამთვალერებლებს, ხოლო მათზე არსებული ისტორიული ინფორმაციის გაცნობა კი წარმოდგენას შეუქმნის მათ ქართული კულტურის თვითმყოფადობასა და განვითარებაზე. ასეთებია: სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარი, სამთავროს კომპლექსი (მთავარი ტაძარი, წმ. ნინოს ეკლესია, სამრეკლო, გალავანი კოშკით), ჯვრის მონასტერი, ბებრისციხე, შიომღვიმის მონასტრის კომპლექსი, კალოუბნის ეკლესია, ზედაზნის ეკლესია, ანტიოქიის ტაძარი, ბაგინეთი (არმაზციხე), არმაზის ციხე, საგურამოს ღვთისმშობლის ეკლესია, წინამძღვრიანთკარის წმ. გიორგისა და წმ. ნიკოლოზის ეკლესიები, წილკნის ღვთისმშობლის ტაძრის კომპლექსი, ძეგვის სამების დიდი ტაძარი, გოროვნის ღვთისმშობლის ეკლესია, კველიანის კვირაცხოვლის ეკლესია და სხვა მრავალი.

ტურისტებისთვის მთავარ სანახაობას წარმოადგენს აგრეთვე, საგურამოში ილია ჭავჭავაძის სახლმუზეუმი, მუხრანში მუხრანბატონის სასახლე „შატო მუხრანი“, ნიჩბისში ციციშვილების სასახლე, დიდგორის მემორიალი, ძეგვში ციხედიდის ხეობა (გოგირდოვანი სამკურნალო წყალი), სხალტაში თამარ მეფის დროინდელი კერამიკის მიღებით აგებული წყალგაყვანილობის სისტემა, რომელიც დასრულებულა 1202 წელს ანტონ ჭყონდიდელის ხელმძღვანელობით და შიომღვიმის გადასახედზე მისვლა. დიდ ინტერესს იწვევს ნასტაგისის არქეოლოგიური გათხრები ქსნის ციხის მისადგომებთან.

ანტიოქიის ტაძარი

სამთავროს კომპლექსი

ჩამოსულ სტუმრებს შეუძლიათ ისიამოვნონ მშვენიერი რესტორნების მომსახურებით როგორც უშუალოდ ქალაქის საზღვრებში (ელიტარული რესტორანი „გუჯარი“, „ღვინის სახლი“, „ძველი არმაზი“, „არმაზის ხეობა“, „არმაზის წყარო“,

„ბაგინეთი“ და სხვ.), ისე მცხეთის მახლობლად მდებარე რესტორნებში („იმერული ეზო“, „ჭაშნაგირი“, „ელარჯი“, „მცხეთა“, „ზღაპარი“, „თამარიონი“, „საჭაშნიკე“ და სხვ.). სოფელ ჩარდახში მოქმედებს „იაგოს მარანი“, რომელიც გამოირჩევა

თავისი უმაღლესი ხარისხის ღვინოებით, სოფელ საგურამოში მოქმედებს ასკანელების „საგურამოს მარანი“ რჩეული ღვინოებით და სხვა მაგარი სასმელებით.

ბუნებრივია, იბადება კითხვა: რა დროში და

შიომღვიმის მონასტრის კომპლექსი

როგორი მარშრუტებით იქნება შესაძლებელი მცხეთის მუნიციპალიტეტის შემოგარენში არსებული კულტურული ობიექტების დათვალიერება? არის თუ არა მზად შესაბამისად ინფრასტრუქტურა ამისთვის?

მცხეთის ცენტრი

ახალი ეპოქისათვის THE NEW ECONOMIST

მას შემდეგ, რაც საქართველოს მთავრობამ ტურიზმი აღიარა ერთ-ერთ პრიორიტეტად, ამ მიმართულებით განხორციელდა მნიშვნელოვანი ინვესტიციები, შეიქმნა მოდერნიზებული ინფრასტრუქტურა, საგრძნობლად მოიმატა ტურისტთა რაოდენობამ. მათი რაოდენობრიობა განსაკუთრებით საყურადღებოა ზაფხულისა და შემოდგომის სეზონზე. ტურისტებთან ჩატარებული კვლევები ადასტურებენ, რომ ისინი ინტერესდებიან საქართველოს კულტურით, ისტორიით, სამხარეულოთი და ქართული ქვეყრის ღვინით. მცხეთა სრულ მზაობას გამოთქვამს სტუმართა გაზრდილი ნაკადების მისაღებად. 2016 წელს 60000-მდე დამთვალიერებელი ესტუმრა მცხეთას. ყოველწლიურად სტუმართა რაოდენობას მზარდი ტენდენცია აქვს და იგი შეადგენს თითქმის 20%-ს. ამისთვის ქალაქში მოქმედებს მაღალი დონის სასტუმროები და ასევე, საოჯახო ტიპის სასტუმროები, რომლებიც საჭირო კომფორტს სთავაძობენ ვიზიტორებს ხელსაყრელი საფასურის სანაცვლოდ. სადღეისოდ ქალაქ-მუზეუმი მცხეთა ფლობს კარგ ინფრასტრუქტურულ შესაძლებლობებს ტურისტების კიდევ უფრო გაზრდილი ნაკადების მისაღებად. სასურველია, რომ მცხეთის ვიზიტორებმა საქართველოში ყოფნის პერიოდი მთლიანად დაჰყონ მცხეთაში. ეს ბევრად მომგებიანი იქნება ქალაქის მოსახლეობისათვის. ამისთვის კი ჯერ კიდევ ბევრი რამაა გასაკეთებელი.

მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია იმის აღნიშვნაც, რომ მცხეთის მუნიციპალიტეტი მნიშვნელოვან ნაბიჯებს დგამს ინფრასტრუქტურის

გასაუმჯობესებლად. სახელდობრ, აშენდა და მოქმედებაში შევიდა კულტურის ცენტრი, სპორტული კომპლექსი, მიმდინარეობს მუზეუმის მშენებლობა. ჩვენი აზრით, კარგი იქნებოდა, მცხეთასთან დამეგობრებული ლიტვის ქალაქ ტრაკაის გამოცდილების გაზიარება და არქეოლოგიური მუზეუმის მოწყობა თვით ბებრისციხეში. ცხადია, ამას დასჭირდება ბებრისციხის რესტავრაცია-რეკონსტრუქცია და სათანადო მომზადება. სამაგიეროდ ეს შორიდან საჩვენებელი ობიექტი - „ბებრისციხე“ შეიძენდა ახალ და მუდმივმოქმედ ფუნქციას, მუზეუმად გარდაქმნილ ობიექტს ეყოლებოდა მრავალი ვიზიტორი და გაუჩნდებოდა თვითდაფინანსების წყარო.

ბებრისციხის მახლობლად ორი-სამი ათეული წლის წინ აშენდა თეატრონი, რომელიც დღეს უმოქმედო მდგომარეობაშია და რომლის აღდგენა შექმნის შესაძლებლობას, გადაიქცეს თეატრონი ერთ-ერთ საინტერესო ობიექტად ტურიზმისათვის და არამარტო უცხოელი ვიზიტორებისათვის. ის მშვენიერ პერსპექტივას წარმოადგენს ახალგაზრდული თეატრისა თუ გამოფენებისა და სიმპოზიუმებისათვის. აქ შეიძლება დადგმულ იქნას სცენები ძველი დედაქალაქის ცხოვრებიდან, რაც დაგვეხმარება წარსულის გაცოცხლებაში. ჭალა, რომელიც მდებარეობს თეატრონის მიმდებარედ, წარმოადგენს დიდ პერსპექტივას მცხეთის კულტურისა და დასვენების პარკად გარდაქმნის თვალსაზრისით. მომგებიან გარემოებას შექმნის მსხვილი სავაჭრო ობიექტის ამოქმედება

მცხეთაში და აგრეთვე, ყოველდღიურად მოქმედი ღია ბაზრობის მოწყობა სოფლის მეურნეობის პროდუქტებით.

ტურიზმის განვითარებისათვის ხელშემწყობ ფაქტორად მიგვაჩნია ზედაზნისკენ მიმავალი გზის მშენებლობა, რომელიც უკვე დაპროექტებულია თანამედროვე სტანდარტების მოთხოვნებით.

ამრიგად, მცხეთის მუნიციპალიტეტი წარმოადგენს ტურიზმის განვითარებისათვის ერთ-ერთ საუკეთესო და განუმეორებელ ტერიტორიას, რომლის ყოველი ადგილი საინტერესოა თავისი ისტორიული წარსულით, კულტურული მემკვიდრეობით და გონივრულად დაგეგ-

მილი პერსპექტიული განვითარებით. მცხეთის ღირშესანიშნაობების სიმრავლე და ტერიტორიული განლაგება იძლევა იმის საშუალებას, რომ ერთი კვირა საინტერესოდ გაატაროს ვიზიტორმა მცხეთაში სწორად დაგეგმილი ტურებით. ამ მიზნის მისაღწევად კი საჭირო აქტივობებია განსახორციელებელი. ტურიზმის ცენტრი უნდა ფლობდეს საჭირო შესაძლებლობებს, რათა ტურისტებს სთავაზობდეს სხვადასხვა მარშრუტებს მცხეთის რეგიონში არსებულ ობიექტებზე. ეს ევროპულ ქვეყნებში აპრობირებული მეთოდია ტურისტთა მომსახურებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა. წიგნი 5. თბ., 1990. გვ. 226-347.
2. ვახუშტი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა (საქართველოს გეოგრაფია). თ. ლომოურის და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. თბ., 1941.
3. ვ. შუბლაძე „საქართველო და ტურიზმი“,
4. ა. ოქროცვარიძე, ლ. ოქროცვარიძე. „ტურიზმისა და მასპინძლობის მენეჯმენტი“, თბ., 2011.
5. საქართველოს პარლამენტი. <http://www.parliament.ge/>
6. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური <http://www.geostats.ge>
7. საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო.
8. მცხეთის მუნიციპალიტეტი. <https://ka.wikipedia.org/wiki//>
9. შოთა რუსთაველის ეპოქის მატერიალური კულტურა. პროფ. ივ. ჯავახიშვილის რედაქციით. გამომცემლობა „ტექნიკა და შრომა“, თბ. 1938.
10. წმინდა მამათა გამონათქვამები <https://www.droni.ge>

Tourism development prospects in Mtskheta municipality

Jemal Sologashvili

Professor of the Faculty of Medicine
at Caucasus International University

Lali Okrotsadze

Associate Professor of Business Faculty
of Caucasus International University

annotation

Tourism is one of the perspective of modern economic development of Georgia. The resurgence of tourism can create a great opportunity for the development of cultural tourism in the country, taking into consideration the historical richest heritage of Mtskheta, in terms of sights and views. The presented work is dedicated to the idea of tourism development, especially in Mtskheta.

The priority aspect of this work is to study and assess the potential of the ancient capital city of Mtskheta near the capital of Georgia in the direction of tourism development. Mtskheta has rare opportunities to become a tourist center not only in Georgia, but for tourism in the world as a very interesting place because Mtskheta Municipality has rare recreational zones with convenient geographical location, landscape, historical monuments, where the pedestrian and biking are available. In turn, tourism development will enhance the infrastructure of the village.

აუდიტორული საქმიანობის ხარისხზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი

ლალი ბუჩუკური
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
დოქტორანტი.
ელ.ფოსტა: lali.buchukuri@gmail.com
ტელ: 596 23 35 35

ახალი ეპოქისათვის THE NEW ECONOMIST

ბიზნესის გლობალიზაციის პირობებში, როდესაც მნიშვნელოვანია კაპიტალის თავისუფლად გადაადგილების ფაქტორი, აუდიტორულ საქმიანობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. საზოგადოების დიდი ნაწილი გადაწყვეტილების მიღებისას დამოკიდებულია ისეთ ინფორმაციაზე, რომელზეც მას კონტროლი არ გააჩნია და უნდა დაეყრდნოს პროფესიული აუდიტორების მიერ ჩატარებული აუდიტის შედეგებს, გამომდინარე აქედან აუდიტის ხარისხის კონტროლს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

აუდიტის საერთაშორისო პრაქტიკამ გამოავლინა, რომ აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლი შეუძლებელია აუდიტორული ფირმებისა და დამოუკიდებელი აუდიტორების მუშაობის შედეგების შემოწმებისა და ხარისხის კონტროლის სისტემის ფუნქციონირების ეფექტური მეთვალყურეობის გარეშე. სტატიაში განხილულია საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოყენებული აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის მაჩვენებლები, ჩამოყალიბებულია ხარისხის კონტროლის სისტემა ეროვნულ დონეზე მოქმედი აუდიტორული კომპანიების სპეციფიკის გათვალისწინებით.

საკვანძო სიტყვები: აუდიტორული საქმიანობა, აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლი, აუდიტი ხარისხის მაჩვენებლები.

პროფესიულმა ორგანიზაციებმა აუდიტისა და მასთან დაკავშირებული მომსახურების ხარისხის კონტროლის განმახორციელებელი ღონისძიებების შემუშავება მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყეს და მას შემდეგ უწყვეტად მიმდინარეობს. ხარისხის კონტროლის შესახებ პირველად ამერიკის ნაფიც ბუღალტერთა ინსტიტუტმა (AICPA) 1978 წელს შეიმუშავა აუდიტორული სტანდარტების დებულება (SAS)#25, „აუდიტის საყოველთაოდ მიღებული სტანდარტებისა და ხარისხის კონტროლის სტანდარტების კავშირი“. აღნიშნული დებულება აუდიტისა და მასთან დაკავშირებული მომსახურების ხარისხის კონტროლის სტანდარტების, დებულებებისა და ინსტრუქციების შემუშავების საფუძველი გახდა.

საერთაშორისო პრაქტიკაში, აუდიტის ხარისხის კონტროლის სისტემა მოიცავს სამ კომპონენტს:

- სტანდარტებს;
- ეთიკის პრინციპებს;
- აუდიტის ხარისხის შიდა და გარე შემოწმებას.

ქვეყნებში, რომლის ეკონომიკაში ფინანსური ბაზარი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლი მარეგულირებელი ორგანოების მონიტორინგის სფეროს წარმოადგენს.

აუდიტის ხარისხის კონტროლის სისტემა აერთიანებს მარეგულირებელი ორგანოების, სტანდარტების შემუშავებლისა და ფინანსურ ანგარიშგებასა და აუდიტთან დაკავშირებულ საჯარო პროფესიული გაერთიანებების საქმიანობას. აუდიტის ხარისხის კონტროლის სისტემაში ორგანიზაციების ჩართულობა სხვადასხვა დონეების მიხედვით წარმოდგენილია ცხრილში #1.

აუდიტორები ვალდებული არიან იმოქმედონ აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტისა და აუდიტის ხარისხის კონტროლის სტანდარტის მოთხოვნების შესაბამისად, ასევე პროფესიული ეთიკის კოდექსისა და სხვა მარეგულირებელი ნორმების გათვალისწინებით. ამასთან ერთად, საერთაშორისო პროფესიული ორგანიზაციების მიერ გამოცემულია დებულებები, რომლებიც

აუდიტის ხარისხის კონტროლის სისტემა¹

სისტემის კომპონენტები	ორგანიზაციების ჩართულობა
სტანდარტები	IFAC (International), AICPA (US), PCAOB (US), FRC (UK), European Commission, etc.
ეთიკის პრინციპები (IFAC under AICPA)	პროფესიული და მარეგულირებელი ორგანიზაციები
სასტანდარტო (საჯარო) რეგულირება (გარე)	PCAOB (US)
თვითრეგულირება - (შიდა)	პროფესიონალ პუბლიკერთა გაერთიანებები
პროფესიული დონის მონიტორინგი და დისციპლინარული ზომების მიღება (ფიზიკის დონეზე)	პროფესიული ორგანიზაციები და სასტანდარტო (საჯარო) ფორმები
დისციპლინარული ზომების გატარება და სანქციების დაწესება	მარეგულირებელი და სასამართლო ორგანიზაციები

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

სარეკომენდაციო ხასიათისაა და რომელთა გათვალისწინება ხელს შეუწყობს:

- საერთაშორისო აუდიტორულ და ეროვნულ დონეზე მოქმედ კომპანიებსა და ბუღალტერთა პროფესიულ ასოციაციებს გაეცნონ თუ როგორ უნდა გაუმჯობესდეს აუდიტის ხარისხი;

- ამაღლოს დანტერესებული მხარეების ცნობიერება აუდიტის ხარისხის მნიშვნელოვანი ელემენტების შესახებ.

ამ მიზნით, აუდიტისა და მარეგულირებელი მომსახურების საერთაშორისო საბჭოს (IAASB) მიერ შემუშავებულია აუდიტის ხარისხის კონტროლის სისტემა, რომელშიც გამოყოფილია აუდიტის ხარისხზე მოქმედი შემდეგ ელემენტები:

- 1) საბაზისო ფაქტორები;
- 2) პროცესი;
- 3) შედეგთან დაკავშირებული ფაქტორები;
- 4) ფინანსური ანგარიშგების „მიწოდების ქსელის“ ძირითადი მონაწილეები;
- 5) კონტექსტუალური (გარემო) ფაქტორები.

საბაზისო ფაქტორად მოიაზრება:

- აუდიტორების ცოდნა;
- აუდიტორების კვალიფიკაცია;
- აუდიტორების გამოცდილება;
- აუდიტორების დამოკიდებულება ეთიკის ნორმებთან.

აუდიტის განხორციელებისას პარტნიორს უნდა აკმაყოფილებდეს გუნდი, რომელიც მუშაობს კონკრეტულ ობიექტზე –ანუ, მათ უნდა ჰქონდეთ შესაბამისი კომპეტენცია და საკმარისი დრო, რომ მიიღონ შესაბამისი აუდიტორული მტკიცებულებები აუდიტორული დასკვნის გაცემამდე. ამდენად, მნიშვნელოვანია პარტნიორსა და გუნდს, რომელიც მუშაობს ობიექტზე ჰქონდეთ აუცილებელი უნარები, ესმოდეთ ორგანიზაციის ბიზნესი, შეეძლოთ მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების დასაბუთება. პარტნიორი აქტიურად უნდა იყოს ჩართული დაგეგმვის, რისკის შეფასების პროცესში და უნდა განიხილავდეს და ზედამხედველობას უწევდეს შესასრულებელ სამუშაოს.

პროცესთან დაკავშირებული ფაქტორები:

პროცესთან დაკავშირებული ფაქტორები განსაზღვრავენ იმას, რომ აუდიტი უნდა განხორციელდეს აუდიტის სტანდარტებისა და აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლის პროცედურების მიხედვით, რომლებიც შეესაბამება ხარისხის კონტროლის საერთაშორისო სტანდარტს 1 (ISQC 1). გარკვეულ შემთხვევებში, აუდიტორული ფირმების მეთოდოლოგიითა და შიდა პოლიტიკით გათვალისწინებულია უფრო კონკრეტული მითითებები ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა: თუ

1. Bahram Soltani , AUDITING An International Approach, Financial Times, 2007.

ვინ უნდა აიღოს ვალდებულება კონკრეტული საქმის შესრულებაზე, ასევე, შიდა საკონსულტაციო პირობებზე, დოკუმენტაციის ფორმატზე და ა.შ.

მნიშვნელოვანია შესწავლილ იქნას რამდენად ფლობს პერსონალი აუდიტის სტანდარტებს, შესაბამის კანონებსა და რეგულაციებს, აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლის პროცედურებს. სათანადოდ ფლობენ თუ არა ფირმის თანამშრომლები საინფორმაციო ტექნოლოგიებს. ტარდება თუ არა სათანადო ღონისძიებები ეფექტური შედეგის მისაღწევად.

შედეგთან დაკავშირებული ფაქტორები შეიძლება განვიხილოთ შემდეგი თანმიმდევრობით:

1. აუდიტორების ანგარიში მომხმარებლებისთვის აუდიტირებული ფინანსური ანგარიშგების შესახებ. აუდიტის შედეგის განმსაზღვრელი ძირითადი ფაქტორია აუდიტორის მოსაზრება, რომელსაც ემყარება მომხმარებლების ნდობა ფინანსური ანგარიშგების უტყუარობის შესახებ.

2. ანგარიშგების გამჭვირვალობა. ინფორმაციის გასაჯაროვება და ეხმარება ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებლებს, მათ ვინც კარგად არ არიან გაათვითცნობიერებული აუდიტის პროცესებში, აუდიტორული ფირმების თავისებურების გარკვევაში.

ფინანსური ანგარიშგების „მიწოდების ქსელის“ ძირითადი მონაწილეები.

მიწოდების ქსელის მონაწილე რგოლებს შორის შეთანხმებული ურთიერთქმედება წარმოადგენს მაღალი ხარისხის ფინანსური ანგარიშგების მნიშვნელოვან წინაპირობას და გააჩნია განსაკუთრებული გავლენა აუდიტის ხარისხზე.

კონტექსტუალური (გარემო) ფაქტორები:

სხვადასხვა ქვეყანაში ფინანსური ანგარიშგების შედგენა და აუდიტის განხორციელება სხვადასხვა გარემოში მიმდინარობს. ზოგიერთ ქვეყანაში ბიზნეს პრაქტიკა შეიძლება ნაკლებად აკმაყოფილებდეს საერთაშორისო მოთხოვნებს და ასევე, ბიზნეს სამართალი ნაკლებად იყოს განვითარებული. ასეთ ქვეყნებში შესაძლოა უცხოური ფინანსური ანგარიშგება იყოს შეზღუდული და მომხმარებელთა მოლოდინიც შესაბამისად დაბალი. რამდენადაც

ქვეყანა ვითარდება, შესაბამისად იზრდება ბიზნესის მასშტაბი და წარმოქმნებათ საჭიროება მოიზიდონ ფინანსები კაპიტალის ბაზრებიდან. ასეთ ვითარებაში ფინანსური ანგარიშგების მნიშვნელობა და მომხმარებლის მოლოდინი მის საიმედოობაზე გამუდმებით იზრდება.

გარემო ფაქტორებს ანუ კონტექსტუალურ ფაქტორებს გააჩნიათ პოტენციალი ერთობლივად იმოქმედონ ფინანსური ანგარიშგების ხარისხზე და პირდაპირ თუ არაპირდაპირ აუდიტის ხარისხზეც. კონტექსტუალური ფაქტორები მოიცავს:

1. ბიზნეს სამართალს;
2. აუდიტის რეგულაციებს;
3. სამართალწარმოების გარემო პირობებს;
4. პროფესიონალი კადრების მოზიდვას;
5. ფინანსური ანგარიშგების წარდგენის განრიგს;
6. კულტურულ ფაქტორებს;
7. ინფორმაციულ სისტემებს;
8. კორპორატიულ მმართველობას;
9. მოქმედი ფინანსური ანგარიშგების სტრუქტურას

აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლის ელემენტები საკმაოდ სპეციფიკური სფეროა, ამდენად, მათი შემუშავებისას გასათვალისწინებელია ხარისხის კონკრეტულად რომელი პროცედურებია მისაღები, ამა თუ იმ ორგანიზაციისთვის. გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ფირმის მასშტაბები, დასაქმებული აუდიტორების რაოდენობა, პრაქტიკული საქმიანობა და ა.შ. მაგალითად, განსხვავებულია საერთაშორისო აუდიტორული ფირმების (დიდი ოთხეული, რომლებსაც გააჩნიათ 150-ზე მეტი ოფისი მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში) ხარისხის კონტროლის მოთხოვნები, ისეთი ფირმებისაგან რომელთაც 5-10 აუდიტორი ყავთ დასაქმებული. ასეთი ფირმების და ინდივიდუალურად მომუშავე დამოუკიდებელი აუდიტორების ხარისხის კონტროლის პროცედურების მომზადებისას კარგად უნდა იქნას გააზრებული და პრაქტიკაში დანერგილი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ხარისხის კონტროლის საერთაშორისო სტანდარტები
2. როგორ ჩავატაროთ აუდიტი, პრაქტიკული სახელმძღვანელო, თბილისი 2011 წ. გვ. 205-2010.
3. ჭუმბურიძე ლ; ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირება; თბილისი 2014 წ.
4. აუდიტორული მომსახურების ხარისხის კონტროლის ბაფი-ის სტანდარტი; ჟურ., აუდიტი, აღრიცხვა, ფინანსები. # 9(93); თბილისი 2007 წ. გვ 18-20
5. საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის 2015 წლის საერთო კრება; ჟურ., აუდიტი, აღრიცხვა, ფინანსები; #5 (185) 2015წ. გვ 1-6.
6. DIRECTIVE 2014/56/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 16 April 2014
7. Directive 2006/43/EC on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts
8. A FRAMEWORK FOR AUDIT QUALITY, KEY ELEMENTS THAT CREATE AN ENVIRONMENT FOR AUDIT QUALITY, FEBRUARY 2014, IAASB. <https://www.ifac.org/publications-resources/framework-audit-quality-key-elements-create-environment-audit-quality>.
9. STANDING ADVISORY GROUP MEETING, DISCUSSION – AUDIT QUALITY INDICATORS, MAY 15-16, 2013, PCAOB.

Analysis of factors affecting the quality of audit activity

Lali Buchukuri,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Phd in Economics,
Faculty of Business Administration
E-mail: Lali.buchukuri@gmail.com

annotation

Within modern market economy environment, financial account information transparency and its fulfilment for external consumers is highly depended on accounting records and impruvment of audit system in the country. Successful functioning of business depends on management organizational level and structure, as well as on the reliability quality of financial information for external customers. This could be achieved without perfect regulation of audit. Therefore, quality control of audit activity has great importance.

Key words: Auditing activities, quality control of audit activity.

სამართლის ეკონომიკის შესახებ

ნინო ჯიბუტი
საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია
პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

ადამიანთა საზოგადოებისათვის დასაბამიდან აკრძალვა და არჩევანი მუდმივი თანმდევი დილემაა. ის, როგორც სამართლებრივი და ეკონომიკური, გახდა შემდგომ სახელმწიფოს ფორმირების ქვაკუთხედი, სადაც აკრძალვები სამართლებრივად განისაზღვრა, ხოლო ეკონომიკურად კი ჩამოყალიბდა, როგორც მისწრაფება შეზღუდული რესურსების თავისუფალი არჩევანისაკენ. ეს უკანასკნელი შემდგომ განვითარდა ეკონომიკური მოძღვრებებში რაციონალურობისა და ეფექტიანობის მიმართულებით, რამაც შექმნა თეორიული საფუძველი სამართლისა და ეკონომიკის თანამედროვე განვითარებისათვის, სამართლის ეკონომიკის, ანუ სამართლებრივი ნორმების გამოყენებისა ეკონომიკური მიზანშეწონილობა სახით.

საკვანძო სიტყვები: სამართალი, ეკონომიკური დოქტრინები, სამართლის ეკონომიკა, ეფექტიანობა

ყველა ქვეყანაში სახელმწიფო სისტემის მოწყობის შესაბამისად იქმნება სამართლებრივი რეგულირებისა და ეკონომიკის კავშირის განსხვავებული მოდელები. საბაზრო ეკონომიკაში ეკონომიკური ძალაუფლების განაწილება უთანაბრობადაგარიგებების პროცესში შესაძლებელი ხდება დისკრიმინაცია, ან მონოპოლიური და ოლიგოპოლიური ფასწარმოქმნა და რესურსების განკარგვა. ამ პროცესებში სახელმწიფოს ინტერვენცია აუცილებელი ხდება იმისათვის, რომ უზრუნველყოს „ღია ეკონომიკურ სივრცეში“ ეროვნული საწარმოების კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნება, მცირე საწარმოების დაცვა და სტიმულირება, ტრანსნაციონალური კომპანიების და „ვიოლენტების“ დისკრიმინაციული და დემპინგური ქცევებისაგან განთავისუფლება, არაკეთილსინდისიერი და არაფასობრივი კონკურენციისაგან დაზღვევა.

წარმოების კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის პროცესების შედეგად მოხდა კაპიტალის გამსხვილება, ჩამოყალიბდა გიგანტური კორპორაციები, რომლებიც ეკონომიკის „ხერხემლად“ გადაიქცა. ბაზრები დანაწილებული იქნა სწორედ ამ კორპორაციებს შორის და მათი მონოპოლიური ძალაუფლების ქვეშ აღმოჩნდა. მასშადად, ნათელი გახდა, რომ ბაზარი ახალ პირობებში სრულებითაც აღარ წარმოადგენდა იმ თვითრეგულირებად და თვითკორექტირებად სისტემას, როგორცაც ის წინათ აღიქმებოდა.

არსებითად შეიცვალა კონკურენციის როლი და მექანიზმი.

სახელმწიფო მოწოდებულია შეცვალოს ის ნაკლოვანებები, რომლებიც საბაზრო მექანიზმს თან ახლავს. ბაზარს აქვს ნეგატიური ასპექტები. კერძოდ, იგი არ უწყობს ხელს გარემოს დაცვას; ახდენს რესურსების ინტენსიურ გამოყენებას და ექსპლოატაციას, არ ქმნის საზოგადოებრივი და კოლექტიური მოხმარებისათვის განკუთვნილ პროდუქციას და მომსახურებას, არ ემსახურება ფუნდამენტური მეცნიერების განვითარებას, არ მონაწილეობს ისეთი საქმიანობების განვითარებაში, რომელიც არამომგებიანი, მაგრამ საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანია, ხასიათდება არასტაბილური და ციკლური განვითარებით. ამასთან, შრომის ბაზარი ვერ უზრუნველყოფს მოსახლეობის სრულ დასაქმებას, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე, მაგრამ შრომისუნარიანი ადამიანების დასაქმებას, ხანდაზმულთა სოციალურ დაცვას და სხვ. ამ და სხვა მიზეზების გამო სახელმწიფო ახორციელებს ინტერვენციებს პოლიტიკურ, სოციალურ და ეკონომიკურ საქმიანობაში და მკრო და მიკროეკონომიკური პროცესების ფორმირებაში. სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის რეგულირება ხდება საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და მაკონტროლებელი ბერკეტების გზით.

ქვეყნების მარეგულირებელი სტრატეგია ძირითადად მიმართულია საწარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისაკენ

საწარმოების რეგულაციებითა და მიმზიდველი გარემოს ფორმირებით. თუმცა როგორც კრიტიკოსები აღნიშნავენ, საწარმოების რეგულირებისას მათი ადამიანის უფლებებზე ასახვა არ არის სრულყოფილად გაცნობიერებული.¹ ქვეყნების მარეგულირებელი კანონმდებლობები სამართლის სოციალურ პასუხისმგებლობას ნაკლებად ეხება.

დღემდე ეკონომიკისადმი სამართლებრივი დამოკიდებულება განიხილებოდა როგორც ზედმეტად აღწერითი და ფორმალური. სამართლებრივი დასკვნები გამოხატავდნენ რაციონალურ რევოლუციებს, ეთიკურ და მორალურ ღირებულებებს, ან უბრალოდ ჰქონდათ საეჭვო შემთხვევითი ემპირიული ხასიათი.²

ამჟამად ხდება ახალი მოდელის ფორმირება, რომელიც ასახავს სამართლისა და ეკონომიკის კავშირს: ეკონომიკის რეგულირებას სამართლის ეკონომიზაციის გზით. ამ შემთხვევაში განმსაზღვრელი ხდება არა სამართლებრივი ნორმები, როგორც ტიპიურ სამართლებრივი რეგულირებისას ხდება ხოლმე, არამედ სამართლებრივი ნორმების გამოყენების ეკონომიკური მიზანშეწონილობა, სამართლის ეკონომიზაცია.

დღეს საკითხი არ დგას „ან სახელმწიფო“ „ან ბაზარი“, როგორც ეს გასულ საუკუნეში იყო. სახელმწიფო რეგულირება ორგანულადაა ინტეგრირებული ბაზართან და ეკონომიკური თვალსაზრისით არის ორიენტირებული არა მარტო ინდივიდუალურ სარგებლიანობაზე, არამედ მთელი საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე. სახელმწიფო მონაწილეობს ეკონომიკაში იმდენად, რამდენადაც თავისუფალი კონკურენციის და მაკროეკონომიკური ბალანსის შენარჩუნება მოითხოვს. ამ მიზნით გამოიყენებს რეგულირების მრავალ მექანიზმს, როგორც ფულად საკრედიტო და ფისკალურს, ასევე ინტიტუციურ ინსტრუმენტებს, როგორცაა ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის გამტარებელი ინსტიტუტებისა და მეწარმეობის მხარდაჭერი ეკონომიკური სტრუქტურების ფორმირება, მწარმოებელთა სხვადასხვა ასოციაციების ხელშეწყობა და სხვ.

ეს საკითხები სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის რეგულირების ფორმირებით ხორციელდება, ამიტომ ობიექტურად საკითხი დგება იმის შესახებ, თუ მარეგულირებელმა ნორმებმა და სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკური ფუნქციების შესრულებისას სამართლებრივმა უზრუნველყოფამ რამდენად განსაზღვრა ეკონომიკის განვითარება იმ მაჩვენებლების მიხედვით, რომელიც ეკონომიკური კეთილდღეობის ზრდას ავლენს. შესაბამისად სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციების სამართლებრივი უზრუნველყოფის შეფასება სახელმწიფოს ეკონომიკაში ინტერვენციის შეფასებას წარმოადგენს.

ეკონომიკასა და სამართალს შორის კავშირი განსაკუთრებით აქტუალური გახდა გასული საუკუნის 30-იანი წლების „დიდი დეპრესიის“ პერიოდში. გამორჩეული გახდა ჩიკაგოს სკოლის და საზოგადოებრივი არჩევანის მიმართულების მიმდევრების ნაშრომები. მათ ინტენსიურად დაიწყეს ეკონომიკური ანალიზის დანერგვა რეგულირებაში.³ დაიწყო ეკონომიკისა და სამართლის შესახებ დისკუსია და ამ მიზნით გამოვიდა ჟურნალი „Journal of Law and Economics“. XX საუკუნის 60-70-იან წლებში თავდაპირველად აშშ-ს უნივერსიტეტებში დაიწყო „ეკონომიკა და სამართალი“ საგნის სწავლება.

ჩიკაგოს სკოლა მოითხოვს „მეტ ეკონომიკურ მიდგომას“ სამართალში და კონკურენციის ინსტიტუტების ნაკლებ ინტერვენციას საბაზრო ურთიერთობებში. გარი ბეკერმა ეკონომიკური ასპექტებიდან არაეკონომიკური მოვლენების, მათ შორის რელიგიის, სოციალური დისკრიმინაციის, კანონმდებლობის, პოლიტიკის და სხვ., ახსნას შეეცადა და ასეთ ეკონომიკას „ეკონომიკური იმპერიალიზმი“ უწოდა.⁴

„მეტ ეკონომიკური მიდგომას“ სამართალში დაეყრდნო ჩიკაგოს სკოლასთან ასოცირებულ მრავალი მეცნიერის - რონალდ ქოუზის, ევგენი ფამას, რობერტ ფოგელის, მილტონ ფრიდმანის, ლარს ჰანსენის, ფრიდრიხ ჰაიეკის, რობერტ ლუკასის, რიჩარდ პოზნერის, ჯორჯ სტიგლერის და სხვ. კვლევები.

ზოგიერთი მეცნიერი ჩიკაგოს სკოლას

1. Corporate Law Project. Overarching trends and Observations. Mandate of the Special Representative of the Secretary-General (SRSG) on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and other Business Enterprises, July 2010, United Nations. <http://www.reports-and-materials.org/sites/default/files/reports-and-materials/Ruggie-corporate-law-project-Jul-2010.pdf>.
 2. Velianovski, C. The Economics of Law, The Institute of Economic Affairs, London, 2006, p.12. <http://www.iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/upldbook391pdf.pdf>.
 3. Velianovski, C. The Economics of Law, The Institute of Economic Affairs, London, 2006.
 4. Becker G., Economic Imperialism, Acton Institute, 2010, <https://acton.org/pub/religion-liberty/volume-3-number-2/economic-imperialism>.

აკრიტიკებს იმისათვის, რომ მისი მიმდევრები ეკონომიკურ თეორიებსა და სამართლებრივ ნორმებს შორის ვერ ხედავენ კონსენსუსს. ამ სკოლის კვლევებს აქვს სტატისტიკური ხასიათი და არ შეუძლიათ სტარტეგიული ქცევების განჭვრეტა. ჩიკაგოს სკოლის ნორმატიული ხედვა არ შესაბამეობა ინდუსტრიული განვითარების მოდელს, რომელსაც ადგილი აქვს უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში. ამას თამაშთა თეორიის გამოყენება ვერ აწესრიგებს. თუმცა იმასაც აღირებენ, რომ ჩიკაგოს სკოლა კვლავ დომინანტურია ანტიმონოპოლისტურ პრაქტიკაში.⁵ დღეს არ დგას ეჭვის ქვეშ ეკონომიკური შედეგების ზემოქმედების ძალა ანტიმონოპოლიურ გადაწყვეტილებებზე. ამას მოითხოვს ახალი ინდუსტრიული განვითარება და ეკონომისტების ჩართულობა სამართლებრივ პროცესებში როგორც კომპანიებში, ასევე სახელმწიფო ანტიმონოპოლიურ ინსტიტუტებში.

სახელმწიფო ინსტიტუტებსა და ეკონომიკას შორის კავშირის შესწავლა განსაკუთრებით ინტენსიური გახდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. კანონმდებლობისა და ორგანიზაციის ეკონომიკა ინსტიტუციონალისტების შესწავლის სფეროდ იქცა. გამოვლენილი იქნა ეკონომიკისადმი სამართლის მისადაგებაში, რამდენადაც სამართლის სპეციალისტები, რომლებსაც უამრავ შემთხვევასთან ჰქონდათ საქმე, ცუდად ერკვეოდნენ ეკონომიკურ მიდგომებში და არსებითად გადაწყვეტილებებს ღებულობდნენ საერთო პრინციპებიდან გამომდინარე, ვიდრე კონკრეტული ვითარებიდან.⁶

ეკონომიკურ მოძღვრებებში სამართლის ეკონომიზაციის საფუძვლები დაკავშირებულია შეზღუდულ რესურსებთან და მისი გამოყენების ეფექტურობასთან. ამ მიმართულებით რანდენიმე ასპექტი არსებობს:

1. პარეტოს ეფექტიანობა, რომლის თანახმად, შეუძლებელია რაიმე კეთილდღეობის მიღწევა სხვა ინდივიდის დაზარალების გარეშე.⁷ თუმცა თუ ზოგიერთი ადამიანების მდგომარეობა უმჯობესდება, შესაძლებელია სხვა ადამიანის მდგომარეობაც გაუმჯობესდეს კეთილდღეობის გადანაწილების გზით.
2. კალდორ-ჰიკსის ეფექტიანობა, რომლის მიხედვითაც მთავარი ეკონომიკური ზრდაა და შემდეგ იგი ახდენს სხვა ადამიანების ზარალის

კომპენსაციას და საბოლოო ჯამში, პარეტოს გაუმჯობესების ეფექტი წარმოიშვება. კალდორ-ჰიკსის თეორიის თანახმად, შესაძლებელია კეთილდღეობის გადანაწილება არ იყოს საკმარისი დაზარალებული ადამიანების კომპენსაციისათვის, მაშინ კი მათი მდგომარეობა გაუარესდება. თუმცა ადამიანებმა, რომელთა მდგომარეობა გაუმჯობესდა, შესაძლებელია კომპენსაცია მისცენ იმათ, ვისი მდგომარეობაც გაუარესდა. ამით შეიძლება წარმოიშვას პარეტოს გაუმჯობესების ეფექტი. მაგალითად, წარმოების ნარჩენები და მეწარმეების მიერ რესურსების ექსპლუატაცია, გარემოს დაბინძურება და სხვა აუარესებს სხვა ადამიანების მდგომარეობას, მაგრამ მეწარმეებზე ტრანსაქციების დაკისრებით (ჯარიმები, გადასახდებლები და ბინძურებაზე, სხვადასხვა კომპენსაციები), სხვებიც მიიღებენ სოციალურ სარგებელს.

ამჟამად, ეკონომიკურად სამართლებრივი ქმედებების შეფასება კომპლექსურ ხასიათს იძენს და დამყარებულია შეფარდებითი გარემოებების ანალიზზე და ალტერნატიული ღირებულების სამართლებრივ ბრუნვაში გამოყენებაზე. ამ ურთიერთობებში „დანახარჯი-სარგებელი“ თამაშობს ძირითად როლს, რომელიც განსაზღვრავს სამართლის ზემოქმედებას კეთილდღეობაზე ეკონომიკური კრიტერიუმებით.

სამართლებრივ რეგულირებაში ეკონომიკური მიდგომების გამოყენებას აქვს ტექნიკურ მხარე. სამართლებრივად განსაზღვრული საკითხის გადაწყვეტა ხდება ეკონომიკური მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით; ან ეკონომიკურად განიხილება საკითხი რესურსების გადანაწილების გაუმჯობესების მიზნით. ყველა შემთხვევაში იგი ემსახურება სამართლის უკეთ განხორციელებას.

სამართლის ეკონომიზაცია არის რთული პროცესი, რომელიც მოითხოვს შდეგების შეფასების ადექვატური კრიტერიუმების არსებობას. ეს კრიტერიუმები კი ყოველი სამართლებრივი შემთხვევისათვის განსაკუთრებულია. ამ საკითხში განსხვავებულია ეკონომისტებისა და იურისტების მიდგომები

სამართლის სპეციალისტებსა და ეკონომისტებს ერთიდაიგივე ეკონომიკური ქმედების მიმართ სრულიად განსხვავებული ხედვა აქვთ. პირველი მათგანი ამოდის იქიდან, თუ სამართლებრივად

5. Bouhette P., Deschamps M., Marty F., (2014), When Economics Met Antitrust: The Second Chicago Scholl and the Economization of Antitrust Law, GREDEG Working Paper # 2014-23. გვ.5.
 6. Velianovski, C. The Economics of Law, The Institute of Economic Affairs, London, 2006, გვ. 30.
 7. ავთანდილ სილაგაძე და სხვ., ეკონომიკის ენციკლოპედიური ცნობარი, თბილისი 2005, გვ. 484.

ქმედება რამდენად შეესაბამება კანონმდებლობას, ხოლო ეკონომისტები კი ამოდიან იქიდან, თუ როგორ გამოსწორდება დაინტერესებული მხარეების კეთილდღეობა.

ეკონომისტების თვალთახედვით სამართლებრივი ნორმების ეფექტიანობას ხედავენ სარგებლიანობის დადგენაში, ხოლო სამართალმცოდნეები კი მას ძირითადად სამართლიანობის თვალსაზრისით განსაზღვრავენ, რომლებიც შეიცავს კეთილდღეობის განაწილებასაც. ეს წინაღმდეგობრივი ხედვები ასევე შინაგანად ერთიანობასა და ეკონომიკისა და სამართლის ინტეგრაციას გულისხმობს. ასეთი მეთოდოლოგა მოიცავს როგორც სამართლებრივი რეგულირების ეკონომიკური თვალთახედვით შეფასებას, ასევე მის და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პოლიტიკის სამართლებრივ კვალიფიკაციას. ამდენად მნიშვნელოვანია არ მარტო კანონის მოქმედების სამართლიანობა, არამედ მისი საბაზრო შედეგებიც.

შესაბამისად, სამართლის სპეციალისტებმა უნდა შექმნან ბაზარზე ფუნქციონირების სამართლებრივი პირობები, ხოლო ეკონომისტების მონაწილეობა ნაყოფიერია სამოქალაქო კანონმდებლობის გაუმჯობესებაში. შესაბამისი კანონპროექტების მომზადებისას, აუცილებელია ეკონომიკური ექსპერტების მონაწილეობა. მხოლოდ იურისტებისა და ეკონომისტების ერთობლივი ძალისხმევით შეიძლება დადგინდეს ოპტიმალური სამართლებრივი ფორმები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ ეკონომიკური ურთიერთობების დინამიურ განვითარებას.

კონკრეტულ სამართლებრივ გადაწყვეტილებასა და ეკონომიკურ შედეგებს შორის კავშირის დამყარება სამართლის ეკონომიზაციით ხორციელდება, სადაც კანონშემოქმედებითი საქმიანობა უნდა აძლევს სარგებელს როგორც მთელ საზოგადოებას, ასევე საზოგადოების ცალკეულ ჯგუფს, რომელთა ინტერესების განხორციელებაც დანარჩენი წევრების ინტერესების რეალიზაციის მოხმარდება. ვ. პარეტოს ეფექტიანობის პრინციპის თანახმად, სამართლებრივი აქტი ეფექტიანია მაშინ, თუ იგი აუმჯობესებს თუნდაც ერთი ადამიანის მდგომარეობას, ისე, რომ ზიანი არ მიადგეს მეორე ადამიანის მდგომარეობას.⁸

ამდენად, სამართლებრივ რეგულირებას აქვს ეკონომიკური საფუძვლები და მისი ეფექტიანობა ამ უკანასკნელით შეიძლება იყოს ახსნილი. თუმცა, სამართლის სპეციალისტები და ეკონომისტები რადიკალურად განსხვავებული მიდგომებით ხელმძღვანელობენ. თუ სამართლის სპეციალისტები ახდენენ ფაქტების იდენტიფიცირებასა და ამ ფაქტებს მიუსადაგებენ კანონმდებლობას, ეკონომისტები მიუსადაგებენ ფაქტებს ეკონომიკურ მიზანშეწონილობას, თუმცა რამდენადაც ეკონომიკური ასპექტები მარავალფეროვანია და მიმდინარეობები სხვადასხვა კუთხით მსჯელობენ, ამიტომ სამართლში მისი გამოყენება ბუნდოვანი ხდება, რამდენადაც იგი მოითხოვს ზუსტ განსაზღვრებას და მკაფიო დასკვნების გაკეთებას, ეს სირთულე გადაიჭრება იმით, რომ პრაგმატულად სამართლებრივი დავები ხდება კანონმდებლობაზე დაყრდნობით ეკონომიკური მიდგომების გათვალისწინების გარეშე. ეს სირთულე მოვლენების სხვადასხვა ეკონომიკური მიმდინარეობების მიერ განსხვავებულად ასახვის შედეგია. ეკონომიკური თეორიები ეყრდნობა დაშვებებს და ემსახურება ადამიანის ქცევების ცვლილებების განსაზღვრას, რომლებიც თავისი ბუნებით არის ბუნდოვანი. ეს კი ქმნის წინააღმდეგობებს, რაც გათვალისწინებული იქნეს ეკონომიკის სამართლებრივი შედეგების მიღებაში. სწორედ ამიტომ ეკონომიკური მიმდინარეობების პრაგმატული გამოყენება სამართლებრივ ქმედებებში არის რთული.

ეს და სხვა გარემოებები, ხშირად კითხვის ნიშნის ქვეს აყენებენ იმას, თუ რამდენად შესაბამეა და თანხვედრაშია ეკონომიკური პრინციპების გამოყენება და ანალიზი სამართლებრივ მეთოდოლოგიასთან.⁹

მიუხედავად სირთულეებისა, ცხადია, რომ ეკონომიკური მიმდინარეობები იძლევიან თეორიულ საფუძველს იმისათვის, რომ ადამიანთა რაციონალური ქცევები, რომელიც ემყარება სტიმულებს და სარგებლის მიღების მისწრაფებას, გამოყენებული იქნეს სამართლებრივი საკითხების განხილვისას.

8. Pareto Efficiency, Maxwell, <https://wilcoxen.maxwell.insightworks.com/pages/225.html>;
Bar Nicholas, Economics of the Welfare State, Oxford University Press. p. 46.გვ.46, https://books.google.ge/books?id=DOg0BM1XiqQC&pg=PA46&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
9. დეტალურად იხ: ქირია ა., სამართლის ეკონომიკური ანალიზი და მისი მეთოდოლოგიური საზღვრები, ნაშრომში: საკორპორაციო სამართლის კრებული II, საკორპორაციო, საბანკო და ეკონომიკური სამართლის ინსტიტუტი (თსუ, იურიდიული ფაკულტეტი), თ., მერიდიანი 2014, გვ 15-53. https://www.tsu.ge/data/file_db/faculty-law-public/SAKORPO-RACIO.pdf.

1. ქირია ა., სამართლის ეკონომიკური ანალიზი და მისი მეთოდოლოგიური საზღვრები, ნაშრომში: საკორპორაციო სამართლის კრებული II, საკორპორაციო, საბანკო და ეკონომიკური სამართლის ინსტიტუტი (თსუ, იურიდიული ფაკულტეტი), თილისი, 2014.
2. ავთანდილ სილაგაძე და სხვ., ეკონომიკის ენციკლოპედიური ცნობარი, თბილისი, 2005.
3. Becker G., Economic Imperialism, Acton Institute, 2010, <https://acton.org/pub/religion-liberty/volume-3-number-2/economic-imperialism>.
4. Bouhette P., Deschamps M., Marty F., (2014), When Economics Met Antitrust: The Second Chicago School and the Economization of Antitrust Law, GREDEG Working Paper # 2014-23.
5. Corporate Law Project. Overarching trends and Observations. Mandate of the Special Representative of the Secretary-General (SRSG) on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and other Business Enterprises, July 2010, United Nations.
6. Velianovski, C. The Economics of Law, The Institute of Economic Affairs, London, 2006.

Relations between Law and Economics

Nino Djibouti

Doctoral student of Andrew the First Called Georgian
University of the Patriarchate of Georgia

Summary

The paper describes relations between law and economics, the “failures of market economy” and the characteristics and barriers of competition at the present stage; It also shows theoretical approaches of “Chicago School” and economic basics for relations between economics and law. Importance of analysis of economic principles in methodology of law describes and indicates that, despite the methodological difficulties, economic mainstreaming provide theoretical basis for using the concepts of rational behavior of people based on stimulus and benefits, when reviewing juridical issues. In this regard, the assessment of economical legal actions is complex and is based on the analysis of relative conditions, “cost-benefit”, efficiency and rational behaviors, that play a key role in determining the impact of the law through economic criteria.

Keywords: law, economics, economic doctrines, cost-benefit analyze, efficiency.

Pros and Cons of Banking Concentration

Ilia Botsvadze
 Doctoral Student at International Black Sea University
 E-mail: ibotsvadze@ibsu.edu.ge
 Mobile: (+995) 598 20 20 17

The paper aims reviewing the relationship between the structure of the banking sector and level of competition and financial stability based on the desk research.

Findings have resulted in the existence of two separate views with absolutely contradictory conclusions. One stating, that banking concentration has a destabilizing effect (concentration-fragility or competition-stability hypothesis) – striving negative relationship between concentration and stability and concentration and competition, but positive relationship between competition and stability. The opposite one stating stabilizing effect of banking concentration (concentration-stability or competition-fragility hypothesis) – striving positive relationship between concentration and competition and concentration and stability, but negative relationship between competition and stability. In spite of these two tendencies under specific conditions, competition and concentration can coexist on the market with contestable character. Concentration does not necessarily imply the lack of competition, given that factors other than competition may drive concentration. The results changes country by country specifications, based on the research techniques employed, time period covered and sample constructed.

Further stage of the research implies the evaluation of banking concentration's impact on stability, market structure and competition in 6 post-soviet by employing the quantitative methods of analysis. The results of the research will be presented in the following article.

Introduction

The structure of the banking sector has long been a subject of policy interest centered mainly around a presumed tendency towards concentration and its effects upon competition, economic efficiency, bank profitability, financial and consequently macroeconomic stability.

The degree of banking market structure that shapes out competition and performance has been an intensively discussed topic. The new wave of mergers and acquisitions after the global financial crisis intensified the interest of policy makers and academics in bank concentration and competition and the role of the state in competition policies and regulations. Some argue that increases in concentration produced conglomerates that participate not only in different fields of finance but also in non-financial businesses seriously questioning equal conditions of competition. Others worry that the crisis and government support of the largest banks raised banking concentration, correspondingly reducing competition and access to finance, and conceivably contributing to future instability as a result of

moral hazard problems associated with “too big to fail” institutions.

Competition in the banking system is desirable for efficiency, effectiveness and maximization of social welfare. Nonetheless, due to its significant roles and functions, there are some properties that distinguish banking from other industries. It is important to not only make sure that banking sector is competitive, transparent and efficient, but also stable.

Theoretical models imply contradicting forecasts on the relationship between bank concentration, competition and stability. The outcomes of plentiful researches have resulted in the existence of various bank concentration theories in the literature. These theories could be classified into pro concentration and cons concentration theories.

The literature covering the relationship between the structure of the banking sector and level of competition and financial stability is classified according to two separate views with absolutely contradictory conclusions. They are positioned according to either they back the theory that banking concentration has a destabilizing effect (concentration-fragility or competition-stability hypothesis) or the theory that banking concentration has a stabilizing effect (concentration-stability or competition-fragility hypothesis).

სტატიის ავტორი: ილია ბოტსვაძე THE NEW ECONOMIST

gility or competition- stability hypothesis) or either on the opposite it has a stabilizing effect (concentration-stability or competition-fragility hypothesis).

These two trends, concentration and competition seem to contradict each other, if we accept the theoretical hypothesis according to which a more concentrated market involves a lower degree of competition due to undesirable exercise of market power by banks. On the one hand, some academics state that high competition in banking market produces decreasing stability levels and results market failures. High competition will result more pressure on profits by intention for generating higher incentives banks will enter into greater (potentially excessive) risk taking, resulting in greater instability. Alternative theories, such as contestability theory argue that, under specific circumstances, competition and concentration can coexist. The theory of contestability (Baumol, 1982) assumes that firms can enter or leave rapidly any market without losing their capital and that potential competitors possess the same cost functions as firms that already serve in the market. These characteristics imply that in the contestable market the threat of potential entry constrains firms to price their products competitively. If these conditions are met, then external conditions will dominate internal conditions and guarantee non-collusive behaviour within that market.

Concentration and Competition; Concentration and Stability

Proponents of banking sector concentration argue that economies of scale drive bank mergers and acquisitions (increasing concentration), so that increased concentration goes hand-in-hand with efficiency improvements (Demirguc-Kunt & Levine, 2000). Some theoretical arguments and country comparisons suggest that a less concentrated banking sector with many small banks is more prone to financial crises than a concentrated banking sector with a few large banks. Carletti et al. (2002) examined the impact of mergers on stability in the banking sector, the results justified the expectation, that mergers lead to high concentration and less competition. Findings proved both views. One, mergers enhance the market power of the banks, which decreases bank's risk taking incentives. Consequently, the effect of such situation is more stable banking market, consisting with the concentration-stability view. Second, due to the mergers, product banks become even larger and therefore more important to the financial system causing aggravation the "too big to fail" problem linking to agency problems and less stability. The results are consistent with the concentration-fragility view. Vives (2010) states that merger policies should follow and consider the

relevant degree of competition.

The creation of internationalized bank performing multiple activities based on diversification can promote financial stability, due to such banks are less sensitive to national economic conditions. Proponents of the concentration-stability view argue that larger banks can diversify better so that banking systems characterized by a few large banks will be tend to be less fragile than banking systems with many small banks (Allen & Gale, 2004). The concentration as result of dynamic process of mergers and acquisitions promotes achieving economies of scale of banks encouraging them to increase banking diversification. Plentiful studies underline the crucial role of diversification in risk mitigation, especially loan portfolio diversification. Stever (2007) highlight that small banks are more risky due to they have less opportunities for diversification, which can be prerequisite for higher profit volatility. Beck et al. (2007) in their study find that diversification is the main factor that links concentration's positive and significant impact on financial stability, supporting the theory implying that highly concentrated banking markets with big and more diversified banks enhance the stability of the whole financial system. Besides, a banking system presented with larger banking institutions could ease access to the information, reduce adverse selection and moral hazard problems (Fernandez, Gonzalez, & Suarez, 2010).

The cross-country literature has found that more concentrated banking systems are less likely to suffer a systemic banking crisis as are more competitive banking systems (Schaeck, Cihak, & Wolfe, 2009). In the same line, several evidences prove that banks in highly competitive banking systems maintain high levels of capital for compensating of perils of higher risk they are taking (Schaeck & Cihak, 2007); (Berger, Klapper, & Turk-Ariss, 2009).

More concentrated banking markets are less vulnerable to liquidity or macroeconomic shocks. In their research on a sample of 134 countries over the period 1993 to 2004, (Boyd, De Nicolo, & Jalal, 2006) find that concentrated banks enjoy higher incomes. The like outcomes were uncovered by (Uhde & Heimeshoff, 2009) for 25 countries in the European Union over the period 1997-2005. Berger et al. (2009) on the same direction, highlight the set of risks influenced by the positive relationship between concentration and stability. They state that the overall bankruptcy risks have decreasing tendency with the increase of market power of the banks. Higher profits sourced by the market power can increase banks' capital and respectively their ability to deal with shocks in a less stable financial framework (Vives, 2010).

Concentrated banking systems may also enhance profits and therefore lower bank fragility. High profits provide

a buffer against adverse shocks and increase the franchise value of the bank, reducing incentives for bankers to take excessive risk. Furthermore, a few large banks are easier to monitor than many small banks, so that corporate control of banks will be more effective and the risks of contagion less pronounced in a concentrated banking system (Beck, Demirguc-Kunt, & Levine, 2003).

Contradictorily, according to the concentration-fragility hypothesis, there is evidence linking increase in banking concentration to reductions in credit supply. It has also been argued that the higher the concentration in the local bank market; the higher prices are for financial services, and consequently the higher the banks' profits. This is because banks in less competitive environments charge higher interest rates to firms. Boyd and De Nicolo (2005) argue that the actions of borrowers are unobservable or observable at a costs, is a better description of the environment in which banks operate. Their model takes into account that banks compete with other banks in both deposit and loan markets. Less competition in the loan market implies that banks can use their market power to charge higher interest rates. First of all, higher interest rates on loans to the private sector themselves increase the bankruptcy risk for these firms, due to the stochastic element of the entrepreneur's return. Furthermore, higher interest rates give rise to adverse selection and moral hazard. These both effects contribute to an increase in the probability of default.

If concentration is positively associated with banks having market power, then concentration will increase both the expected rate of return on bank assets and the standard deviation of those returns (Beck, Demirguc-Kunt, & Levine, 2004). The policy implication is that higher market concentration is associated with lower socio-economic welfare and, therefore, higher concentration is undesirable. Another cons concentration position is that a more concentrated banking structure enhances bank fragility. Advocates of this concentration-fragility view note that larger banks frequently receive subsidies through implicit "too big to fail" policies that small banks do not enjoy (Boyd & Runkle, 1993).

Mishkin argues that the presence of large financial institutions is dangerous for the soundness of the financial system because failures of large financial institutions expose the financial system to systemic risk. Financial consolidation increases the pressure for governments to adopt a "too big to fail" policy. The adoption of this policy increases moral hazard because it reduces the incentives for depositors and other debt-holders to monitor the bank. This increases the scope for the bank to engage in excessive risk taking. This is also confirmed empirically by (Boyd & Gertler, 1994). They argued that the main stress on the

financial system has not been the raw number of bank failures; rather, it has been the poor performance of large banks. Eminently, when concentration level is quite high, some banks accumulate so much weight and market power that their failure would result in the collapse of the entire financial system. Confirmed with lots of fact during global financial crises.

Berger et al. (2009) argue a negative impact of increased market power on the banks' portfolios risk and support the destabilizing concentration view. Banks holding market power will rise interest rates on loans, subsequently in response to the situation the least risky part of the banks' customers will be eliminated from the process. The bank's loan portfolio risk will dramatically increase, which in turn will increase the probability of bankruptcy of the bank. Thus, the more concentrated the banking system, the more risky the loan portfolio.

The study of (Boyd, De Nicolo, & Jalal, 2006) on data from 134 countries over the period 1993-2004 highlight that, the effect of increased risks of portfolios outweighs the increased revenues effect sourced with the concentration of the banking sector. Market power that is grounded on the banking concentration intends to have a destabilizing effect on the financial system. Such situation will add even more risk to the market as those big banks mainly try to minimize the costs of monitoring. They will concentrate their lending in a single industry to achieve economies of scale in information gathering. As a result diversification of loan portfolio will decrease even more making banks much more vulnerable to systemic shock with a negative impact on financial stability.

The increased tendency of banking system concentration, results in size enlarging of the banks. Followed the increased size, financial institutions become able to improve sectorial and geographical diversification. On the theoretical level, (Wagner, 2010) shows that diversification can make large financial institutions look alike, which will hurt in times of crisis. Growth in bank size increases the moral hazard risk of becoming "too big to fail", a risk which will only become obvious in times of crisis. The transition to Basel II allowed banks to reduce their capital cushions, which seemed adequate in normal times but have proven too small in the current global distress.

Proponents of the concentration-fragility view disagree with the proposition that a few large banks are easier to monitor than many small banks. If size is positively correlated with complexity, then large banks may be more opaque than small banks, and therefore more difficult to monitor. This would tend to produce a positive relationship between concentration and fragility. Theoretical results demonstrate that monopolistic market power of banks

raises the opportunity costs of capital and thus, tends to make financing more expensive (Smith, 1998). Beck T. (2008) points out that the recent trend of consolidation in the financial sector created financial conglomerates which offer a broad array of services. This makes the work for supervisors harder.

The effect of regulation on bank stability as well as its effect on the concentration-fragility interplay is a field of research on which less literature is available. Vives (2010) gives the implications of an analysis of regulation and competition. He tries to answer the question whether the competition-stability trade-off can be regulated away or not and found that the intensity of competition could determine the optimal level of regulation. For instance, regulatory initiatives to increase capital may spark off a wave of mergers that considerably increases the level of concentration in the industry. Moreover, a banking system with high entry barriers, in which a small number of institutions dominate the industry, can nevertheless be characterized by competition. Lack of adequate competition in banking could thus, adversely affect economic development.

Beck et al. (2013) found significant cross-country heterogeneity in the concentration-fragility relationship; varying from significantly negative to significantly positive relationships between market power and stability. Although, they argue that the evidence supporting the concentration-stability view dominates the evidence supporting the concentration-fragility view.

Ben Ali et al. (2015) investigate and evaluate the relationship between concentration and financial stability in banking markets for a sample of 173 developed and developing countries over the period 1980–2011 by examining both the direct and indirect channels. The outcomes highlight that concentration does not directly influence on the stability of the banking and financial system. Yet, concentration has a positive impact on financial stability through the channel of increased profitability and a negative impact through the channel of holding power for charging high interest rates. Stabilizing notion is supported by additional revenues related to banking concentration resulted increase in banks' capital and subsequently having capital buffers in case of shocks during financial crises. Channel for destabilizing notion confirm that bank concentration has a destabilizing effect on financial stability. Concentrated banks having power of charging higher interest rates, will result in elimination of the least risky part of the customers who prefer not to borrow at those rates. Accordingly, the quality of banks' loan portfolio will be downgraded and deteriorated due to the increased probability of default. In comparison cross country heterogeneity, concentration-stability effect for developing countries

is supported based on the results and on the same line, the concentration-fragility hypothesis does not hold for these countries. However ambiguous results are uncovered in case of developed counties. The results of analysis firmly confirm the existence of both effects: the stabilizing and destabilizing effect of concentration on financial stability.

Thus, the case for using concentration as a proxy for competition can be seriously disputed. This is critical for the inference of policy implications since concentration does not necessarily imply the lack of competition, given that factors other than competition may drive concentration. The results from various literature confirm that high level of concentration promotes high profitability of banking institution through their ability of charging high interest rates on loans and low rates on deposits earning supernormal profits from big interest rate spread on the bases of low competition; at the same time high profitability guarantees high levels of capital buffers, increases ability to absorb shocks during financial crises, resulting in the stability of the financial system. Situation results large strong banking institutions with diversification abilities and facilitating jobs of regulation of monitoring. However, looking from the other side high concentration makes expensive the financial sources on the market, limits access to the finance and impacts on the financial stability through the loan portfolio deterioration as in good times, perceiving their power large banking institutions do not give proper attention to the quality of portfolios, increasing probability of default. On the same line, presence of large institutions feeds too big to fail problems resulting low stability of the system with the same tendency to increase influence on the whole economy and make more difficult job of regulators to control such complex conglomerates under possible lobbying pressure. The relationship between competition and stability is more contrasting.

Competition and Stability

The relationship between competition and stability in the academic literature is presented with two contradicting views. First, denoted as the "charter value" view, states a negative relationship between competition and stability. The second, states a positive impact of competition on stability. The empirical works provide a series of ambiguous and contrasting results, changing country to country, related to the sample and period analyzed, and the alternates used for competition and financial stability.

Keeley (1990) was one of the first, who investigated the relationship between competition and financial stability in the banking sector. He states that competition in the banking sector reduces financial stability. The channel which

explains this negative relationship between competition and financial stability is often described as the “charter value” channel. Guttentag & Herring (1983) define charter value as: the present value of the net income the bank would be expected to earn on new business if it were to retain only its office, employees and customers. A bank’s charter value can thus be interpreted as the discounted value of the future profits the bank is expected to earn based on its reputation, its markets and its superior information about its customers. Alternatively, a bank’s charter value is an intangible asset from which the bank derives profits, but the value of this intangible asset would be foregone once the bank goes bankrupt or is closed by the supervisory authority. Keeley (1990) states that increased competition reduces banks’ charter values. This is because increased competition reduces banks’ market power (Berger, Klapper, & Turk-Ariss, 2009). Banks with higher charter values face higher opportunity costs of going bankrupt. Therefore these banks have little incentive to engage in excessive risk taking and behave more prudently and hold more capital, hold less risky portfolios or originate a smaller loan portfolio (Berger, Klapper, & Turk-Ariss, 2009).

Based on the charter value implications can be predicted that more concentrated and less competitive banking systems are more stable, due to high level of revenues acting as a buffer against fragility and providing incentives against excessive risk taking. Reversely, monopoly power can result in increased interest rates accordingly intensifying principal-agent problems between bank and borrower resulting in fragility. The same relationship is similarly ambiguous on the liability side.

Competition between banks in the deposit market tends to increase the interest expenses of banking institutions. This is related with increased competition, forcing them to attract depositors offer slightly higher interest rates than their competitors. This kind of competition leads, *ceteris paribus*, to an erosion of profitability and thus a decline in a bank’s charter value. This provides an incentive to engage in risk taking and might further be enhanced by competition in the loan market. Demirgüç-Kunt & Detragiache (2002) examined how interest rate ceilings affect financial stability in an environment with deposit insurance. They found that explicit deposit insurance tends to be more detrimental to financial stability in countries where interest rates are deregulated. Interest rate ceilings might thus contribute to financial stability.

According to Allen & Gale (2004) results, due to increased competition, assumed as an increase in the number of banks that compete, each bank attracts a smaller amount of deposits and therefore the effect an individual bank has on the interest paid to depositors becomes negligible. As

the number of banks increases the market becomes more similar to a situation of perfect competition in which firms have an incentive to increase their business as long as their expected profits are positive. These competitive forces ensure that the profit of each bank approaches zero and therefore banks have extreme incentives to take risk. Authors highlight that fragility also depends on the structure of the interbank market: Contagion effects arising from small liquidity shocks in a perfectly competitive interbank market where all institutions are price takers can force all the banks to liquidate assets.

Boyd et al. (2004) also put forward that the probability of observing a banking crises does not only dependent on the degree of competition. Rather, monetary policy is a major determinant as well. Monopolistic banking systems are found to be more fragile if the rate of inflation is below a certain threshold, whereas more competitive banking markets are more vulnerable if inflation is above this threshold.

Northcott (2004) argues that a more consolidated banking system with fewer large and stable banks is more likely to maintain complete and fully connected linkages than a perfectly competitive market. This implies that perfectly competitive banking systems are more vulnerable to wide spread banking failures. Also, Saez & Shi (2004) state that a more consolidated banking system is better able to coordinate its actions. In these circumstances banks are more likely to provide liquidity to the troubled bank. This prevents financial contagion and makes the liquidity providing banks better off.

The competition-fragility view expects that high competition in banking enhances a decrease in stability and thus more fragility in banking (Berger, Klapper, & Turk-Ariss, 2009); (Carletti, Hartmann, & Spagnolo, 2002). This fragility is caused by the fact that if banks lose market power due to high competition, they will take on more risk in order to increase return.

High competitive and contestable financial systems promote financial innovation and reduce the risk of regulatory capture, thus ensuring stability during normal times. However, such competition might also subsidize to the build-up of bubbles and herding behavior that are not taken into account in the banks’ cost of funds and risk management systems. When leading banks invest in certain type of product, like it was before subprime mortgage crisis period, generating high profits, other banks are forced to imitate and follow them, as otherwise their shareholders will hold them responsible for the lower profitability of the institution. One serious mistake of leaders will ultimately result in a too many to fail situation, as was observed in the global financial crisis (Acharya & Yorulmazer, 2007).

Competition and the market structure might have an effect on the effectiveness of prudential supervision. If a more concentrated banking system implies a smaller number of large banks, then Beck T. (2008) suggests that in such market the burden for the supervisory authority is lower. This would enhance the stability of the banking system. Furthermore, Beck T. (2008) states that proponents of the competition-fragility hypothesis argue that larger banks are better able to diversify their portfolio and thus lowering their exposure to idiosyncratic risk.

Beck et al. (2006) using a cross-country data set on 69 jurisdictions provides strong empirical evidence that is consistent with the competition-fragility view. They report that increases in national bank concentration do not feed into increased fragility of the banking system and that the results are robust subject to a broad array of robustness tests. In addition, they show that less contestable markets, approximated by a set of regulatory variables such as activity restrictions for banks, are more prone to experience episodes of systemic crises.

On the other side, the competition-stability hypothesis states that competition in the banking system promotes financial stability. Boyd & De Nicolo (2005) argue that the inference of the portfolio problem, that banks face is that, banks determine their asset allocation based on given returns and prices, does not take into account the information asymmetries that are common in financial markets. They argue that one of the core problem - the actions of borrowers are unobservable or observable at a costs, is a better description of the environment in which banks operate. Their model takes into account that banks compete with other banks in both deposit and loan markets. Less competition in the loan market implies that banks can use their market power to charge higher interest rates. First of all, higher interest rates on loans to the private sector themselves increase the bankruptcy risk for these firms, due to the stochastic element of the entrepreneur's return. Furthermore, higher interest rates give rise to adverse selection and moral hazard. These both effects contribute to an increase in the probability of default. Thus allowing for competition in the loan market can reverse the above described relation between banking sector competition and financial stability.

Caminal & Matutes (2002) show that competition in the banking sector not necessarily decreases financial stability. They argue that banks in more monopolistic markets are more likely to monitor their borrowers than banks in a competitive market. These monopolistic banks have market power and are therefore able to appropriate a larger part of the rents created by monitoring. The market structure therefore explains why banks in a more monopolistic banking sector are more willing to solve the agency prob-

lem in banking. Monopolistic banks therefore rely less on credit rationing compared to banks in a more competitive environment. This lack of credit rationing increases their exposure to aggregate portfolio risk or non-diversifiable risk, which increases the probability of a banking failure.

Furthermore, Petersen & Rajan (1995) argue that banks in a more concentrated banking system are more willing to finance smaller credit-constrained firms because relationship banking allows them to internalize the benefits of these firms later on in their relationship. It is well-known that these small firms are riskier than larger firms; therefore banks in concentrated banking systems that engage in relationship banking might be more risky than banks in a more competitive environment.

Based on the literature review results, some studies stress the positive link between banking competition and banking crises in individual countries, arguing destabilizing effects of high competition by the "charter value" channel, implying that banks losing market power due to high competition, forces them to take on more risk in order to increase return. Vice-versa, the economists e.g. (Schaeck, Cihak, & Wolfe, 2006) use cross-country data to show that competition in the banking sector reduces the likelihood of financial crises. Also, Berger et al. (2009) argue that there is theoretical and empirical support for the competition-stability view, stating that high level of competition makes banking institutions behavior more transparent and conventional with increased attention to the risk management, thus ensuring sustainability of the system. These contradicting findings in the economic literature make it difficult to derive precise policy implications.

Conclusion

There is a continuing dispute in academic literature on the relationships between competition, concentration and stability in the banking sector. According to the concentration-stability or competition-fragility theory, there is positive relationship between concentration and stability, but negative relationship between concentration and competition, and competition and stability. On the one hand, there are academics and policy makers who believe that more competition in banking results in greater instability and more market failures, other things being equal. This theory suggests that banks operating in a highly concentrated market (or in a market that restricts entry) will earn profits that can serve as a buffer against fragility, and as an incentive against excessive risk taking. More competition, which puts more pressure on profits, is thought to create higher incentives for banks to take greater (potentially excessive) risks, resulting in greater instability. This theory predicts that de-

regulation, resulting in more entry and competition, would ultimately lead to more fragility. It also holds that a more concentrated banking system might reduce the supervisory burden of regulators, thus enhancing overall stability.

The opposing view is that a more concentrated banking structure in fact results in more bank fragility, supported by concentration-fragility or competition-stability theory. According to this theory, there is negative relationship between concentration and competition and concentration and stability, but positive relationship between competition and stability. In such environment fragility of the market is increased due to banks power to boost the interest rates they charge to firms rising firms default riskiness connected to a higher probability of non-performing loans, which will result in expensive financial product and limited access to finance, consequently affecting economic processes. Beside, high concentration of larger firms is precondition for increased contagion or systematic risk. In the highly concentrated markets, huge conglomerates become very important for the sustainability of the market and is presumed that such banks will receive larger subsidies via “too big to fail” policies, thereby intensifying moral hazard problems by additional risk-taking incentives and conse-

quently increasing banking system fragility. This intension destroys the argument of less need for supervision of big banks in a highly concentrated market with the evidence that highly concentrated banking systems with conglomerates offering a wide array of services, makes them more complicated and difficult to monitor. On the same line high level of competition makes banking institutions behavior more transparent and conventional with increased attention to the risk management, thus ensuring sustainability of the financial system.

As shown in the recent financial turmoil, regulation affects the resilience of financial institutions to a crisis. Countries with strong regulatory and institutional frameworks have been less prone to financial distress. A well-designed regulatory framework can also help reduce the potential detrimental effects of competition on financial stability in particular by improving banks’ risk taking incentives. In other words, regulation can make banks less inclined to take on excessive risk. At the same time, ensuring transparency and equally treatments of all participants will promote high performance of overall sector and economic development.

References:

Acharya, V., & Yorulmazer, T. (2007). Too many to fail - an analysis of time-inconsistency in bank closure policies. *Journal of Financial Intermediation* , 16, 1-31.

Allen, F., & Gale, D. (2004). Competition and Financial Stability. *Journal of Money, Credit, and Banking* , Vol. 36 (3), 453-480.

Athanasoglou, P., Brissimis, S., & Delis, M. (2005). Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability. *Bank of Greece Working Paper*, No. 25 .

Baumol, W. J. (1982). Contestable markets: An uprising in the theory of industry structure. *American Economic Review* , 72, 1-15.

Beck, T. (2008). Bank competition and Financial Stability: Friends or Foes? *Worldbank policy research working paper*, no. 4656.

Beck, T., De Jonghe, O., & Schepens, G. (2013). Bank competition and stability: cross-country heterogeneity. *Journal of Financial Intermediation* , 22, 218-244.

Beck, T., Demirguc-Kunt, A., & Levine, R. (2003). Bank Concentration and Crises. *NBER Working Paper No. 9921*.

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2004). Bank Concentration and Fragility: Impact and Mechanics. დაბრუნებული <http://www.nber.org/books/risk/beck-et-al12-15-04.pdf> -დან

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2006). Bank concentration, competition, and crises: First results. *Journal of Banking & Finance* , Vol. 30 (5), 1581-1603.

Beck, T., Dermiguc-Kunt, A., & Levine, R. (2007). Bank Concentration and Fragility Impact and Mechanics. *National Bureau of Economic Research* , Volume Title: The Risks of Financial Institutions.

Ben Ali, M. S., Intissar, T., & Zeitun, R. (2015). Banking Concentration and Financial Stability: Evidence from Developed and Developing Countries. *Discussion Paper no. 2015-22, Economics* .

Berger, A., Klapper, L. F., & Turk-Ariss, R. (2009). Bank Competition and Financial Stability. *Journal of Financial Service Research* , 35, 99-118.

Boyd, J. H., De Nicolo, G., & Jalal, A. M. (2006). Bank Risk-Taking and Competition Revisited: New Theory and

New Evidence. IMF Working Paper no. 06/29.

Boyd, J. H., De Nicolo, G., & Smith, B. (2004). Crises in Competitive Versus Monopolistic Banking Systems. *Journal of Money, Credit and Banking* , Vol. 36 (3), 487–506.

Boyd, J., & De Nicolo, G. (2005). The theory of bank risk taking and competition revisited. *The Journal of Finance* , Vol. 60 (3), 1329-1343.

Boyd, J., & Gertler, M. (1994). The role of large banks in the recent U.S. banking crisis. *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review* , Vol. 18 (1).

Boyd, J., & Runkle, D. (1993). Size and Performance of Banking Firms: Testing the Predictions of Theory. *Journal of Monetary Economics* (31), 47-67.

Caminal, R., & Matutes, C. (2002). Market power and banking failures. *International Journal of Industrial Organization* , 20, 1341-1361.

Carletti, E., Hartmann, P., & Spagnolo, G. (2002). Implications of the bank merger wave for competition and stability. *Proceedings of the Third Joint Central Bank Research Conference*, (გვ. 38-50).

Demirgüç-Kunt, A., & Detragiache, E. (2002). Does deposit insurance increase banking system stability? An empirical investigation. *Journal of Monetary Economics* , 49, 1373-1406.

Demirguc-Kunt, A., & Levine, R. (2000). Bank Concentration: Cross Country Evidence. Retived from <http://www.globalpolicy.org/soecon/tncs/mergers/imfbankcons.htm>

Fernandez, A., Gonzalez, F., & Suarez, N. (2010). How Institutions and Regulation Shape the Influence of Bank Concentration on Economic Growth: International Evidence. *International Review of Law and Economics* , Vol. 30 (1), 28-36.

Guttentag, J., & Herring, R. (1983). The insolvency of financial institutions: Assessment and regulatory disposition. (P. Wachtel, რედ.) In *Crises in the economic and financial structure* , გვ. 99-126.

Keeley, M. (1990). Deposit insurance, Risk and Market Power in Banking. *The American Economic Review* , Vol. 80 (5), 1183-1200.

Mishkin, F. (1999). Financial consolidation: Dangers and opportunities. *Journal of Banking and Finance* , 23, 675-691.

Northcott, C. (2004). Competition and Banking: A review of the Literature. *Bank of Canada Working Paper*, 2004-24 .

Petersen, M., & Rajan, R. (1995). The effect of credit market competition on lending relationships. *The Quarterly Journal of Economics* , Vol. 110 (2), 407-443.

Rose P., S. (1999). *Commercial bank management*. Boston: Irwin/McGraw-Hill.

Saez, L., & Shi, X. (2004). Liquidity Pools, Risk Sharing, and Financial Contagion. *Journal of Financial Services Research* , Vol. 25 (3), 5-23.

Sathye, M. (2002). The Impact of Foreign Banks on Market Concentration: The Case of India. *Applied Econometrics and International Development (AEEADE)* , Vol. 2 (1), 7-20.

Schaeck, K., & Cihak, M. (2007). Banking Competition and Capital Ratios. *IMF Working Paper no.07/216* .

Schaeck, K., Cihak, M., & Wolfe, S. (2009). Are competitive banking systems more stable?. *Journal of Money, Credit and Banking* , Vol. 41 (4), 711-734.

Schaeck, K., Cihak, M., & Wolfe, S. (2006). Are more competitive banking systems more stable? *IMF Working paper*, 06/143 .

Smith, R. T. (1998). Banking Competition and Macroeconomic Performance. *Journal of Money, Credit and Banking* , 30, 793–815.

Steuer, R. (2007). Bank Size, Credit and the Sources of Bank Market Risk. *BIS Working Paper no. 238*, Basel.

Uhde, A., & Heimeshoff, U. (2009). Consolidation in Banking and Financial Stability in Europe Further Evidence. *Journal of Banking & Finance* , 33, 1299-1311.

Vives, X. (2010). Competition and stability in banking. *CESifo Working Paper no. 3050* .

Wagner, W. (2010). Diversification at financial institutions and systemic crises. *Journal of Financial Intermediation* , Vol. 19 (3), 373-386.

საბანკო კონცენტრაციის დადებითი და უარყოფითი მხარეები

ილია ბოცვაძე

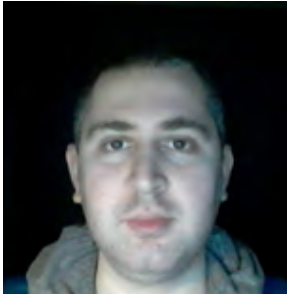
შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ნაშრომი მიზნად ისახავს საბანკო სექტორის სტრუქტურას, კონკურენციის დონესა და ფინანსურ სტაბილურობას შორის ურთიერთკავშირის შესწავლას არსებული ლიტერატურის კვლევითი მიმოხილვის საფუძველზე. კვლევის შედეგად გამოვლინდა ორი განსხვავებული შეხედულების არსებობა აბსოლუტურად წინააღმდეგობრივი დასკვნებით. ერთი აღნიშნავს, რომ საბანკო კონცენტრაციას აქვს დესტაბილიზაციის ეფექტი (კონცენტრაცია-მყიდველობის ან კონკურენცია-სტაბილურობის ჰიპოთეზა) - ამტკიცებს უარყოფით დამოკიდებულებას კონცენტრაციასა და სტაბილურობას, ასევე კონცენტრაციასა და კონკურენციას შორის, მაგრამ პოზიტიური დამოკიდებულებას კონკურენციასა და სტაბილურობას შორის. საპირისპირო, კი მოისაზრებს საბანკო კონცენტრაციის სტაბილიზაციის ეფექტს (კონცენტრაცია-სტაბილურობის ან კონკურენცია-მყიდველობის ჰიპოთეზა) - ამტკიცებს დადებით დამოკიდებულებას კონცენტრაციასა და კონკურენციას, კონცენტრაციასა და სტაბილურობას შორის, მაგრამ კონკურენციისა და სტაბილურობის უარყოფით დამოკიდებულებას. ამ ორი ტენდენციის მიუხედავად, კონკრეტულ პირობებში, კონცენტრაციისა და კონკურენციის თანაარსებობა ბაზარზე შესაძლებელია. კონცენტრაცია არ ნიშნავს აუცილებლად კონკურენციის არარსებობას, იმის გათვალისწინებით, რომ კონკურენციის გარდა სხვა ფაქტორები შეიძლება ბაზარზე მაღალი კონცენტრაციის არსებობის საფუძველი იყოს. შედეგები იცვლება და დამოკიდებულია გამოკვლეული ქვეყნის სპეციფიკურობის, ასევე კვლევითი მეთოდოლოგიის, ჯგუფის და საკვლევი პერიოდის მიხედვით .

კვლევის შემდეგ ეტაპზე რაოდენობრივი მეთოდების გამოყენებით შეფასდა საბანკო კონცენტრაციის გავლენა სტაბილურობაზე, ბაზრის სტრუქტურასა და კონკურენციაზე ყოფილი საბჭოთა კავშირის 6 ქვეყნაში. კვლევის შედეგები წარმოდგენილი იქნება შემდეგ სტატიაში.

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვისთვის გატარებული ღონისძიებები და მათი შესაბამისობის დადასტურება

ზურაბ კირკიტაძე
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თსუ-ის დოქტორანტი
ელ.ფოსტა: kirki_1205@yahoo.com
ტელ: 595 51 54 09

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

წინამდებარე სტატიაში, სხვადასხვა ლიტერატურაზე დაყრდნობით, ჩამოყალიბებულია მრავალი ფაქტი და განხილულია გატარებული ღონისძიება, რომლებმაც თავის მხრივ შეასრულა როლი უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების(უპი-ის) მოზიდვაში. ასევე მრავალი ფაქტით დადასტურებულია ის, რომ აღნიშნულმა ღონისძიებებმა მართლაც შეასრულა როლი უპი-ის მოზიდვაში საქართველოში. კვლევის მიზანი იყო გამოგვევლინა თუ რა გზებით აპირებდა ქვეყანა უპი-ების მოზიდვას და დაგვედასტურებინა, რომ მართლაც აღნიშნული ფაქტორები ახდენდა ზემოქმედებას ქვეყანაში უპი-ის მოზიდვაზე. წინამდებარე სტატიის აქტუალურობა მდგომარეობს მაგალითად იმაში, რომ იგი მთავრობის თანამდებობის პირებს უბიძგებს რეფორმების შემდეგ არსებული მდგომარეობის შენარჩუნებისკენ. შესაბამისად, საქართველო მოიზიდავს დამატებით უპი-ებს თუკი იგივე მოტივაციის მქონე ინვესტორები მოისურვებენ უპი-ის დაბანდებას საქართველოში.

საკვანძო სიტყვები: ღონისძიებები, ღონისძიებების შესაბამისობა, საქართველო, საწინააღმდეგო ღონისძიებები.

უპი-ის მოსაზიდი ღონისძიებები და მათი შესაბამისობა

ახალმა ეკონომიკურმა რეფორმებმა და სტიმულებმა მნიშვნელოვანი დადებითი როლი შეასრულა უპი-ების შემოდინებაში საქართველოში. კერძოდ, 2005 წელს უპი-ის შემოდინება ქვეყანაში შეადგენდა 449.8 მლნ. აშშ დოლარს, 2006 წელს – 1190.4 მლნ. აშშ დოლარს, ხოლო 2007 წელს – 2014.8 აშშ დოლარს. აღნიშნული სტატისტიკური მონაცემებიდან გამომდინარე გარკვევით ჩანს, რომ აღნიშნულ წლებში უპი მნიშვნელოვნად იზრდებოდა. მოყვანილი სტატისტიკური მასალები ამყარებს იმ ფაქტს, რომ აღნიშნულ წლებში უპი მნიშვნელოვნად გაიზარდა. გამოვლენილი ფაქტები ადასტურებს იმას, რომ მაგალითად 2004 წლის შემდეგ, მთავრობის მიერ კანონმდებლობაში განხორციელებული რეფორმების შედეგად (მაგალითად საგადასახადო სისტემასა და ბიზნეს გარემოში) მნიშვნელოვნად გაიზარდა უპი-ის შემოდინება. განხორციელებულმა რეფორმებმა

ეკონომიკის სფეროში მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოახდინა უპი-ის შემოდინებაზე ქვეყანაში, რაც კიდევ უფრო მეტად დადებითად აისახებოდა 2008-2009 წლებში, რომ არა საქართველოსა და რუსეთს შორის აღნიშნულ წლებში არსებული. ომი(უპი შემცირდა საქართველოში 2009 წლის შემდეგ, ძირითადად კონფლიქტის გამო, რუსეთთან სამხრეთ ოსეთში 2008 წლის ზაფხულში. თუკი კავშირები რუსეთთან გაუმჯობესდა, შესაძლოა მოვიზიდოთ უფრო მეტი ვერტიკალური ინვესტორი. კვარტლიდან კვარტლამდე უპის ზრდის ტრენდი მეტნაკლებად შენარჩუნებული იყო საქართველოში, გარდა 2008 წლისა, როდესაც გაჩაღდა ომი მეზობელ რუსეთთან და ადგილი ჰქონდა მსოფლიო ფინანსურ კრიზისს.[1,გვ.2] ის, რომ 2008 წლის ომი ნეგატიურად იასახა უპის შემოდინებაზე ქვეყანაში დასტურდება იმითაც, რომ 2010-2015 წლებში უპის შემოდინება ყოველწლიურად მზარდი იყო ქვეყანაში (გამონაკლისია 2 წელი, როცა უპი-ის კლება არ იყო მაღალი, ხოლო 2008-2009 წლებში უპი-ს მნიშვნელოვნად შემცირდა), რაც თავის

მხრივ აიხსნება იმით, რომ აგვისტოს ომი აისახა ნეგატიურად უფრო მეტად მოკლევადიან პერიოდზე ვიდრე გრძელვადიან პერიოდზე. აღნიშნული უპი-ს დინამიკა წარმოდგენილია ცხრილში 1. 2004-2005 წლებში გატარებულმა ღონისძიებებმა, მნიშვნელოვანი დადებითი როლი შეასრულა უპის შემოდინებაში ქვეყანაში, რაც დასტურდება იმით, რომ ომამაც კი ვერ ჰპოვა მნიშვნელოვანი უარყოფითი ასახვა უპის შემოდინებაზე 2008-2009 წლებში,

მაშინ როდესაც ომი მიიჩნევა უპის შემოდინების შეფერხების მნიშვნელოვან ფაქტორად და ასევე 2008-2009 წლებში შემოდინებული უპის მოცულობა მნიშვნელოვნად აღემატებოდა 2004 წლამდე არსებულ უპის ყოველწლიურ შემოდინებებს. მაგალითად, აფრიკაში, კონკრეტულად კი სიერრა ლეონში, ომი მნიშვნელოვნად უარყოფითად აისახება აქ უპი-ის შემოდინებაზე.

უპი-ის დინამიკა 1996-2017 წწ. (მლნ. აშშ დოლარი)
(ცხრილი შედგენილია [2] მასალის გამოყენებით)

წელი	სულ	I კვ.	II კვ.	III კვ.	IV კვ.
1996	3.8	---	---	---	---
1997	242.6	---	---	---	---
1998	265.3	---	---	---	---
1999	82.2	---	---	---	---
2000	131.2	---	---	---	---
2001	109.8	---	---	---	---
2002	167.4	---	---	---	---
2003	340.1	---	---	---	---
2004	499.1	---	---	---	---
2005	449.8	89.4	105.9	75.6	178.9
2006	1,190.4	146.0	306.9	280.7	456.7
2007	2,014.8	421.4	401.5	489.1	702.9
2008	1,564.0	537.7	605.4	134.7	286.2
2009	658.4	114.0	177.2	173.2	194.0
2010	814.5	166.5	208.3	225.6	214.1
2011	1,117.2	209.7	248.3	316.6	342.6
2012	911.6	261.2	217.7	199.0	233.7
2013	941.9	252.3	207.9	254.8	226.9
2014	1,758.4	309.5	196.2	726.0	526.7
2015	1,564.5	291.5	462.7	483.2	327.1
2016	1,565.9	390.1	404.3	501.3	270.2
2017*	751.0	404.4	346.6	---	---

*წინასწარი მონაცემები.

წყარო: http://geostat.ge/?action=page&p_id=2230&lang=geo ; საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

2005 წელს ახალ საგადასახადო კოდექსში შეტანილ იქნა ცვლილებები, კერძოდ მნიშვნელოვნად შემცირდა გადასახადის სახეობების რაოდენობა და განაკვეთები. აღნიშნული ღონისძიების შესაბამისობას მნიშვნელოვნად ადასტურებს ცხრილი 1-ის მონაცემები. კერძოდ ის, რომ სწორედ 2005 წლის შემდეგ 2006-2007 წწ. უპი მნიშვნელოვნად გაიზარდა, დანარჩენ წლებზე მსჯელობა კი შესაძლებელია ანალოგიურად იმ ფაქტორების განხილვისა რომელიც განხორციელდა ამ ქვეთავის დასაწყისში.

რაოდენობა ბიზნესსაქმიანობის სახეობებისა, რომლისათვისაც მოთხოვნილია ლიცენზიები

და ნებართვები, შემცირდა 84%-ით. აღნიშნული ფაქტით შეიძლება დავადასტუროთ ის, რომ კანონმდებლობაში გატარებულმა ასეთმა რეფორმამ მნიშვნელოვანი დადებითი როლი შეასრულა უპი-ის მოზიდვაში ქვეყანაში ვინაიდან 2005 წლის შემდეგ მოკლევადიან პერიოდში კოდექსში ცვლილებებით განისაზღვრა 84 სახის საქმიანობის ლიცენზიის შემცირება 79 ლიცენზიამდე[4], ხოლო ის თუ როგორ გაიზარდა უპი-ის მოცულობა საქართველოში 2006-2007 წწ. უკვე ჩანს წინა წარმოდგენილი ცხრილიდან. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ლიცენზიები და ნებართვები უფრო მეტად შემცირდა, ვიდრე ეს მოხდა 2005 წელს და

აღნიშნული წლის შემდეგ მოკლევადიან პერიოდში. ყოველივე შეგვიძლია მივიჩნიოთ იმის დასტურად (84% შემცირება), რომ ასეთ ცვლილებებს უნდა გამოეწვია უპი-ის მნიშვნელოვანი შემოდინება ქვეყანაში. თუმცა ასევე შესაძლოა ის, რომ ამ ქვეთავში განხილული ფაქტორებიდან უპი-ის ასეთი დინამიკა გამოწვეული იყოს ერთი კონკრეტული ფაქტორით. ამავდროულად საგულისხმოა ის, რომ შესაძლოა ყველა ფაქტორი მეტ-ნაკლებად თუ თანაბრად გარკვეულ როლს ასრულებდა საქართველოში უპი-ის მოზიდვაში.

2004 წლის მერე საქართველოში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა ბიზნესგარემო, ადგილი ჰქონდა ვაჭრობის მეტ ლიბერალიზაციას, გაუმჯობესდა ვაჭრობასთან დაკავშირებული ინფრასტრუქტურა და გამარტივდა საბაჟო პროცედურები. ქვეყანაში გატარდა ასევე ბიზნესზე მორგებული რეგულაციები. ის, რომ აღნიშნულმა ფაქტორებმა დადებითი ასახვა ჰპოვა უპის შემოდინებაზე საქართველოში შეგვიძლია დავადასტუროთ ანალოგიურად იმ ფაქტორების დადასტურებისა რაც მოხდა ამ ქვეთავის დასაწყისში.

ბიზნესის რეგისტრაციისათვის მხოლოდ ორი

პროცედურა და ორი დღეა საჭირო და არანაირი მოთხოვნაა მინიმალურ კაპიტალზე. საქართველოში შეიქმნა ორი მულტიმილიონის საინვესტიციო ფონდი რომელიც დაკავაზებულია დახმარებით ახალი მოთამაშეებისა ბაზარზე-საპარტნიორო ფონდი და საქართველოს თანაინვესტიციის ფონდი. საპარტნიორო ფონდის მთავარი დანიშნულებაა საქართველოში ინვესტიციების წახალისება საინვესტიციო პროექტების განვითარების საწყის ეტაპზე თანამონაწილეობის გზით(კაპიტალში თანაინვესტირება, სუბორდინირებული სესხი და ა.შ.).[3] ფონდი დაარსდა 2011 წელს. შესაბამისად როდესაც ეს ფონდი უზრუნველყოფს ინვესტორს ფინანსური რესურსებით, შესაძლოა ამ უკანასკნელმა გამოიყენოს აღნიშნული რესურსები არა საწყისი კაპიტალისათვის, არამედ სხვა მისთვის დადებითი შედეგების მომტანი საქმიანობისათვის. საბოლოო ანგარიშით კი შეიძლება ითქვას, რომ ამ ორმა ფაქტორმა შესაძლოა, რომ დიდი დადებითი როლი შეასრულოს უპი-ის შემოდინებაში ქვეყანაში. აღნიშნული თეორიული მოსაზრების დასამტკიცებლად წარმოვადგინოთ ცხრილი 2.

უპი-ის დინამიკა
2011-2017 წწ. (მლნ. აშშ დოლარი)
(ცხრილი შედგენილია [2] მასალის გამოყენებით)

წელი	უპი
2011	1 117.2
2012	911.6
2013	941.9
2014	1 758.4
2015	1 564.5
2016	1565.9
2017	751

წყარო: http://geostat.ge/?action=page&p_id=2230&lang=geo; საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

ცხრილიდან გამომდინარე შესაძლოა დადასტურდეს ჩვენი თეორია, ვინაიდან ცხრილის მონაცემებიდან გამომდინარე მთლიანი შემოდინებული უპი-ის მოცულობა 2011-2017 წლებში იყო 8610 მლნ. აშშ დოლარი, რასაც მაინცდამაინც დაბალ მაჩვენებლად ვერ მივიჩნევთ. შესაბამისად შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ ამ ფონდმა ხელი შეუწყო უპი-ის მოზიდვას. თუმცა აქვე დასადგენია ის, რომ სხვა ფაქტორებმა

რამდენად დიდი თუ პატარა როლი შეასრულა აღნიშნული ცხრილის თანახმად ასახულ უპი-ის დინამიკაში. ამ სხვა ფაქტორების უპიზე ზემოქმედების კვლევის ნაცვლად შესაძლოა უპი-ის წინა წლების დინამიკა წარმოვადგინოთ და აქედან გამომდინარე არსებული მთლიანი ჯამური უპი-ის მოცულობა შევადაროთ რიცხვს 8610. უპი-ის დინამიკა 2011 წლამდე წარმოდგენილია ცხრილში 3.

ცხრილი 3

უპი-ის დინამიკა 2004-2010 წწ. (მლნ. აშშ დოლარი)
(ცხრილი შედგენილია [2] მასალის გამოყენებით)

წელი	უპი
2004	499.1
2005	449.8
2006	1 190.4
2007	2 014.8
2008	1 564.0
2009	658.4
2010	814.5

ზედა ცხრილიდან გამომდინარე 2004-2010 წწ. უპი-ის შემოდინების მთლიანი მოცულობა იყო 7191 მლნ. აშშ დოლარი. შესაბამისად ვინაიდან 2011-2017 წწ. ის მთლიანი შემოდინებული უპის მოცულობა აღემატება 2004-2010 წწ. მთლიანი შემოდინებული უპის მოცულობას და ორივე დინამიკაში წლების რაოდენობა თანაბარია და ასევე თითოეული დინამიკა შეიცავს 7 წელს, ჩვენ შესაბამისად შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ ამ ფონდმა განაპირობა ინვესტიციების შემოდინება საქართველოში. (აღნიშნულ არგუმენტაციაზე დამყარებული დასკვნა უფრო მყარია ვინაიდან 7 წელი მაინცდამაინც დაბალი მაჩვენებელი არაა და ჩვენ შეგვეძლო აღება მხოლოდ 7 წლისა და ასევე 2017 წლის მონაცემებში მხოლოდ შემოდინებული უპი-ის ნაწილზეა საუბარი, კერძოდ არ შედის III და IV კვარტლის მონაცემები). დასკვნას ამყარებს შემდეგიც: 1996-2003 წლებში არც ერთ წელს არაა მაღალი უპი-ის შემოდინება (მაგალითად ამ წლებში უპის შემოდინება აღწევს მაქსიმუმს 2003 წელს და შეადგენს 340. 1 მლნ. აშშ დოლარს). დასკვნას

ამყარებს ასევე ისიც, რომ 2011-2017 წლებში შემოდინებული უპი-ის ჯამური მოცულობა აღემატება 2004-2010 წლებში შემოდინებული უპის ჯამურ მოცულობას, მაშინ, როდესაც ამ წლებში მოხდა უპი-ის მნიშვნელოვანი ზრდა წინა წლების (1996-2003 წწ.) უპი-ის მოცულობებთან შედარებით.

იმისათვის, რომ ინვესტორებმა საქართველოს საინვესტიციო გარემო დადებითად შეაფასონ, მაშინ აუცილებელია ქვეყანაში დემოკრატიული რეფორმების გატარება, რაც ძალზე მნიშვნელოვანია უპი-ის მოზიდვისთვის რთული კონკურენციის პირობებში. აღნიშნულზე მეტყველებს პრემიერმინისტრის განცხადება, რომელშიც მან აღნიშნა ქვეყანაში განხორციელებელი ყველა დემოკრატიული რეფორმა. ქვეყანაში მართლაც არსებობს შესაბამისი საინვესტიციო გარემო და ეს ცნობილია ინვესტორებისთვის. ამას ადასტურებს ის, რომ საქართველომ განიცადა მნიშვნელოვანი წინსვლა ვინაიდან მან გადაინაცვლა მიწინავე პოზიციებზე მსოფლიო ბანკის ყველა იმ

ინდიკატორში, რომელიც ზომავს მთავრობის სამართლიანობას.

უპი-ის შემოდინების ხელშემშლელი ფაქტორები

ზოგიერთმა ინვესტორმა აღნიშნა, რომ მაღალი საპროცენტო განაკვეთის გამო ისინი იღებენ სესხს ან კრედიტს ევროპული ბანკებისგან, სადაც საპროცენტო განაკვეთი უფრო დაბალია; ასევე მნიშვნელოვანია ელექტროენერჯის მიწოდების ხარისხის გაუმჯობესება და ინფრასტრუქტურის განვითარება. ერთი ორგანოს თანახმად, ელექტროენერჯის ხარჯი, დიდ ტვირთად აწვება ფირმებს; წარმოდგენილი ცვლილებები გამოიწვევს დამსაქმებელზე ნაკლებად მორგებულ შრომით კოდექსს; მეორე პრობლემა უცხოელი ინვესტორებისათვის, იმპორტირებისათვის ან სხვადასხვა საქონლის წარმოებისათვის ქვეყანაში არის საბაჟოს მოხელეების ცუდი მუშაობა. ეს დასკვნა შეესაბამება სხვა კვლევებსაც. ზოგიერთი ინვესტორის მიერ საბაჟო პროცედურების გავლა დროის დიდ ხარჯთან არის დაკავშირებული რაც გამოწვეულია იმით, რომ საბაჟოზე მუშაობენ არაკვალიფიციური და არაპროფესიონალი მოხელეები. თუმცა ეს უკანასკნელი პრობლემა მსუბუქ ფორმებში გამოიხატება.

ის, რომ განხორციელებული ცვლილებები გამოიწვევს დამსაქმებელზე ცუდად მორგებულ შრომით კოდექსს, მიიჩნევა უპი-ის შემოდინების ხელშემშლელ ფაქტორად. ეს მნიშვნელოვნად დასტურდება იმით, რომ მოდელი, რომლის განტოლებაში, მოდელის ავტორის თანახმად შედის დამოკიდებულ ცვლადად უპი, ხოლო ერთ-ერთი დამოუკიდებელი ცვლადი ხელფასია, ამ ამხსნელ ცვლადს ჰქონდა დიდი ზომის უარყოფითი კოეფიციენტი(-5061786), რაც იმას ნიშნავს, რომ ხელფასის ერთი ერთეულით ზრდა იწვევს უპი-ის 5061786 ერთეულით შემცირებას. ე.ი ხელფასის ზრდა მნიშვნელოვნად აფერხებს უპი-ის შემოდინებას ქვეყანაში, ხოლო თუ შრომითი კოდექსი ნაკლებადაა დამსაქმებელზე მორგებული, მაშინ შესაძლოა ინვესტორს მოუწიოს მაღალი ხელფასის გადახდა ადგილობრივ ადამიან-კაპიტალში.

ზოგიერთმა ინვესტორმა აღნიშნა, რომ საპროცენტო განაკვეთი საქართველოს კომერციულ ბანკებში მაღალია ევროპის ბანკებთან შედარებით. აღნიშნული მიზეზის გამო ინვესტორები იღებენ კრედიტს ევროპული ბანკებისგან. ის, რომ ეს წარმოადგენს უპის შემოდინების ხელშემშლელ

ფაქტორს, სტატისტიკითაც დასტურდება: 1996-2016 წლებში, განსაკუთრებით ამ პერიოდის დასაწყისში (1996 წელს), ზოგადად სესხებზე საპროცენტო განაკვეთი იყო ძალიან მაღალი, უპის შემოდინება კი ძალიან დაბალი(1996 წელს-3.8 მლნ. აშშ დოლარი), ხოლო 1996 წლიდან სესხებზე საპროცენტო განაკვეთის შემცირებასთან ერთად უპი მნიშვნელოვნად იზრდებოდა. მაგალითად, 1996 წელს კომერციული ბანკის სესხებზე საპროცენტო განაკვეთი იყო 74.3 %, როცა ამავე წელს უპის შემოდინება იყო 3.8 მლნ. აშშ დოლარი. 2007 წელს საპროცენტო განაკვეთი-16.1%, ხოლო უპის შემოდინება-2014.8 მლნ. აშშ დოლარი.

ერთი ორგანოს თანახმად ელექტროენერჯის ხარჯი დიდ ტვირთად აწვება ფირმებს, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს უპი-ს შემოდინებას ქვეყანაში. აღნიშნული დასტურდება შემდეგით: საქართველოში 2007-2017 წლებში შემოედინა ეფექტიანობის ამალგებაზე ორიენტირებული უპიც, რომლის წილი ქვეყანაში შემოდინებულ მთლიან უპი-ში იყო დაბალი(17%). ასეთი უპი-ს დროს ინვესტორი მოტივირებულია სხვადასხვა ხარჯის შემცირებით, შესაბამისად შესაძლოა ის, რომ ასეთი უპი-ის დიდი მოცულობით არ შემოდინება განაპირობა ელექტროენერჯის მაღალი ხარჯის არსებობამ. საბოლოო ანაგარიშით, სწორედ ელექტროენერჯის მაღალი ხარჯი, შესაძლოა, მივიჩნიოთ უპი-ის შემოდინების ხელშემშლელ ფაქტორად.

ის, რომ ელექტროენერჯის ხარჯი კვლავ დიდ ტვირთად აწვება ფირმებს, რაც წარმოადგენს უპი-ის მოზიდვის მნიშვნელოვან შემაფერხებელ ფაქტორს, დასტურდება ასევე შემდეგით: ქვეყანაში არ მოიძებნა სტრატეგიულ აქტივებზე ორიენტირებული უპი-ის სტატისტიკა, რომლის დროსაც ინვესტორი მოტივირებულია ეკონომიის მიღწევით და უფრო მაღალი შემოსავლის მიღებით, ხოლო ინვესტორს ექნება ნაკლები ეკონომია თუ რომელიმე მისი ხარჯი არის მაღალი.

გატარებული რეფორმების შესაბამისობის დადასტურება უპი-ს მოტივაციების მიხედვით

ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებული უპი უფრო მეტად განხორციელდება იმ მიმდებ ქვეყანაში, სადაც უფრო იოლია პროდუქციის რეალიზაცია და სადაც უფრო მეტად გაიყიდება პროდუქცია. ასეთ დროს სხვა სტიმულების არარსებობის შემთხვევაშიც კი განხორციელდება ასეთი ტიპის უპი, თუკი ინვესტორის მთავარი მოტივაციაა ბაზრის მომსახურება მიმდებ ქვეყანაში. ინვესტორები

საქართველოში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ იაფი წარმოების ფაქტორებს და საქართველოში 2007-2013 წლებში დაბანდებულ იქნა ბაზრის ათვისებასა და ეფექტიანობის ამაღლებაზე ორიენტირებული უპი, რომელთა წილი ქვეყანაში დაბანდებულ მთლიან ინვესტიციებში იყო 80% და 17% შესაბამისად. ამ უკანასკნელების დროს ინვესტორი მოტივირებულია ხარჯების შემცირებით. შესაბამისად, აღნიშნული ფაქტებით დასტურდება ის, რომ დაბალი საგადასახადო განაკვეთი დადებით როლს ასრულებს უპი-ის შემოდინებაში ქვეყანაში. თავის მხრივ, იმას, რომ ინვესტორები არიან მნიშვნელოვნად მოტივირებული ხარჯების შემცირებით, ადასტურებს ავტორის სხვა სტატიაში აღწერილი რეგრესიული ანალიზიც, სადაც დამოკიდებული ცვლადი იყო უპი, ხოლო ერთ-ერთი დამოუკიდებელი ცვლადი-ხელფასი. ამ უკანასკნელს ჰქონდა დიდი ზომის უარყოფითი კოეფიციენტი(-5061786), რაც იმას ნიშნავს, რომ ხელფასის ერთი ერთეულით ზრდა ამცირებს უპი-ს 5061786 ერთეულით. ეს უდავოდ ადასტურებს იმას, რომ ინვესტორები საქართველოში ხარჯების შემცირებით არიან მოტივირებული. ჩვენ მივედით დასკვნამდე, რომ საქართველოში შემოსული ზოგიერთი ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებული ინვესტორი შემდგომში ახდენს ექსპორტს, თუმცა იგი არ იყო ამით მოტივირებული საქართველოში შემოსვლისას, რასაც გარკვეულწილად ადასტურებს ჩვენი კვლევებიც, რომელიც ჩატარდა იმპოზიციონერებში, სადაც დაბანდდა უპი. კერძოდ, შესწავლილი 115 კომპანიიდან მხოლოდ 29 არ ახდენდა ექსპორტს. ე.ი. ექსპორტს ახდენდა 86 ინვესტორი(75%). ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებული ინვესტორი ზოგჯერ მოგვიანებით ახდენს ექსპორტს, რაც განპირობებულია იმით, რომ, რომ იზრდება ადგილობრივი კონკურენცია მიმღებ ქვეყანაში. შესაბამისად, ბაზრის ათვისებით მოტივირებული ინვესტორების მიერ ქვეყანაში შემოსვლის შემდეგ ექსპორტის განხორციელებას ადასტურებს შემდეგი: 1) საგადასახადო განაკვეთის შემცირება რასაც წესით უნდა შეემცირებინა ფასები ორივე ინვესტორთა და ადგილობრივი ფირმებისა. შესაბამისად უნდა შემცირებულიყო კონკურენცია ადგილობრივ და უცხოურ ფირმებს შორის, რომ არა ინვესტორთა მოტივაცია მაღალი ფასის დაწესებისა. შესაბამისად მაღალი კონკურენციის პირობებში(რაც მაღალ ფასის მიერ კონკურენციაში გამოიხატება), ინვესტორი შეიძლება იძულებული გამხდარიყო გაეტანა მისი პროდუქცია მესამე ქვეყანაში სარეალიზაციოდ; 2) საქართველოში დასტიმულირდა პროგრესი ვაჭრობის

ლიბერალიზაციის მიმართულებით. კერძოდ, მნიშვნელოვნად გამარტივდა პროცედურები ექსპორტისა და იმპორტისთვის. იმ მოსაზრებას, რომ საქართველოში გარდა ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებული ინვესტორებისა შემოვიდნენ სხვა მოტივაციით მოტივირებული ინვესტორები ანუ ის, რომ, საქართველოში შემოდინებულ ინვესტიციებში 100-იანი წილი არ ეკავა ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებულ უპი-ის, ადასტურებს ის ფაქტი, რომ 2006 წელს შემცირდა საიმპორტო გადასახადები, რაც 2008 წელს გაუქმდა კიდევ. ეს თავის მხრივ წაახალისებდა იმპორტს საქართველოში და გაიზრდებოდა იმპორტიორთა რიცხვი, ხოლო ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებული უპი უფრო მეტად ხორციელდება ისეთ მიმღებ ქვეყანაში, სადაც პროდუქციის უფრო ნაკლები იმპორტიორი არის

შემცირებული საგადასახადო განაკვეთის დიდ როლს უპი-ს მოზიდვაში ადასტურებს ასევე ის ფაქტი, რომ შემოდინებული უპი-ის მთლიან მოცულობაში 17%-იანი წილი (2 ადგილი პროცენტულად) ეკავა ეფექტიანობის ამაღლებაზე ორიენტირებულ უპი-ს, რომლის დროსაც ინვესტორი ტრანსაქციური ხარჯების შემცირებით არის მოტივირებული. ეს თავის მხრივ, შესაძლოა იყოს განპირობებული შემცირებული საგადასახადო განაკვეთით, ვინაიდან ასეთ დროს მცირდება ხარჯები, შესაბამისად ფასები, რაც განაპირობებს თავის მხრივ კლიენტისთვის მისაღებ ფასსა და გამყიდველის მიერ დაწესებულ ფასს შორის სხვაობის შემცირებას ანუ ტრანსაქციური ხარჯების შემცირებას.

ის, რომ ექსპორტის წამახალისებელმა ღონისძიებებმა განაპირობა უპი-ის შემოდინება ქვეყანაში ადასტურებს აგრეთვე ის, რომ ქვეყანაში შემოვიდნენ ასევე რესურსებზე ორიენტირებული ინვესტორები, რომლებიც მოტივირებული არიან მიმღებ ქვეყანაში ბუნებრივი რესურსების გადამუშავებით და ადგილობრივი სატრანსპორტო საშუალებების გამოყენებით უკვე მზა პროდუქციის ჩამოტანით ბაზირების ქვეყანაში.

სხვა კვლევებში გამოხატული მოსაზრება, რომ საქართველოში დაბანდებულ მთლიან ინვესტიციებში 0%-იანი წილი ეკავა სტრატეგიულ აქტივებზე ორიენტირებულ უპის, ჩვენ მიერ აიხსნება შემდეგით: ასეთი უპი-ს დროს ინვესტორი მოტივირებულია ნიჭიერი, უნარჩვევებიანი, კვალიფიცირებული და განათლებული მუშამაღლით. ლოგიკურია, რომ ასეთი მუშამაღლა მოითხოვს მაღალ ხელფასს. ჩვენ მიერ ჩატარებული რეგრესიული ანალიზის თანახმად, სადაც უპი იყო

დამოკიდებული ცვლადი, ხოლო ხელფასი - ერთ-ერთი დამოუკიდებელი ცვლადი, ხელფასს ჰქონდა დიდი ზომის უარყოფითი კოეფიციენტი(-5061786), რაც ნიშნავს იმას, რომ ხელფასის ერთი ერთეულით ზრდა იწვევს უპი-ს შემცირებას 5061786 ერთეულით(აქერთიერთეულია 1ლარი ანუ 5061786 ლარით) ანუ ხელფასის ზრდა მნიშვნელოვნად

უარყოფითად აისახება უპი-ის შემოდინებაზე, რაც მეტყველებს იმაზე, რომ სტრატეგიულ აქტივებზე ორიენტირებული უპი შეიძლება საერთოდ არ დაბანდებულიყო. ის მოსაზრება, რომ რაც უფრო მაღალია ექსპორტი, მით მაღალია უპი, ემყარება შემდეგ არგუმენტს(შემდეგ ცხრილს) ცხრილს აქვს შემდეგი ახსნა-განმარტება:

ქვეყნების რანჟირება უპი-სა და ექსპორტის მიხედვით:

შეერთებული შტატები
გერმანია
ხაუნგუი
კანადა
ხინგაპური
ესპანეთი
აესტრალია
შვეიცია
აესტრია
ნორვეგია
ინდონეზია
თურქეთი
ჩეხეთი
დანია
ფინლანდია
არგენტინა
იზრაელი
რუმინეთი
უკრაინა
ჟერმანეთი
ფილიპინები
ბულგარეთი
პანამა
ხორვატია
ტუნისი
სერბია
დომინიკის რესპუბლიკა
იორდანია
კამბოჯა
ურუგვაი

მონღოლეთი
გაოსი
საქართველო
აღბანეთი
სომხეთი
ეორგიზეთი
ტაჯიკისტანი
რუანდა
სოლომონის კუნძულები
ნერნოგორია
ტონგა
მიკრონეზია

შეერთებულ შტატებში ფიქსირდება უფრო მეტი უპი და ექსპორტი ვიდრე გერმანიაში; გერმანიაში ფიქსირდება უფრო მეტი უპი და ექსპორტი ვიდრე საფრანგეთში და ა.შ. რაც მეტყველებს იმაზე, რომ რაც უფრო მეტია უპი მით მეტია ექსპორტი. თუმცა მსოფლიოში 195 ქვეყანაა. ჩვენ მიერ შესწავლილი 42 ქვეყანა გენერალური ერთობლიობის 22%-ია. ამიტომ გარდა აღნიშნული ქვეყნებისა უკეთესი იქნებოდა სხვა ქვეყნებიც განგვეხილა. თუმცა მისაღები დაშვებების შემთხვევაში შერჩეული ერთობლიობა რეპრეზენტაბელურია გენერალური ერთობლიობისა.

თუმცა საქართველოს შემთხვევაში გამოვლინდა ძაან სუსტი კავშირი ექსპორტსა და უპის შორის ორივე რეგრესიული ანალიზით და კორელაციური ანალიზით რაც მეტყველებს იმაზე, რომ ექსპორტის ზრდა უმნიშვნელოდ ზრდის უპის რაც თავის მხრივ მეტყველებს იმაზე, რომ ექსპორტის წამახალისებელი ღონისძიებები ხელს უწყობს სხვადასხვა მოტივაციით მოტივირებული ინვესტორების თითოეულის მცირე ზომით შემოდინებას საქართველოში, რაც თავის მხრივ დასტურდება იმით, რომ, 2007-2013 წლებში მთლიან შემოდინებულ ინვესტიციებში 3%-იანი წილი ეკავა რესურსებზე ორიენტირებულ ინვესტიციებს, რომლის დროსაც ინვესტორი ზოგჯერ მოტივირებულია პროდუქციის გატანით მესამე ქვეყანაში სარეალიზაციოდ. რაც შეეხება ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებულ ინვესტიციებს, მან დაიკავა 80%-იანი წილი 2007-2013 წლებში შემოდინებულ მთლიან ინვესტიციებში ანუ საქართველოში ინვესტორთა უმრავლესობა იყო მოტივირებული ბაზრის ათვისებით. თავის მხრივ აღნიშნულ ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებულ ინვესტიციებში ექსპორტის წამახალისებელი მექანიზმების შემუშავების საფუძველზე შემოდინებულ ინვესტიციებს უნდა დაეკავებინათ მცირე წილი რაც თავის მხრივ მეტყველებს იმაზე, რომ საქართველომ სწორი ნაბიჯები გადადგა ინვესტიციების შემოდინების სტიმულირებისათვის როდესაც მან გაატარა რამოდენიმე რეფორმა და არა მხოლოდ ერთი რაც ასევე ადასტურებს იმ მოსაზრებას, რომ ქვეყნებმა კომპლექსურად უნდა განახორციელონ რეფორმები უპის მოსაზიდად. ის ფაქტი, რომ იმ ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებულმა ინვესტორებმა, რომლებმაც მერე გაიტანეს პროდუქცია მესამე ქვეყანაში სარეალიზაციოდ, დაიკავეს მცირე წილი მთლიან შემოდინებულ ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებულ ინვესტიციებში ადასტურებს, რომ ასეთი ინვესტორები მხოლოდ ზოგჯერ არიან

მოტივირებული ექსპორტის განხორციელებით როდესაც იზრდება კონკურენცია ადგილობრივად. ასევე აღნიშნული ფაქტები ადასტურებს, რომ არ შეიძლება განზოგადება ყოველ 115 კომპანიაზე იმისა, რომ ჩვენ მიერ შესწავლილ 115 კომპანიაში ექსპორტით მოტივირებული იყო 75%. ასეთი განზოგადება მცდარი აღმოჩნდა ჩვენ მიერ ჩატარებული კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზით. საბოლოო ანგარიშით ბაზრის ათვისებაზე ორიენტირებული უპის დიდი მოცულობით შემოდინება განპირობებულია რეფორმათა ერთობლიობით და არა ერთი კონკრეტული რეფორმით.

დასკვნა, რომ რეფორმები კომპლექსურადაა გასატარებელი, ემყარება ასევე შემდეგ არგუმენტს: ბევრი მიიჩნევს, რომ გადასახადების შემცირება უფრო მეტად ასტიმულირებს უპი-ის შემოდინებას ქვეყანაში თუ იმავდროულად არასაგადასახადო ბარიერები არის მოხსნილი (მაგალითად ბარიერები ექსპორტზე). აღნიშნული მოსაზრება დასტურდება ასევე საქართველოს მაგალითზე. 2004 წლის მერე მოხდა პროგრესი ვაჭრობის ლიბერალიზაციაში, 2004 წელს უპის შემოდინება დაფიქსირდა 499.1 მლნ. აშშ დოლარი, 2004 წელს საგადასახადო განაკვეთი (მოგების გადასახადი) იყო 20%, ხოლო 2007 წელს მოგების გადასახადი იყო ისევ 20% მაშინ როცა ამ წელს დაფიქსირდა უპის შემოდინება 2014.8 მლნ. აშშ დოლარი. ანუ 2003 წლის მერე გადასახადების შემცირება აისახა მნიშვნელოვნად დადებითად უპის შემოდინებაზე 2007 წელს (2014.8 მლნ. აშშ დოლარი). 2007 წელს დაფიქსირდა უფრო მაღალი უპის შემოდინების მოცულობა 2004 წელთან შედარებით მიუხედავად იმისა, რომ 2003 წლის მერე შემცირდა გადასახადები. აღნიშნულ არგუმენტზე დამყარებულია ის მოსაზრება, რომ გადასახადების შემცირება უფრო მეტად ასტიმულირებს უპის თუ იმავდროულად მარტივდება ექსპორტის განხორციელება. აღნიშნული ფაქტები მეტყველებს იმაზე, რომ საქართველოში სწორი ნაბიჯები იქნა გადადგმული როდესაც რამოდენიმე რეფორმა განხორციელდა ქვეყანაში და შეიქმნა “ვირტუალური წრე”. თავის მხრივ, ის რომ უპის სტიმულირება მხოლოდ გადასახადების შემცირებით არ უნდა მოხდეს დასტურდება მაგალითად ბრაზილიის მაგალითზე სადაც საგადასახადო განაკვეთი არის 69.2% და მაინც ამ ქვეყანამ მოიზიდა 820500 მილიონი აშშ დოლარის მოცულობის უპი 2015 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით. ასევე მაგალითად მაშინ როდესაც ჩინეთში საგადასახადო განაკვეთი იყო 67.8%, მან მოიზიდა 1458000 მლნ. აშშ დოლარის

2016 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით.

შექმნილი საინვესტიციო გარემო, ჩვენ მოვიზიდავთ დამატებით ინვესტორებს, განსაკუთრებით კი ისეთ ინვესტორებს რომლებიც არ იყვნენ გაცნობილი რეფორმების შედეგად შექმნილ საინვესტიციო კლიმატს და თუ ამავდროულად იგივე მოტივაციის მქონე ინვესტორები მოისურვებენ ინვესტიციების დაბანდებას საქართველოში.

დასკვნა:

საბოლოო ანგარიშით საქართველოში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა საინვესტიციო გარემო. თუ მთავრობის თანამდებობის პირები ეცდებიან შეინარჩუნონ რეფორმების შედეგად

ლიტერატურა:

1. Local Investment Climate and the Role of(Sustainable) FDI: The Case of Georgia
2. http://geostat.ge/?action=page&p_id=2230&lang=geo
3. http://www.fund.ge/geo/who_we_are/4
4. <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0ekonomik--00-1----0-10-0---0---0direct-10---4-----0-11--11-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-00&cl=CL1.4&d=HASH6519caad6bbf4e8f4bb051.6.2&x=1>

Passed measures for attraction of FDI and provement of their consistency

Zurab Kirkitadze
Doctoral Student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

The content of the article consists of: explanation of passed measures for attraction of FDI, provement of consistency of this measures and also representation of factors that hinder attraction of FDI to Georgia. The aim of research was to find out the factors by which our country was traying to attract FDI and to prove the consistency of this measures for attraction of FDI. If government of Georgia will try the retention of the existing conditions that exist after reforms then Georgia will attract additional FDI.

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

IS DEMOCRACY INCOMPATIBLE WITH UBUNTU?

António dos Santos Mabota

Antonio dos Santos Mabota. Lecture at Uniersidade Ped-
agógica – Mozambique, PhD candidate at Uniersidade do
Minho -Portugal

Knowledge is produced within culture and may be expanded outside it. Within cultural knowledge are included forms of social, political and economic organisation. In contemporary Africa there are coexistent of African socio-political and economic forms of organisation with Western ones which sometimes results in conflict of values such as the one between communal solidarity and individual sovereignty, inherent to African communitarian society, based on communal solidarity and Western Democracy, grounded in Human Rights, namely individual sovereignty, including participation in decision-making on the rules and collectively binding policies. If there is a tendency to sacralising Democracy as the best political model due to its engagement with the Human Rights and diabolising non-democratic political models and cultures as a danger for peoples Human Rights, there is also a need to submit both political model and culture to a Kind of “devil’s advocate” strategy to find out what they really worth as their practices can both promote as well as harm the Human Rights. Considering that Ubuntu was used as a platform for the establishment of Democracy in post-apartheid South Africa in such a way that it served as a model of sharing political power as social good. If one may speak of success of this use of Ubuntu, it is necessary that the sharing of political power to be articulated with the sharing of the economics as social good, so that its success can be confirmed as a good model of socio-political organisation. considering the importance of cultural values inside communities, we suggest an articulation between political and economic spheres of the community’s life in the ambit of Ubuntu that harms neither individual rights nor communal solidarity; thus, inspiring a democratic model rooted in the African culture.

Key-words: Culture, Clash of Knowledge, Democracy, Ubuntu and Devil Advocate Strategy.

Introduction

In this article we will argue about Knowledge as something produced within culture and that may be expanded outside it. Within cultural knowledge forms we include socio-political and economic organisation Then, we assume that in contemporary Africa there are coexistent African socio-political and economic forms of organisation with those borrowed from other cultures as the Western one. This coexistence sometimes results in conflict of values such as the one between communal solidarity and individual sovereignty, inherent to African communitarian society, based on communal solidarity and to Western democracy, grounded in Human Rights, namely individual sovereignty, including participation in decision-making on the rules and collectively binding policies.

Our discourse will revolve around Ubuntu as manifestation of African communitarianism that was used as a platform for the establishment of the Democratic State of Law in post-apartheid South Africa, in which ambit

it served as a model of sharing political power as social good. Based on Michael Walzer’s theory of distributive justice, the John Mbiti’s asserted: “I am because we are, since we are, therefore I am”, as stated by the Swahili people’s say: “mkomo mmoja haujikuni mgongoni [a hand does not scratch its own back]” referred by Masolo, and the Zulu say: “ubuntu ungumuthu unga bantu [person is a person because of persons]” referred by Shutte, we will claim that If one may speak of success of this use of Ubuntu, it is necessary that the sharing of the political power as social good to be articulated with the sharing of the economics as social good, so that its success can be confirmed as a good model of social organisation, as this sharing would favour a socio-economic development which is said to be the advantage of free market that accompanies democratic political system.

Therefore, we will suggest a path for articulation between political and economic spheres of the community life in the ambit of Ubuntu that harms neither individual rights nor the communal solidarity, thus inspiring a democratic model rooted in the African culture.

საქალაქო ეკონომიკისათვის THE NEW ECONOMIST

As an approach methodology we will confront Democracy as a cultural element that shapes Western socio-political model, with Ubuntu as a manifestation of African culture that shapes African traditional socio-political models. Our fundamental objective is to stress on the so-called “devil’s advocate” strategy from the perspective of both Western and African cultures, that what is really important in socio-political models is not the political system itself, nor the type or name of institutions it adopts, but the values it defends, which should be the Human Rights to be translated in the well-being of people or, simply, in socio-economic development of political communities. Thus, we will consider the fact that some non-democratic states do provide a relative well-being to their citizens, while some democratic states do not. Yet, we will consider the fact that some democratic states’ practices in home and foreign police violate Human Rights of people. Hence, our argument will be that if Ubuntu as a communitarian system can preserve Human Rights, it can serve as a basis for the construction of African democracy.

In the discourse first, we argue that while democracy is said to be a political system that favour Human Rights, there are non-democratic States’ cultural practices that promotes Human Rights, and because democratic and non-democratic states practices may violate Human Rights, both should be submitted to the “devil advocate” strategy; secondly, we concentrate on Politics and Economics as social goods to be shared within society according to their social meanings. Then, we present the differences between Western and African communities, and further, the Ubuntu’s challenge in face of the Western culture. Furthermore, we concentrate on the South African Impasses with Ubuntu. Finally, we suggest the possibilities of Ubuntu as Political model that can preserve the values defended by Democracy.

Is Democracy Incompatible With Non-Western Cultures?

Human Rights (HRs) present a widely consensual moral paradigm among people. In this sense they constitute a very strong argument for overcoming cultural relativism that threaten its achievement, thus emerging as a requirement for the necessary establishment of a universal morality. Alongside relativism there is a risk of a compulsory unanimity, therefore, instead of stress-

ing on a single culture, the universal morality should be based on an articulation of values from different cultures, expurgating beliefs and practices that undermine human dignity and preserving those beliefs and practices that promote human dignity where HRs are rooted.

Yet, Democracy is a governance model which abide by the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) that emerges as a conquest of the Western tradition, and seen as a good model of governance that as such should be expanded across the world. Due this view, socio-political and economic practices shaped by values and beliefs from non-Western cultures are considered a threat to HRs which are perceived as the banner of democratic political model.

An interesting way to look at this question is to evaluate the governance model by its capacity to produce socio-cultural development of a political community. Indeed, if a model of political organisation is of decisive importance for the development of a political community, a governance system that promotes individual freedoms has been advocated by classical economics theorists (Hume, 1741/1742; Smith, 1776; Ricardo, 1817) and neo-classical (Hayek, 1944; Friedman, 1962), by neoliberal institutions, e.g. Bretton Woods Institutions (IMF, WB and GATT - WTO) and by the rulers of the great capitalist countries such as Margarethe Thatcher¹ and Ronald Reagan², as conducive to cultural and economic development. Yet, Democracy is regarded as a political model that par excellence promotes freedom due its reference to HRs. As UDHR includes civil rights or fundamental freedoms (Articles 3 to 20); political rights or sovereignty (Article 21) and collective rights: economic, social and cultural (articles 22 to 27), democracy appears alongside liberal capitalism as an excellent promoter of HRs, since both apparently would promote socio-economic and cultural development. In this sense, democracy would provide an institutional arrangement that would be suitable for economic liberalism.

Notwithstanding this belief in democracy, it should be noted that, on the one hand, there are facts in history that show the use of democracy in function of States’ selfish interests, violating thus other States’ Human Rights, and on the other hand, counterexamples that show economic and cultural development of auto-crat political communities which, therefore, could be a source for promoting fundamental human rights of their citizens. In the first case, one may point to the violation of citizens’ human rights by rulers of democratic but cor-

1. A British stateswoman who served as Prime Minister of the United Kingdom from 1979 to 1990.
2. An American statesman who served as the 40th President of the United States from 1981 to 1989.

rupt states like many African states (Ochola, 2007) and by some States to other States because of their foreign policy, e. g., United States of América (Archibugi, 2017). In the second case, the case of China and Islamic states such as Saudi Arabia can be pointed out. China, not being a Democrat state, its today's economic success is due the borrowing of Western technology and economic model coupled with traditional moral and discipline (Schell & Delury, 2013). In turn, one of the Saudi Arabians secrets of success are the traditional values embodied in Islam, such as the practice of consensus (ijima) and consultation (shura) in decision-making (Long, 2002). This success favours the promotion of a decent life for its citizens, expressed by the rights to health, housing and education.

In addition to these facts, it is possible to identify within democratic states practices not based on democratic institutions, which, however, are not contradictory to the democratic system itself. An example is the case of mutualism.³

Mutualism is not an institution established by the democratic political model. However, its nature is not contradictory to the democratic political model since it is framed in the light of the democratic principle of freedom of expression and association, which is a political right enshrined in the Universal Declaration of Human Rights. Even though there are references to previous situations, knowledge of mutualistic forms of organisation are clearly pointed out in Ancient Greece and the Roman Empire (União das Mutualidades Portuguesas, n.d). However, it is only after the middle ages that the principles of Mutuality (mutual aid, solidarity, opposition to established powers) have begun to be demarcated and more concretely defined in practice in three main ways:

- The “Ghildas”, a form of associations originating in the Scandinavian countries, introduced by the Franks around the 8th century, practicing solidarity in the face of financial insecurity and aiming at the mutual assistance of its members, mainly made up of merchants and peasants. It had influence in the north of France;
- The confraternities, which result from the efforts of Christianity to assimilate the associative currents of Antiquity and those of pagan peoples. They incited the men of the Middle Ages to practice acts of providence for the salvation of his soul. Through associations, created under the aegis of the Clergy, they were careful to maintain religious rites and ceremonies, and, as a sup-

plementary duty, they imposed charitable duties on the sick, widows, orphans and the elderly. [...].

- Associations of companions (compagnonnage): a form of associations begun with the construction of cathedrals in the twelfth century, in which the prolonged conviviality of artisans, employees and companions of various mysteries led to the need to group together in a social base close to the mutualist solidarity organization, establishing as a duty mutual assistance in case of illness, old age and death (União das Mutualidades Portuguesas, n.d)

Despite its distant origin, mutualism continues to be practiced within modern democratic states like Portugal, and is presented in the form of “mutualist associations”, which are “private institutions of social solidarity (IPSS) and have a legal nature of legal persons of public utility “and” are governed by the Code of Mutual Association, • approved by Decree-Law no. 72/90 of March 3, and additionally, by the Statute of Private Institutions of Social Solidarity, approved by Decree-Law no. 119/83 of 25 February.

As we have seen, this type of institution is not itself an element of the democratic political system, nonetheless its action, while not contradicting democracy, appears as an element of promotion of Human Rights.

Given these facts, we can ask ourselves if Democracy is valid for itself as a political system or for the values it defends, nominally Human Rights? If its value results from the values it defends, can we legitimately claim that if Ubuntu as a manifestation of African humanism can promote HRs it is not necessarily incompatible with democracy as a political system, thus it can serve as a basis for building African democracy or African model of promoting HRs?

The possible objection to Ubuntu is that, like autocratic government systems that are accused of repressing fundamental freedoms of their fellow citizens, the traditional African model of political organisation is connoted as repressor for sovereignty and individual autonomy as Human Rights, once it seems that the community precedes and succeeds the individual. Based on the assumption that HRs constitute a universal paradigm, it is necessary to evaluate the extent to which Ubuntu

1. Private social protection system that aims at mutual assistance in situations of lack or improvement of the living conditions of members, as a voluntary way of achieving the ideal of solidarity. These general objectives of social solidarity protection are promoted by mutual institutions, generally of an associative type and voluntary inscription, Mutuals or Associations of Mutual Aid, which specialize according to the modalities of protection to be carried out. This system is fundamentally characterized by a lack of profit-making spirit (União das Mutualidades Portuguesas, n.d).

can promote an articulation of Universal values of HRs with the locally African culture of Ubuntu, embodied in democracy as a political system, without, therefore, violating individual and community solidarity which is important for socio-economic development. For this propose it should be interesting to submit to the “devil advocate” strategy both democracy and Ubuntu.

The “Devil’s Advocate” Strategy

While it is true that there are beliefs and practices within non-democratic political models and non-Western cultures that endanger human rights, it is also true that there are practices of democratic governments that violate HRs. Yet, some HRs enshrined in the UDHR are not incompatible with values, beliefs and practices from non-Western cultures and non-democratic states.

These truths, in themselves, justify the need to evaluate Democracy as a political system engendered from the Western tradition and Ubuntu as a manifestation of African culture. An interesting way of doing this evaluation may be to submit to “devil’s advocate” strategy, both democracy as a political system and Ubuntu as a manifestation of African culture, taking into account the values it defends and the realisation of these values in practice.

The term ‘devil’s advocate’ (in Latin: *Advocatus Diaboli*) has its origins in the Catholic Church. The term referred to an official whose ostensible position was to represent the devil in discussions concerning the awarding the titles of ‘blessed’ or ‘saint’ to candidates due to enter the church’s pantheon. The devil’s advocate, who consistently opposed every candidate, was faced by a second official who played the role of ‘God’s advocate’ (*Advocatus Dei*) and spoke in favour of the candidates (Burtsell, 1907).

In modern times, the term ‘devil’s advocate’ is used metaphorically to refer to a person who presents – often artificially – a contrary position to the dominant position in a given discussion. The purpose is to prevent the emergence of unanimity and to stimulate fresh thought regarding the accuracy of the dominant position (Pascovich, 2018)

To explain what we are calling the devil’s advocate strategy which should be applied to Democracy and Ubuntu, we are going to consider the Israel intelligence service case, for instance. Thus, we will consider the 1973 Yom Kippur War, referred by Eyal Pascovich. Indeed, this war is considered the most serious failure of

Israeli intelligence, and especially of AMAN, the military intelligence agency (Pascovich 2018, p. 4). According with Eyal Pascovich,

Just before the war, the AMAN researchers insisted that Egypt was not ready for war with Israel and was aware that any attack would end in defeat. No-one outside AMAN could challenge this analysis of the enemy’s mindset since AMAN was the only intelligence agency in Israel involved in intelligence research in any field (including political intelligence). AMAN maintained this assessment even at the beginning of October 1973, when its information collection agencies brought countless reports suggesting increasing activity by the Egyptian and Syrian militaries. Under the influence of its own conception, which had by now become fossilized, AMAN interpreted these preparations as a military exercise rather than evidence of impending war. Isolated voices in AMAN that attempted to challenge the dominant assessment were quickly suppressed. An example of such a voice was Lieutenant Binyamin Siman-Tov, who served before the war as a junior intelligence officer in the Southern Command. Siman-Tov’s exposure to the unusual activities of the Egyptian military motivated him to attempt to warn of imminent war, but his commanders immediately silenced him. He was not allowed to present his opinion to his superiors in the senior military or political echelons, and his commanders even sought to punish him for his ‘disobedient conduct’. On the morning of Yom Kippur, 6 October 1973, AMAN suddenly and dramatically changed its assessment. The change came after a report from a senior source in the Mossad, the foreign intelligence agency, stated that war would break out within a matter of hours. However, the short timeframe remaining before the outbreak of hostilities at noon on the same day did not allow the Israel Defence Forces (IDF) to prepare properly. As a result, the Israeli forces suffered severe losses during the early days of the war. Although the war ended in an Israeli military victory, after 19 days of bloody combat, this did not compensate for the massive failure in Israeli intelligence. The Agranat Committee – the official committee of inquiry established in Israel following the war – found that the roots of the intelligence failure lay in a fossilised intelligence conception held by AMAN, and in the fact that this agency held a monopoly over intelligence assessments in Israel. The Agranat Committee recommended that this monopoly be broken and that an element of pluralism be created in the Israeli intelligence community. It suggested that this could be achieved by establishing an intelligence research agency in the Mossad and by upgrading the Foreign Ministry’s intelligence

department (Pascovich 2018)

Now, one may ask what the devil's advocate strategy and the intelligence service, namely the related Israel's case, has to do with the clash of Knowledge and Indigenous Cultures in Contemporary Africa, more precisely, with the clash between Democracy and traditional African values and practices. First, as intelligence services are for the crucial importance in security of any country, Human Rights imply a commitment with people's security. Second, as democratic and non-democratic practices, while violate, they can promote people's Human Rights, both should be submitted to the scrutiny of devil's advocate strategy to find out the really value of democratic and non-democratic models of socio-political and economic organisation. The Israel case shows how an arrogant defence of a positions can lead to a mistake which result in huge human and economic losses. Accordingly, a blind defence of democracy or other model can lead to the same kind of losses.

Consequently, the devil's advocate strategy procedure would avoid a kind of unanimity which putts at risk Human Rights said to be a condition of world security, by suffocating the values of particular cultures, and allow all cultures and traditions to contribute in producing a model that can well promote Human Rights everywhere, regardless the name or if this model should be or not applied in the same way in different political communities. From this we should conclude that what is being a clash of values, should be an opportunity to build a strong model or vision which can make easy the task of promoting Human Rights all around the world.

Therefore, the purpose of this devil's advocate attitude is to purge the negative aspects of both Democracy and Ubuntu to evaluate if they deserve the "canonization." However, before entering this discussion, let us consider politics and economics as social goods that must be shared among citizens of a political community.

Politics and Economics as Social Goods to be Shared

For articulating the universal values of Human Rights in Democracy and Ubuntu as political models we will relay on the Michael Walzer's theory of distributive justice he proposes in Spheres of Justice: a defence of pluralism and equality (1983). For this propose, three ideas are worth to be exploited from this book: (1) the theory of distribution of goods; (2) monopoly and dominance; and (3) simple equality and complex equality.

Walzer's theory of distribution of good comprises 6 principles that can be summarized as following:

1. All the goods with which distributive justice is concerned are social goods. These goods have social meanings and they have different meanings in differ-

ent societies, which means that the same thing is valued for different reasons, or it is valued here and disvalued there;

2. Men and women take on concrete identities because of the way they conceive, create, possess and use social goods;

3. There is no a set of primary or basic goods conceivable across all moral and material world or any such set would have to be of little use in thinking about particular distribution;

4. It is the meaning of goods that determines their movement. Distributive criteria and arrangements are intrinsic not to the good-in-itself, but to the social good. If we understand what it is, what it means to these for whom it is good, we understand how, by whom, and for what reason it ought to be distributed;

5. Social meanings are historic in character, and so distribution, and just and unjust distribution change over the time; and

6. When meanings are distinct, distribution must be autonomous. Every social good or set of goods constitutes, as it were, a distributive sphere which only certain criteria and arrangement are appropriate: Money is inappropriate in the sphere of ecclesiastic office, it is an intrusion from another sphere. And pity should make of no advantage in the market place has commonly been understood. [...] what happen in a determined sphere affects what happen in another [...] there is no single standard. But there are standards [...] for every social good and ever distributive sphere in every particular society; and these standards are often violated, goods usurped, and sphere invaded by powerful men and women (Walzer, 1983, p. 7-9).

From these principles of distribution of good Walzer explains the difference between Dominance and Monopoly which is his second important idea for our discourse. His standing point is that many societies are organized in What we might call of a social version of "gold standard", meaning that "one good or one set of goods is dominant and determinative of value in all the spheres of distribution" (Walzer, 1983, p. 10). Then, he calls "a good dominant if the individuals who have it, because they have it, can command a wide range of other goods; and monopolized "when whenever a single man or Woman or a group of men or women [...], successfully hold it against all rivals" (Walzer, 1983, p. 10). Thus, while dominance "describe a way of using social goods that isn't limited by their intrinsic meaning or that shapes those meanings in its own image", monopoly describes "a way of owning or controlling social goods to exploit their dominance" (Walzer, 1983, p. 10-11).

სხვალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

Therefore, a monopolistic control of a dominant good makes a ruling class whose members are in the top of the distributive system.

From the ideas of monopoly and domination Walzer defends what he calls a complex equality, which he contrasts with what would be simple equality. Simple equality would be characterised by a concern to avoid monopoly through greater sharing of wealth, so that no good is monopolized. This kind of equality “needs continued intervention by the State to break the monopoly trend.” However, because democratic system which characterizes our present societies “is weak to deal with the reappearance of monopoly”, simple equality will disappear due to “the progress of conversions, favoured by free trade in the market place, which will certainly bring about inequalities” (Walzer, 1983, p. 12-16), so that a good of a given sphere can be converted into goods of other different spheres, thus establishing the dominion of the individuals who control that good.

Therefore, Walzer defends a complex equality society, one in which different social goods are possessed in a monopolistic fashion, but no particular good is usually convertible. Thus, he argues that we must focus on the reduction of dominance, not primarily on repression of monopoly. Here we have an ideal way of sharing social good that would suit to the ideal of Ubuntu as a manifestation of African Communitarianism as we will try to show in the next section.

African Communitarianism

D. A. Masolo (2010) claims that

[A]lthough communitarianism has long been used by communities around the World as paradigmatic and spontaneous principle of social organizations and guidance of moral conduct, it has fairly recently emerged as a doctrine or school of thought in social and moral philosophy (Masolo, 2010, p.222).

If this is true, it also becomes obvious that there are differences between the communitarian models of social organization in different places, which reveal specific cultural characteristics and intellectual tradition. Nevertheless, it seems like all communitarianism possesses a common feature that favours what we name “a logic of collective rationality”: the fact that it is the antithesis of individualism or systems and values built on that principle (Masolo, 2010, p. 222). This is the case of Western and African communitarianism. We will consider African communitarianism based on John Mbiti and Masolo.

While Mbiti (1969) is not concerned directly in African communitarianism, Masolo (2010) discusses communitarianism as a philosophical theory. In this sense, Masolo makes a comparison between Western and African communitarianism. However, both Mbiti and Masolo believe in what can be called the communal nature of the African people.

The above referred John Mbiti’s book is unavoidable for anyone who wishes to speak of African communitarianism, although communitarianism was not the main concern of the author, since he was concerned in comparing traditional religion of African people making a descriptive and interpretive analysis of their representative elements. But from the general character of the religions that Mbiti concludes in his study, precisely the fact that Traditional African Religions are not primarily for the individual but for the community in which the individual is a part, one can infer his belief in the communitarian African nature.

Indeed, in the tenth chapter: Ethnic Groups, Kinship and Individual, Mbiti states that God made the first man, and this man, in turn, made the individual who became the corporate or social man. So, only in terms of other people, the individual gains consciousness of his own being, his own duties, his privileges and his responsibilities towards himself and other people. In this way, when the individual suffers, he does not suffer alone, but with the group in which he is incorporated; when he rejoices, he does not rejoice alone, but with his kinsmen, his neighbours and his relatives, alive and dead. When he marries he is not alone, not even his wife belongs only to him. Likewise, their children belong to the corporate body of kinsmen, even if they bear the name of the father or the mother. Whatever happens to the whole group, it also happens to the individual. Thus, the individual can say: “I am, because we are; and since we are, therefore I am” (Mbiti, 1989, p.106).

This position of Mbiti is seen by many defenders of the communitarian nature of the African people, as fundamental for the theorisation of African as naturally communitarians.

In turn, Masolo (2010), comparing western and African communitarianism he argues that, while, “the collectivist European society, [...] “places the emphasis on the individual, on his original activity and needs” [...], Negro-African society “puts more stress on the group than on individual, more on solidarity than on the activity and needs of the individual, more on the communion of persons than their autonomy”. This means that, while “the European collectivist society bases solidarity on the activities of individuals, the African community society

bases solidarity on the general activity of the group” (Masolo, 2010, p. 231).

From this follows that the “idea of our need to protect our interests and needs relates directly to our ability to recognize similar interests and needs in others”. Here lay the African communitarian ideal from which comes several African sayings as the Swahili peoples say *mkomo mmoja haujikuni mgongoni* [a hand does not scratch its own back] (Masolo, 2010, p. 241); Zulu people: *ubuntu ungumuthu unga bantu* [person is a person because of other persons] (Shutte, 2014, p. 3), which express the humanistic values of solidarity.

If one can claim that this communal solidarity risk to repress individual sovereignty and autonomy, we can answer that if this behaviour favours communal well-being, there would be granted fundamental Human Rights, as the individual well-being should be the consequence of Democracy as vehicle of Human Rights.

Ubuntu’s and Democracy’s Challenges

The devil’s advocate strategy if it would be applied to Ubuntu and Democracy, at same time that would highlights serious challenges, it would shows the need to overcome the idea of clash or incompatibility between cultural values and the consideration of articulation as we will try to demonstrate next.

According to Augustine Shuttle It seems that there is a clash of values between Democracy as a product of western culture and Ubuntu as manifestation of African culture. In his book *Philosophy for Africa* (1993), he states that “the conflict between developed and the undeveloped world is not only a political or an economic conflict. It is also cultural one, a conflict of ideas about what is important and how to live, and what will bring us happiness (Shutte, 2014, p. 4). This is a conflict of views of humanity on which westerns and Africans base what is valuable in human life. Shutte puts this conflict in four opposing ideas set in two pairs, more precisely, materialism and dualism, and individualism and collectivism (Shutte, 2014, p. 8). Then, he claims that African way of looking at humanity is not a materialist, because human being is not just an object that can be understood by science and controlled by technology; is not dualist, which is often seen in the dominant culture as the only alterna-

tive, because a human being is not a pure spirit (a ghost in a pure machine) since African concept of humanity sees both spirit and matter as aspects of more fundamental force that is continually producing and developing people throughout their lives from birth to death; it is not individualist, in the way that liberalism and capitalism are, trying to protect the freedom of the individual by separating them from community, it is collectivist, like socialist communism which makes the individual just a part of the community. In the African conception persons depend on persons to be persons (Shutte, 2014, p. 8-9). It means that we become ourselves by making part to the community, thus, the community is not opposed to the individual, nor does it simply swallow the individual up: the community enables each individual to become a unique Centre of shared life.

Nonetheless, the most interesting ideas to look at the hypothesis of the clash of the values of democracy and that of Ubuntu is posed by the Shutte’s distinction between freedom and community. Being the freedom⁴ “the glory of the history and culture of Europe”, and the community⁵ “the soul of Africa”, both ideas have in common that they are ideas about the human nature. Ubuntu as ethics that shapes the social relations in the traditional African political organization is informed by this African idea of human nature.

Since democracy as western model of political organization is based on freedom, and African communitarianism is based on dependence of one another, the defenders of democracy see the claim of African communitarianism that the more one depends on community, the freer he is, as contradictory since freedom is self-determination. It may be that there is not any contradiction in this, rather, it may be that these supposed differences which Shutte pinpoints constitute, indeed, an opportunity to enrich both cultures through articulation of values.

I have already referred the violation of citizens human rights by corrupt government of democratic and by democratic states’ foreign policy to citizens of other states as flaws of democracy. Now it would be interesting to consider the flaws of Democracy as a model of distributing political power. In this very aspect the position of Jason Brennan is interesting. In fact, Brennan (2017) claims that in spite of the fact that there are

4. Freedom in this both a fact and a value. As a fact it means that human beings transcend the rest of nature; is value insofar as we develop as a person we become progressively freer [...] the less free we are, the less our actions are our own, the less fully human we are able to be (Shutte, 2014, p. 11-12).

5. This idea of community means that “personhood comes as a gift from other persons”. It means that community is an interpersonal network of relationships” (Shutte, 2014, p. 12).

intrinsically unjust forms or governance, democracy is not the only intrinsically just form of governance. Yet, if democracy tends to have a good performance than the alternatives models that we already have tried, it may be that some of the alternatives that we didn't try yet are better than democracy (Jason, 2017, p. 20). This claim may mean that, if it is not to replace democracy, at least it would be enhanced by alternative models. Brennan is concerned with the way decisions are made in the frame of democratic system that go through universal suffrage which allows non-informed people to participate in decision making, creating thus problems to all members of the community, including the informed. What Brennan intends is to propose what he calls epistocracy⁶ as alternative to democracy. His propose is based on the instrumentalism which he opposes to proceduralism. While proceduralism argues that some ways of distributing political power are intrinsically just or unjust or are good and bad in themselves; instrumentalism sustains that we should distribute political power in such a way that promotes correct ends regardless the procedure, whichever are these ends (Brennan, 2017, p. 24). Thus, because Democracy as an instrument of distributing political power do not promote correct ends, he defends that it should be replaced as such.

Now if we look at the Ubuntu as a model of distributing political power as social good we will realize that it is distributed according to the social meaning it possesses. In this sense, what is important in the distribution is not the instrument, rather, it is the procedure because, whichever instrument used it should serve to the social meaning of the good in play. Nevertheless, this procedure may seem to violate Human Rights of citizens since it gives priority to the community, and sometimes it gives priority to small communities as extended family than a political community.

These flaws and strength of Democracy and Ubuntu suggest a need of articulating their values which can help to combine instruments and procedures of distributing social goods which can promote a correct social end. It seems that the South African process of transition from Apartheid to Democracy was based on a kind of

this combination as the Truth and Reconciliation Committees (instruments) were combined with Ubuntu as a model of justice (procedure), based on a kind of catharsis⁷. Therefore, we will try to propose the way to conciliate the values of democracy and that of Ubuntu in African democracies.

The South African Experience and Its Impasses

South African Truth and Reconciliation Committees (TRC) have used the values of Ubuntu for the establishment of the Post-apartheid South African Democratic Rule of Law, in what was a political transition. Thus, political power was a social good which the Truth and Reconciliation Commissions sought to distribute to South Africans. Consequently, it was not used for the judgment of who was to blame for the destruction, but for the construction of the social fabric which had been destroyed by the Apartheid system. What was sought in South Africa was not whether it was the African National Congress Party or the Apartheid Regime that violated Human Rights, so that the victims would be compensated for damages, as the retributive justice demands. The main concern was to put South Africans together in a common history of a "rainbow nation" (Cf. Sachs, 2008; Ngoenha, 2006).

Nevertheless, in ancient Apartheid South Africa, both politics and economics as social goods were under the monopoly of the white minority who used them to dominate the black majority. However, in post-apartheid South Africa, only politics was shared with the black majority by the establishment of multi-party democracy, whereas the economy remained under the monopoly of the white minority who are the owner of the important economic enterprise. However, notwithstanding the importance of individual economic assets, what matter the most in this discourse is economy as public funds.

Hence, since the establishment of multi-party democracy, African National Congress (ANC), the blacks Party is the ruler of the country. Therefore, if the political power is dominated by black people and economics was no longer used by white people as a means of domi-

6. By epistocracy Brennan means a political regime in which political power is formally distributed accordingly with competency, capacity and good-will to act based in this capacity (Brenhas, 2017, p. 29).

7. The procedure used by South African TRC was listening testimonies of the victims, their stories, their sadness and heartache. There were also heard the stories of the prevaricators themselves as they presented themselves openly in front of the television cameras, assuming their crimes. The aim of this procedure was to free the victims and the prevaricators, and the recognition of the occurrence of the atrocities and a need to group all the facts into a kind of significant pattern that would allow them to understand their genesis and to do as much as possible to minimize any possibility of the situation recurring. This was the cathartic dimension of restorative justice used by the South African TRC whose goal was rebuilding the healthy social fabric different from what a retributive justice could establish (cf. Sachs, 2008, p. 85-94).

nation, the economics as social good was not shared. South Africans were counting on public funds to be shared through inclusive and transparent public policies and an accountable administration. But, instead, politics began to be used as a mean to access economic goods (public funds) by the black political elite, exploiting the majority, through corruption, by converting the good belonging to a given sphere (politics), into another good pertaining to a different sphere (economics). Thus, the political monopoly is used for domination of the black majority.

Therefore, Ubuntu fails, because the meaning given to politics and economics as social goods is different from that of social goods in African communitarianism in general, and in Ubuntu in particular. This is the meaning of what we name the impasse of the South African experience as it has been a failure. This failure may illustrate the risk of African communitarianism namely its tendency to give priority to small communities as the extended family than a political community in the sense of a modern state. It may be because African politicians tends to be corrupt to coup with the needs of their extended family. On that question, Brazão Mazula, a Mozambican philosopher, citing Saint Agustina, speaks of a Mozambican Orata's parasite model of happiness, which is hidden behind African solidarity in which members of extended family are justified (Mazula, 2008, p. 73). In fact, in African extended family the best positioned member tends to be a provider for the worst positioned ones. To illustrate is assertion, Mazula cites Felício Zacarias, the former governor of Mozambican Province of Sofala, who talking about the motives of corruption in Mozambique he claimed that "we know what happen when we Africans begin to earn a little bit more Money. Extended family member just come around, then it happens that what we actually earn is not enough for too many people" (Mazula, 2008, p. 44). For , this kind of solidarity which depends on corruption is unproductive and does not help nobody, on contrary, it ruins the economy, perpetuates indigence, (...) makes all the poorer, therefore, less happy (Mazula, 2008, p. 73). Thus, if this African solidarity may be a communal value, in the ambit of nation as political community it often leads to the violation of citizens' Human Rights.

Possibilities of Ubuntu as Basis for African Democracy

To get out of the flaw of Ubuntu in What we name the South African experience it is necessary to recover the original meaning of social goods in the communi-

tarianism and humanism of Ubuntu. To do so, it is mandatory to go back to the ideas that "I am because we are, and since we are, therefore I am" (Mbiti), "a hand does not scratch its own back" (Masolo), "persons depend on persons to be persons" (Shutte), and perceive them as meaning that, while my fellow is in need and insecurity, my stability and security are therefore threatened. Thus, I should use my personal entitlement and assets to the community benefice because it is my own benefice which is at play.

Therefore, Michael Walzer's theory of distributive justice applies here. If we consider that in post-apartheid South Africa the establishment of Democracy resulted in a kind of Walzerian simple equality, we will realize that a complex equality is a path to follow. This would mean that like politics as social good was distributed by the TRC in South Africa, a distribution of economics is necessary for Ubuntu to be said as a good political model.

If this distribution demands the regard for the social meaning of social goods, in the ambit of Ubuntu, it would mean that as it happened with politics, economics goods should be used not for the dominance or for selfish interests but to promote the well-being for all South Africans, which means to promote human rights, namely civil, political and collective rights, This is to say, promotion of security, participation in decision-making about policies that will govern their lives and transparency and accountability in government practice and individuals engagement to the political community's well-being.

For this purpose, citizens should use their entitlement for the community interest, because community interests are their own. Indeed, community interest or well-being implies individuals' ones. It should be noted that entitlements include skills and assets. So, economics assets and political, military, trading, sporting skills, and so on, should be used not egoistically, but in functions of the community's interests, because one gets back its benefices since he is a member of the community. Consequently, if someone contributes to the community security and well-being, he guarantees his own security and well-being. Thus, we would not have any reason to fear the monopoly of skills or assets (social goods) because they would not be used to dominance, once they would not have converted to other social goods.

This is the meaning of saying "I am because we are, and since we are, therefore I am", "a hand does not scratch its own back", "persons depend on persons to be persons", and saying that in African communitarianism, the more one depends in community, the freer he is. Therefore, if Ubuntu would inspire such governance

practice it would show that there is not necessarily a conflict between democracy and Ubuntu or between democracy and some important aspects of African culture.

Conclusion

We have commenced this paper assuming that in spite of the fact that Democracy is the best political regime because it favours the preservation of Human Rights, therefore, cultural and economic development of societies, it is possible to identify inside non-democratic political communities and non-western cultures such as Asian states and African Traditional cultures, practice and cultural values that is worth to be universalized or expanded outside African culture, because they meet the need of promoting Human Rights. Nevertheless, we have also argued that while both Democracy as western cultural heritage and non-western cultures practices as they possess values that is worth to be universalized, they bear some practices that constitute tricks to Human Rights. Consequently, both should be submitted to the devil's advocate strategy. This strategy, shunning out the flaws of Democratic and non-democratic political models would lead us to the recognition that there are practices that are not contradictory to the need of promoting Human Rights inside non-democratic cultures and traditions.

The aim of the paper is to propose an articulation instead of a clash between democracy as western tradition and Ubuntu as African tradition. We argued that such an enterprise call for the use of devil's advocate strategy, and that the use of this strategy would show that while the main flaws of Democracy is related to the corruption in the distribution of social goods within states and democratic states' foreign policy which bears the interplay of interests in the international arena.; the main flaw of African communitarianism is related with giving priority to communal solidarity than individual autonomy, and in giving priority to communal solidarity

in the sense of extended family than political community in the sense of modern state. In both cases these flaws imply violation of Human Rights, namely political and economic rights.

Nevertheless, political freedom which is inherent to Democracy would be improved by the Ubuntu communal solidarity avoiding the risk of individual egoism. Thus, democracy shouldn't be seen only as a political procedure which guarantees political justice because in it decision making is based on participation of all the members of community. It should also be hold as an instrument to be assessed by its result which should be the people Human Rights promotions.

Therefore, if the flaws of democracy we have pointed are consequences of holding this political model as a procedure of decision making which as such would determine the justice of political decisions, this procedure should be articulated with Ubuntu as African communitarian model which value political practices according to their results, namely the communal well-being, as the South African experience has shown. From this we can conclude that political model should comprise fair procedure which should be evaluated by the justice of their consequences, that is, the wellbeing of the community or, in short, promotion of Human Rights.

This is what we mean by articulation between Democracy and Ubuntu, to say, the establishment of a governance system that can distribute social goods to promote a well-being for the people who constitute the community. In terms of institutional arrangements that would guarantee such governance it is indifferent if it would be based on Western democratic institutions, on original African ones or a mixture of both, if political action is guided by these humanistic values. Furthermore. Institutional arrangements do not need to be uniformed in all African States. They may depend on the reality of each political community, if is considered the "devil's advocate" strategy in such realities.

Bibliography:

Archibugi, Daniel (2017). "Principles of Cosmopolitan Democracy". Retrieved January 20, 2018 from <http://www.danielearchibugi.org/downloads/papers/2017/11/Principles.pdf>.

Brennan, Jason (2016). *Contra a Democracia*. Translated by Elisabete Lucas. Lisboa: Gradiva, 2017.

Burtsell, R. (1907). "Advocatus Diaboli". In *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company. Retrieved September 24, 2018 Retrieved from New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/01168b.htm>.

Eyal Pascovich (2018). "The devil's advocate in intelligence: the Israeli experience, Intelligence and National Security", DOI: 10.1080/02684527.2018.1470062. Retrieved August 22, 2018 from <https://doi.org/10.1080/02684527.2018.1470062>,

Friedman, Milton (1962). *Capitalismo e Liberdade*. Translated by Jaime Araújo. Coimbra: Actual, 20014.

Hayek, Friedrich (1974). *O Caminho da Servidão*. Translated by Anna Maria Capovilla, José Ítalo Stelle and Liane de Moraes Ribeiro. 6th edition, S. Paulo: Instituto Ludwig von Mises Brazil, 2010.

Helterbran, Valeri (2008). *Exploring Idioms*. Maupin House Publishing, Inc.

Hume, David (1741/1742). *Ensaio Morais, Políticos e Literários*. Tradução de João Paulo Monteiro, Sara Albieri e Pedro Galvão. Lisboa: Imprensa Nacional – Casa da Moeda, 2002.

Long, David (2002). “Kingdom of Saudi Arabia”. In *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*, ed. by David Long and Bernard Reich, 4th edition. Cambridge: Westview.

Massolo, Disman (2010). *Self and Community in a Changing World*. Bloomington: Indiana University Press.

Mazula, Brazão (2008). *Ética, Educação e Criação da Riqueza: uma reflexão epistemológica*. Maputo: Texto Editora

Mbiti, John (1979). *African Traditional Religions and Philosophy*. 2 ed. Revised and Enlarged, Gaberon: Heinemann Education Botsana ltd, 1989.

Ngoenha, Severino. (2006). “Ubuntu: New Model of Global Justice?”. In: *Indilinga, African Journal of Indigenous Knowledge Systems*, vol. 5, issue 2, jan. 2006, pp 126-134.

Ochola, Samuel (2007). *Leadership and Economic Crisis in Africa*. Nairobi: African Educational Publishers.

Ricardo, David (1817). *Princípios de Economia Política e Tributação*. Translated by Paulo Henrique Ribeiro Sandroni, S. Paulo: Editora Nova Cultural Ltda, 1996.

Sachs, Albie (2008). “Verdade e Reconciliação-testemunho de uma vítima do Apartheid”. In *ISPU, Orações de sapiência (1996-2007)*. Maputo. Central Imprensa e Editora de Maputo.

Shutte, Agustin (1993). *Philosophy for Africa*. Cape Town: University of Cape Town Press.

Smith, Adam (1776). *A Riqueza das Nações: Investigação sobre sua natureza e suas causas*. Translated by Luiz João Baraúna. S. Paulo: Nova Cultura, 1996.

União das Mutualidades Portuguesas (n.d.). *Mutualismo*. Retrieved August 20, from http://www.zoom.org.pt/equalificacao/src_cdroms/novos_conceitos_praticas/recursos_complementares/Mutualismo.pdf.

Walzer, Michel (1983). *Spheres of Justice: a defence of pluralism and equality*. London: Basic Books.

უბუნტუ და დემოკრატია

ანტონიო მაზოტა

მოზამბიკის პედაგოგიური უნივერსიტეტის ლექტორი,
მინიოს უნივერსიტეტის დოქტორანტი, პორტუგალია

აბსტრაქტი

ცოდნა იქმნება კულტურის ფარგლებში და შეიძლება გავრცელდეს მის ფარგლებს გარეთ. კულტურული ცოდნა მოიცავს სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური ორგანიზების ფორმებს. თანამედროვე აფრიკაში სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური ფორმები თანაარსებობს დასავლურ ღირებულებებთან, რომელიც ზოგჯერ ღიებულებათა კონფლიქტს იწვევს აფრიკის კომუნიტარულ საზოგადოებაში არსებულ კომუნიტარულ სოლიდარობასა და ინდივიდუალურ სუვერენიტეტს შორის, რაც თანაბარი სოლიდარობისა და დასავლური დემოკრატის საფუძველზეა აგებული. კერძოდ კი, ეს ეხება ინდივიდუალურ სუვერენიტეტს, მათ შორის, გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მონაწილეობასა და ერთობლივ სავალდებულო პოლიტიკას. თუ დემოკრატია განიხილება როგორც ადამიანთა უფლებების დაცვის საუკეთესო მოდელი, რომელიც მოიცავს ადამიანის უფლებათა და არა დემოკრატიული პოლიტიკური მოდელისა და კულტურის დიაბოლიზაციას, როგორც საფრთხეს ადამიანთა უფლებებისადმი, მაშინ არსებობს პოლიტიკური და კულტურული ასპექტების დაკავშირების აუცილებლობა ე.წ. „ემშაკის ადვოკატის“ სტრატეგიასთან, იმისათვის, რომ გავარკვიოთ მათი რეალური ფასეულობა, რომელსაც შეუძლია როგორც ხელი შეუწყოს და ამავდროულად ზიანი მიაყენოს ადამიანთა უფლებებს. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ უბუნტუს ფილოსოფიური მიდგომა გამოიყენებოდა როგორც დემოკრატის დაფუძნების პლატფორმა სამხრეთ აფრიკაში, ამ გზით იგი ემსახრებოდა პოლიტიკური ძალაუფლების მოდელის

გავრცობას საზოგადოებრივი კეთილდღეობისთვის. ისე, რომ აღნიშნული მოდელი შეიძლება წარმატების მომტანი გახდეს სოციალურ-პოლიტიკური ორგანიზაციისთვის. თუ მხედველობაში მივიღებთ უზუნტუს საზოგადოებაში არსებულ კულტურულ ღირებულებებს, მაშინ საზოგადოების ყოველდღიურ ცხოვრებაში არსებული პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სფეროებს შორის მჭიდრო კავშირია, რაც ზიანს ვერ აყენებს ვერც ინდივიდუალურ უფლებებს და ვერც კომუნალურ სოლიდარობას; ამრიგად აფრიკის კულტურას შთამბეჭდავი დემოკრატიული მოდელი გააჩნია.

საკვანძო სიტყვები: კულტურა, ცოდნათა ჭიდილი, დემოკრატია, უზუნტუ, ეშმაკის ადვოკატის სტატეგია.

პერსონალის კონტროლინგის ადგილი კონტროლინგის საერთო სისტემაში

ალექსანდრე ნაჭყვია
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

პერსონალის კონტროლინგი – ესაა პერსონალის მართვის თანამედროვე კონცეფცია, რომელიც კომპანიების საქმიანობაში ადამიანური რესურსების გაზრდილ მნიშვნელობას შეესაბამება. იგი შეიძლება განვიხილოთ ასევე, როგორც ადამიანურ რესურსებთან მუშაობის სფეროში შიდასაფორმო დაგეგმვისა და კონტროლის სისტემა, რომელიც საშუალებას იძლევა საგემო მაჩვენებლებს მივცეთ კონკრეტულ ღონისძიებების სახე, ასევე ჩამოვყალიბოთ საწარმოში პერსონალის მართვის ძირითადი დებულებები.

პერსონალის კონტროლინგი წარმოადგენს საწარმოს საერთო კონტროლინგის შემადგენელ ნაწილს. ამიტომ, მისი მიზნები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდნენ საწარმოს მიზნებს, არამედ უნდა გამომდინარეობდნენ მისგან. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც პერსონალის მართვის სისტემა საწარმოს მართვის სისტემის შემადგენელი ნაწილია და მისი ეფექტიანობა მთლიანობაში, საწარმოს საქმიანობის საბოლოო შედეგებით განისაზღვრება.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების, ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების წარმოებაში დანერგვის შედეგად მნიშვნელოვნად იზრდება მომუშავეებისადმი წაყენებული მოთხოვნები. მაღალი პროფესიულ-კვალიფიციური მომზადების დონითა და პრაქტიკული გამოცდილებით პერსონალი წარმოების განვითარების სტრატეგიული რესურსი ხდება.

პერსონალის კონტროლინგი – ესაა პერსონალის მართვის თანამედროვე კონცეფცია, რომელიც კომპანიების საქმიანობაში ადამიანური რესურსების გაზრდილ მნიშვნელობას შეესაბამება. იგი შეიძლება განვიხილოთ ასევე, როგორც ადამიანურ რესურსებთან მუშაობის სფეროში შიდასაფორმო დაგეგმვისა და კონტროლის სისტემა, რომელიც საშუალებას იძლევა „გარდავქმნათ“ საგემო მაჩვენებლები კონკრეტულ ღონისძიებებად, ასევე ჩამოვა-ყალიბოთ საწარმოში პერსონალის მართვის ძირითადი დებულებები.

პერსონალის კონტროლინგის უმთავრესი ამოცანაა – განახორციელოს მუდმივი უკუკავშირი დაგეგმვასა და ანალიზს, ასევე მათში არსებულ გადახრებს შორის.

ადამიანური რესურსების მართვის სისტემის ეფექტიანობის ამაღლების მნიშვნელოვან მიმართულებას პერსონალის კონტროლინგი წარმოადგენს. ა. პაპმელი აღნიშნავს, რომ „პერსონალის კონტროლინგი ემყარება პერსონალის მართვის სფეროში „ვიწრო ადგილების“ გამოვლენის მიზნით, მათ შორის გარე ფაქტორების გავლენის გათვალისწინებით, საგემო და ფაქტიური მაჩვენებლების შედარების საფუძველზე მართვის ეფექტიანი სისტემის შექმნის იდეას“¹. მოცემულ განმარტებაში პერსონალის კონტროლინგის არსი შემოფარგლულია პერსონალის გამოყენების მხოლოდ გეგმური და ფაქტიური მონაცემების შედარებით, რაც არასწორად მიგვაჩნია. ვთვლით, რომ პერსონალის კონტროლინგი მოიცავს ასევე დაგეგმვის, კონტროლისა და ანალიზის ფუნქციებს. ამ თვალსაზრისით შეიძლება სავსებით გავიზიაროთ ე. პოთჰოფისა და კ. თრემერის პოზიცია, რომლის თანახმადაც „პერსონალის კონტროლინგი მოიცავს კონტროლინგის ყველა ამოცანას, როგორცაა დაგეგმვა, კონტოლი და გადახრების ანალიზი, როგორც სტრატეგიულ, ასევე ოპერატიულ დონეზე. ამასთან, განვიხილება არა მხოლოდ დანახარჯები,

1. Papmehl, Andre, Personal-Controlling. Heidelberg (Sauer). 1990 გვ. 34.

არამედ მწარმოებლურობა (შედგები).²

პერსონალის კონტროლინგის შედარებით ზოგად განმარტებას გვაძლავს უ. ვილი, რომელიც აღნიშნავს, რომ: „პერსონალის კონტროლინგი მოიცავს მთლიანად პერსონალთან დაკავშირებით დაგეგმვას, ანალიზსა და კონტროლს. პერსონალის კონტროლინგმა, რომელიც მართვის სტრატეგიულ ინსტრუმენტს წარმოადგენს, უნდა გაითვალისწინოს მრავალი შიდა და გარე ფაქტორი, მათ შორის არსებული ურთიერთკავშირი და ურთიერთდამოკიდებულება“³.

ზოგიერთი მკვლევარის ნაშრომში პერსონალის კონტროლინგის განმარტებისას აქცენტი კეთდება ეკონომიკურ ორიენტაციასა და პერსონალის საწარმოო საქმიანობის დასაბუთებაზე. ასე მაგალითად, რ. ვუნდერერი ძირითად ყურადღებას ამახვილებს პერსონალის კონტროლინგის თვისობრივ მახასიათებლებზე, ფუნქციებზე, ამოცანებსა და ინსტრუმენტებზე. იგი პერსონალის კონტროლინგის სამ დონეს გამოყოფს: დანახარჯების გაანგარიშებითი (საკალკულაციო) კონტროლინგი, ეკონომიკური თვალსაზრისით ეფექტიანობის კონტროლინგი, რენტაბელობის თვალსაზრისით ეფექტიანობის კონტროლინგი⁴.

ვ. ვებერი საკადრო კონტროლინგს განიხილავს, როგორც შიდასაფირმო დაგეგმვისა და კონტროლის სისტემას პერსონალის სფეროში, რომლის საშუალებით ხდება სტრატეგიის გარდაქმნა კონკრეტულ საგემო ღონისძიებებად, ასევე პერსონალის მართვის შესახებ ძირითადი დებულებების შემუშავება⁵.

კონტროლინგის ორიენტაცია დაგეგმვასა და კონტროლზე გულისხმობს საინ-ფორმაციო უზრუნველყოფის საფუძველზე, მის მიერ ამ ფუნქციების კოორდინაციას. ამასთან, თვითონ კონტროლინგი გადახრებზე რეაგირების შესახებ გადაწყვეტილებებს მიღების გზით უზრუნველყოფს სისტემატურ და ინტეგრირებულ უკუკავშირის მართვის სფეროში.

წარმოდგენილი შეხედულებების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ პერსონალის კონტროლინგი - ესაა მართვის ინსტრუმენტი, რომელიც საკადრო ფუნქციის უფრო ეფექტიანი შესრულებით, პერსონალის

მართვის არსებული სისტემის კოორდინაციითა და ოპტიმიზაციით, საშუალებას იძლევა მივაღწიოთ ორგანიზაციის მიერ დასახულ სტრატეგიული და ოპერატიული მიზნებს.

პერსონალის კონტროლინგთან ერთად ეკონომიკურ ლიტერატურაში ხშირად გამოიყენება საკადრო კონტროლინგის ცნება. მიუხედავად იმისა, რომ ცალკეული მკვლევარი მათ შორის არსებულ განსხვავებაზე მიუთითებს. ასე მაგალითად, ნ.ნ. სტარცევა პერსონალის კონტროლინგს განმარტავს როგორც საკადრო კონტროლინგის ერთ-ერთ მიმართულებას, რომლის შესწავლის ობიექტს წარმოადგენს პერსონალი, მისი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლები, პოტენციალი. ასევე, მათთვის დამახასიათებელი დანახარჯები. რაც შეეხება საკადრო კონტროლინგს, ავტორი მას განმარტავს, როგორც პერსონალის მართვის სფეროში სამმართველო გადაწყვეტილების მიღების ხელისშემწყობ საინფორმაციო-ანალიტიკურ და მეთოდოლოგიურ სისტემას ორგანიზაციის ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით⁶.

აღნიშნული ავტორი საკადრო კონტროლინგს უფრო ფართო ცნებად განიხილავს, რომელიც მოიცავს პერსონალის კონტროლინგს. მის მიერ საკადრო კონტროლინგი განიხილება, როგორც პერსონალის მართვის ინსტრუმენტი, რომელიც უზრუნველყოფს წარმოების პროდუქტიულობისა და მოქნილობის ამაღლებას, ასევე საწარმოს მომუშავეებისათვის გაწეული დანახარჯების შემცირებას. მაშინ როდესაც პერსონალის კონტროლინგი საშუალებას იძლევა განვსაზღვროთ პერსონალის მართვის სისტემაში მიმდინარე პროცესების გავლენა საწარმოს საქმიანობის საერთო მახასიათებლებზე. ჩვენ ვთვლით, რომ პერსონალის კონტროლინგისა და საკადრო კონტროლინგის მკვეთრი გამიჯვნა მიზანშეწონილი არაა. ამ ორ ტერმინს შორის გაცილებით უფრო მეტია საერთო, ვიდრე განმასხვავებელი. ამიტომ, უფრო მიზანშეწონილი იქნება თუ მათ განვიხილავთ, როგორც იდენტურ ცნებებს, რადგან პერსონალის კონტროლინგი გულისხმობს ორგანიზაციაში პერსონალის გამოყენების არამარტორაოდენობრივი ასპექტების, არამედ მისი ხარისხობრივი მხარის ანალიზსაც და შესაბამისი რეკომენდაციების გაწევას

2. Potthoff, Erich/Trescher, Karl Controlling in der Personalwirtschaft, Berlin-New York, 1986 გვ. 25.
 3. Wiehl U. Fruhwarnung im Personalbereich? in Personal 40, 1988, გვ. 280.
 4. Wunderer Rolf/Sailer M. Personalcontrolling in der Praxis Entwicklungsstand. Erwartungen. Aufgaben Personal Wirtschaft. 1988.
 5. Weber J. Einfuehrung in das Controlling. - 7. Aufl. - Stuttgart: Schaffer-Poeschel 1998.-410 S.
 6. Н.Н. Старцева, Аудит и контроллинг персонала : учеб. пособие / Н. Н. Старцева. – Екатеринбург : УрГУПС, 2016. გვ. 115.

სამმართველო გადაწყვეტილების მისაღებად. მეორეს მხრივ, თვითონ საკვლევი ობიექტი – ესაა ორგანიზაციის განკარგულებაში არსებული ადამიანური რესურსები, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ – პერსონალი ანუ კადრები. ამიტომ, მიგვაჩნია რომ „პერსონალის კონტროლინგი“ და „საკადრო კონტროლინგი“ იდენტურ ცნებებად განვიხილოთ.

პერსონალის კონტროლინგის სისტემის უმთავრეს ამოცანას ორგანიზაციაში წარმოადგენს პერსონალის მართვის პროცესების კოორდინაცია და სამმართველო გადაწყვეტილებების მიღების საინფორმაციო უზრუნველყოფა, რათა ამადლდეს პერსონალის მართვის ხარისხი ორგანიზაციაში. თითქმის მსგავს მოსაზრებას გამოთქვამს პროფესორი ა. კიბანოვი თავის ნაშრომში „პერსონალის მართვის ორგანიზაცია“, როდესაც აღნიშნავს, რომ საკადრო კონტროლინგის მიზანია საკადრო დაგეგმვის მხარდაჭერა; მომუშავეებზე არსებული ინფორმაციის საიმედოობისა და ხარისხის ამაღლება; პერსონალის მართვის ცალკეულ ქვესისტემებს შორის კოორდინაციის უზრუნველყოფა; საკადრო რისკებისა და ნაკლოვანებების დროულად გამოვლენის საფუძველზე პერსონალის მართვაში მოქნილობის ამაღლება⁷.

პერსონალის კონტროლინგი შესაძლებლობას გვაძლევს განვსაზღვროთ: პერსონალის მართვის სისტემის საწყისი მდგომარეობა, რომლისთვისაც პერსონალის კონტროლინგის სისტემის ამოქმედება აუცილებლობას წარმოადგენს. ასევე, შევიშუშაოთ და განვახორციელოთ პერსონალის მართვის სისტემის გაუმჯობესების ღონისძიებები.

პერსონალის კონტროლინგი შედარებით ახალი მიმართულებაა პერსონალის მართვის სფეროში, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ორგანიზაციის პერსონალთან მუშაობის სფეროში ზოგადად კონტროლინგის ინსტრუმენტების პირდაპირი გადატანა უნდა მოხდეს. პერსონალის კონტროლინგს თავისი სპეციფიკურობები გააჩნია.

კონტროლინგი იმყოფება რა აღრიცხვის, საინფორმაციო უზრუნველყოფის, კონტროლისა და კოორდინაციის ურთიერთდაკავეთის ზღვარზე, მეტად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ორგანიზაციის, მათ შორის პერსონალის მართვაში. მართვის პროცესში პერსონალის კონტროლინგის ადგილი და როლი სწორად რომ წარმოვიდგინოთ, აუცილებელია გავვრკვეთ მის ფუნქციებში.

გამოყოფენ პერსონალს კონტროლინგის შემდეგ ფუნქციებს:

- საინფორმაციო უზრუნველყოფის ფუნქცია. იგი გულისხმობს საინფორმაციო სისტემის აგებას, რომელმაც უნდა მოიცვას ყველა აუცილებელი ინფორმაცია შრომის მწარმოებლობაზე, პერსონალზე გაწეულ დანახარჯებზე და სხვ. ამ ფუნქციის რეალიზება როგორც წესი ხდება საწარმოში პერსონალზე მონაცემთა ბაზის შექმნით;

- საგეგმო ფუნქცია. იგი გულისხმობს საპრონოზო, მიზნობრივ და ნორმატიული ინფორმაციის მიღებას. მაგალითად, ახალი პროდუქციის წარმოებისათვის მომუშავეებზე მოთხოვნა (რაოდენობა, კვალიფიკაციის დონე);

- სამმართველო ფუნქცია. იგი გულისხმობს ნეგატიური ტენდენციების დასაძლევად ღონისძიებების შემუშავებას. მაგალითად, თუ ადგლი ექნება წლის განმავლობაში ერთი მომუშავის მომზადებისათვის საჭირო გეგმურ დანახარჯებასა და ფაქტიურ დანახარჯებს შორის გადახრას, კონტროლინგის სამსახური რეკომენდაციას აძლევს კადრების განყოფილებასა და საფუნანსო დეპარტამენტს განახორციელოს ბიუჯეტში შესაბამისი გეგმის კორექტირება;

- საკონტროლო-ანალიტიკური ფუნქცია. ეს ფუნქცია გულისხმობს მიზნების მიღწევის ხარისხის გაზომვას, პერსონალის მიხედვით დაგეგმილი და ფაქტიური მაჩვენებლების ანალიზს. თუ გადახრა არ სცდება კონტროლინგის სამსახურის მიერ გაანგარიშებულ დასაშვებ ნორმებს, სამმართველო ზემოქმედების განხორციელება არ განხორციელდება. იმ შემთხვევაში, როდესაც საპირისპირო ტენდენციას აქვს ადგილი, მაშინ აღნიშნული სამსახური მიმართავს საწარმოს შესაბამის ქვედანაყოფს და აცნობს მას არსებულ მდგომარეობას. მაგალითად, თუ კადრების დენადობა დასაშვებ ნორმის ფარგლებშია (4-5%), მაგრამ შეიმჩნევა მისი ზრდის ტენდენცია, ამის შესახებ აუცილებელია ეცნობოს ადამიანური რესურსების მართვის სამსახურს.

პერსონალის კონტროლინგის ფუნქციებს შორის უნდა გამოვყოთ ადამიანური რესურსების მართვის სფეროში სამმართველო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესის მხარდამჭერი და მაკოორდინირებელი ფუნქცია. ამ მიმართულებით სხვადასხვა დონეებზე არსებული მიზნების, მათი მიღწევის საშუალებებისა და მეთოდების კოორდინაცია მნიშვნელოვნად განაპირობებს

7. Управление персоналом организации: Учебник / Под ред. А.Я. Кибанова. - 2-е изд., доп. и перераб. - М.: ИНФРА-М, 2002. - 638.

ორგანიზაციის საბოლოო მიზნების მიღწევას.

პერსონალის კონტროლინგის ფუნქციას მიეკუთვნება ასევე ორგანიზაციის მომუშავეებზე და სამუშაო ადგილებზე ინფორმაციის მოძიება, დამუშავება, შემოწმება და გადაწყვეტილების მიმღები სტრუქტურებისათვის მიწოდება. აღსანიშნავია, რომ პერსონალის კონტროლინგის საინფორმაციო უზრუნველყოფა მიიღწევა ორგანიზაციის საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე ორიენტირებული დაგეგმვის, ნორმირების, აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის საშუალებით.

დაგეგმვის სფეროში კონტროლინგი საშუალებას გვაძლევს მოვახდინოთ სხვადასხვა გეგმების კოორდინირება და ოპტიმალური ვარიანტის შერჩევა, ასევე დაგეგმვისათვის საჭირო ინფორმაციის მოპოვება. პერსონალის მართვის სისტემის დასაბუთებული საგეგმო მაჩვენებლების შემუშავებითა და ანალიზის საფუძველზე შესაძლებელი ხდება საქმიანობის დაგეგმვა როგორც მოკლევადიან, ასევე გრძელვადიან პერიოდში. ამასთან, კონტროლის ფუნქციის შესრულებით პერსონალის კონტროლინგი შესაძლებლობას იძლევა განხორციელდეს დაგეგმილიდან ფაქტიური მაჩვენებლების გადახრების ანალიზი, ამ გადახრების გამოძწევი მიზეზების გამოვლენა და მათი აღმოფხვრა. შრომითი მაჩვენებლების გადახრების სისტემატური კონტროლი შესაძლებლობას იძლევა მყისიერად ვიმოქმედოთ პერსონალის მართვის სფეროში წარმოშობილ სუსტ ადგილებზე.

საბოლოოდ, პერსონალის კონტროლინგი ხელს უწყობს კონტროლის ჩანაცვლებას თვითკონტროლით, რაც მთლიანობაში განაპირობებს ორგანიზაციის მომუშავეებს შორის მეტ ურთიერთგაგებასა და ურთიერთთანამშრომლობას, გუნდური მუშაობის პრინციპების დანერგვას დასახული მიზნების მისაღწევად.

კონტროლინგის სისტემა, ისევე როგორც მართვის ნებისმიერი კონცეფცია, გარკვეულ კანონებსა და კანონზომიერებებს ეყრდნობა. შეიძლება გამოვყოთ ზოგიერთი კანონზომიერება, რომელიც პერსონალის კონტროლინგის სისტემისადმი წაყენებული მოთხოვნების ფორმირების საფუძველს წარმოადგენს, ესენია:

- ორგანიზაციის სტრატეგიული მიზნებისადმი, გარე გარემოს განვითარების დინამიკასა და განვითარების ტენდენციისადმი პერსონალის კონტროლინგის სისტემის შესაბამისობა;
- საკადრო კონტროლინგის ქვესისტემებს შორის არსებული ურთიერთკავშირისა და

ურთიერთდამოკიდებულების გათვალისწინება;

- პერსონალის სისტემის ყველა შემადგენელი ელემენტის განვითარება და სრულყოფა. რომელიმე მათგანის იგნორირებამ ან არასათანადო ყურადღების დათმობამ შეიძლება მთლიანად მოშალოს სისტემის ფუნქციონირება;

- მეცნიერულობა, ზოგადად კონტროლინგის სფეროში არსებული ინოვაციების გამოყენება;

- კომპლექსურობა, პერსონალის კონტროლინგმა სრულად უნდა მოიცვას საკადრო საქმიანობის მთელი სფერო და პერსონალის მართვის ყველა დონე.

პერსონალის კონტროლინგი წარმოადგენს საწარმოს საერთო კონტროლინგის შემადგენელ ნაწილს. ამიტომ, მისი მიზნები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდნენ საწარმოს მიზნებს, არამედ უნდა გამომდინარეობდნენ მისგან. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც პერსონალის მართვის სისტემა საწარმოს მართვის სისტემის შემადგენელი ნაწილია და მისი ეფექტიანობა მთლიანობაში, საწარმოს საქმიანობის საბოლოო შედეგებით განისაზღვრება.

პერსონალის კონტროლინგში, ისევე როგორც ზოგადად კონტროლინგის სისტემაში შეიძლება გამოვყოთ ოპერატიული, ტაქტიკური და სტრატეგიული დონეები.

ოპერატიული კონტროლინგის მთავარ მიზანს წარმოადგენს დადგენილი გეგმური მაჩვენებლების მისაღწევად სამმართველო პერსონალის ხელშემწყობი მეთოდური, საინფორმაციო და ინსტრუმენტალური სისტემის შექმნა. ოპერატიული დონე ყოველთვის ორიენტირებულია უშუალოდ მომუშავეზე ან სამუშაო ადგილზე.

საწარმოში პერსონალის კონტროლინგის ოპერატიულ ამოცანებს მიეკუთვნება: პერსონალის შერჩევა; კადრების განლაგება; მომუშავეების განვითარება; პერსონალის ხელმძღვანელობა; სერვისის მომუშავეებისათვის; პერსონალის მარკეტინგი; მომუშავეების მოტივაცია; დათხოვნა. ოპერატიული დონის ამოსავალი მონაცემების გამოყენება ხდება ტაქტიკურ და სტრატეგიული დონეებზე სამმართველო გადაწყვეტილებების დასაბუთებისათვის.

ტაქტიკურ დონეს ოპერატიულ და სტრატეგიულ დონეებს შორის შუალედური პოზიცია უკავია, სადაც დაგროვილი ინფორმაცია გამოიყენება უფრო მაღალსტრატეგიულ დონეზე.

პერსონალის კონტროლინგის სტრატეგიულ ამოცანებს მიეკუთვნება: კონცეფციის შემუშავება პერსონალის სტრატეგიის სფეროში; პერსონალის

რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების ორიენტირებულია ორგანიზაციის შიდა და
 სტრატეგიული დაგეგმვა საწარმოს სხვა გარე გარემოს შეფასებაზე, რათა გამოავლინოს
 სტრატეგიულ გეგმებთან შესაბამისობაში; განვითარების სუსტი ადგილები, სირთულე-
 პერსონალთან დაკავშირებით სტრატეგიული ბიდან თავის დაღწევის შესაძლებლობები და ხელი
 მიზნების მიღწევების კონტროლი. შეუწყოს განვითარებას.

სტრატეგიული კონტროლინგი

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Pappmehl, Andre, Personal-Controlling. Heidelberg (Sauer). 1990.
2. Potthoff, Erich/Trescher, Karl Controlling in der Personalwirtschaft, Berlin-New York, 1986.
3. Wiehl U. Fruhwarnung im Personalbereich? in Personal 40, 1988.
4. Wunderer Rolf/Sailer M. Personalcontrolling in der Praxis Entwicklungsstand. Erwartungen. Aufgaben Personal Wirtschaft. 1988.
5. Weber J. Einfuehrung in das Controlling. - 7. Aufl. - Stuttgart: Schaffer-Poeschel 1998.-410.
6. Н.Н. Старцева, Аудит и контролинг персонала : учеб. пособие / Н. Н. Старцева. – Екатеринбург : УрГУПС, 2016.
7. Управление персоналом организации: Учебник / Под ред. А.Я. Кибанова. - 2-е изд., доп. и перераб. - М.: ИНФРА-М, 2002.

Personnel Controlling Position in Integrated Controlling System

Alexandre Nachkebia

PhD student of Sokhumi State University

Summary

Personnel Controlling — it is a modern conception, which is in compliance with the greater importance of human resources in companies' activities. It can be also considered, as a system of incompany planning and control in the field of human recourses, which makes it possible, to give a specific action type to the planning indicators, also to set up the main provisions of personnel management.

The personnel controlling represents a component of integrated controlling of the enterprise. Therefore its goals should not contradict one another, but it must be appeared from this. It is especially important, insofar as the personnel management system is the component of enterprise management system and its effectiveness in general, is defined by the final results of the enterprise activity.

ივანე ჯავახიშვილი

რუბრიკა მიჰყავს ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორს, ფაზისის საერთო-სამეცნიერო აკადემიის ნამდვილ წევრს, ომარ შუღრას

თამთა კაპანაძე
ფილოლოგი
ტელ.: 598 43 71 25
ელ.ფოსტა: tamtakanadze72@gmail.com

ახალი ეპოქისიზმი THE NEW ECONOMIST

„ვანო ჯავახიშვილი არა თუ ჩვენი საერთო ამხანაგი, იგი იყო ჩვენი კლასის სინდისი, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით... სწორედ ვანო ჯავახიშვილი იყო, რომ ცუდი ქცევისგან თავს შეგვაკავებინებდა ხოლმე...“ – წერს ივანე ჯავახიშვილის ამხანაგი (გიმნაზიის სწავლის პერიოდში), ცნობილი ექიმი, გაბრიელ ფონდოევი, რაც ცხადყოფს, რომ ივანე, პატარა ასაკიდან იყო მოწოდებული მაღალი სულიერი ღირებულებების მქონე პიროვნებად და შემდეგ უკვე დიდ მეცნიერად.

ივანე ჯავახიშვილი დაიბადა თბილისში, ალექსანდრე ჯავახიშვილისა და სოფიო ვახვახიშვილის ოჯახში. მამამისი, თავადი ალექსანდრე ჯავახიშვილი გიმნაზიის მასწავლებელი იყო. 1895 წელს ივანე ჯავახიშვილმა დაასრულა თბილისის პირველი კლასიკური გიმნაზია, 1899 წელს კი პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლური ენათა ფაკულტეტის სომხურ-ქართულ-ირანული განყოფილება. 1899-1901 წლებში იყო ამავე უნივერსიტეტის მაგისტრანტი. 1901-1902 წლებში იგი მიიწვიეს ბერლინის უნივერსიტეტში (გერმანია). 1902 წელს ის ნიკო მართან ერთად გაემგზავრა სინას მთაზე ქართული ხელნაწერების აღსაწერად. 1903 წელს მან დაიწყო ლექციების კითხვა პეტერბურგის უნივერსიტეტში, აღმოსავლური ფაკულტეტის ქართული და სომხური ფილოლოგიის კათედრაზე, როგორც პრივატ-დოცენტმა. 1913 წლის 13 მაისს ნაშრომისთვის „ძველი საქართველოსა და სომხეთის სახელმწიფოებრივი წყობილება“ მას მიენიჭა მაგისტრანტის სამეცნიერო ხარისხი.

1907-1917 წლებში იგი ხელმძღვანელობდა პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრეს. 1907 წელს დაარსა საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება და 1921-27 წლებში უძღვებოდა ამ

საზოგადოებას. 1918 წელს მას მიენიჭა პროფესორის სამეცნიერო წოდება. 1917 წელს ცარიზმის დამარცხებამ და თებერვლის რევოლუციამ რუსეთის იმპერიაში შესაძლებელი გახადა არარუსულენოვანი უნივერსიტეტის დაარსება. 1918 წლის 13 იანვარს შედგა თბილისის უნივერსიტეტის პირველი სხდომა და რექტორად ივანე ჯავახიშვილი აირჩიეს, თუმცა მან უარი განაცხადა და რექტორად პეტრე მელიქიშვილი დანიშნეს. მაგრამ, ფაქტობრივად, რექტორი ი. ჯავახიშვილი იყო, რადგან მის გარეშე პ. მელიქიშვილი არაფერს წყვეტდა. 1919-1926 წლებში ამავე უნივერსიტეტის რექტორი, 1918-1938 წლებში ის თსუ-ის ისტორიის კათედრის ხელმძღვანელი, 1936-1940 წლებში საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის საქართველოს ისტორიის განყოფილებას ედგა სათავეში. ი. ჯავახიშვილის მუზეუმში მოღვაწეობის პერიოდს იხსენებს პროფესორი ალექსანდრე ბარამიძე და წერს, რომ: „შესვენების დროს მუზეუმის ეზოში სეირნობდა, უყვარდა საქმიანი მუსაიფი. ცნობილია მისი საარაკო აკურატურობა, გასაოცარი შინაგანი დისციპლინა, დიდი შრომისმოყვარეობა და მკაცრი რეჟიმის მიმდევრობა“.

ერთდროულად იყო კავკასიისმცოდნეობის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის მეცნიერ-კონსულტანტი, 1937 წლიდან რუსთაველის სახელობის მუზეუმის დირექტორი. 1939 წელს არჩეულ იქნა სსრკ-ის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად (აკადემიკოსად).

ივანე ჯავახიშვილის მეცნიერული მოღვაწეობის მთავარ მიმართულებას წარმოადგენდა საქართველოსა და კავკასიის ისტორია და ისტორიოგრაფია, ქართული ეკონომიკისა და სამართლის ისტორია, კავკასიის ეთნოლოგია, საქართველოს ეთნოგრაფია, კავკასიური ენები, საქართველოს საისტორიო გეოგრაფია, ქართული

მუსიკალური ხელოვნების ისტორია, ითვლებოდა ისტორიული წყარომცოდნეობის ქართული სამეცნიერო სკოლის ფუძემდებლად. იყო 170-ზე მეტი სამეცნიერო შრომის, მათ შორის 20-ზე მეტი მონოგრაფიის ავტორი.

მეტად საინტერესოა ივანე ჯავახიშვილის მოღვაწეობა ქართული ფილოლოგიის საკითხებთან დაკავშირებით. აღსანიშნავია, რომ სწორედ მან დაუდო საფუძველი ქართული ფილოლოგიის მეცნიერების განვითარების ახალ საფეხურს.

მის მიერ დაარსებულ თბილისის უნივერსიტეტში შეიქმნა ქართულმცოდნეობის ახალი მძლავრი კერა, ფასდაუდებელია მისი გამოკვლევები რუსთაველოლოგიის საკითხში.

ივანე ჯავახიშვილის ჭაბუკობის მეგობრები იხსენებენ მის საზაფხულო არდადეგებს სოფელში. „კასპსა და გორს შორის, მდინარე თეზამის მხარეს ცხენზე ამხედრებულს უყვარდა ჯირითი... დიდი ყურადღებით გულდასმით ვუსმენ ვანოს და მაკვირვებს მისი ნაკითხობა და ენთუზიაზმი.

გაოცებული ვარ როდესაც მის ხელში ვხედავ ვიოლინოს და მასზე დაკვრას სწავლობს...” –

მუსიკა პყვარებია. ალბათ ეს იყო მიზეზი, რომ დაქორწინდა პირველ ქართველ მევიოლინე ქალზე, რომელიც ერეკლე მეორის შვილიშვილი იყო. შესანიშნავი ბაღი (სახლით) ი. ჯავახიშვილის ქუჩაზე ახლაცაა (კათოლიკური ელესიის პირდაპირ). ივანეს შვილთაშვილი კი ახლაც ვიოლინოს დამზადების ოსტატობითაა ცნობილი.

როგორც ვხედავთ, ივანე ჯავახიშვილი იყო მაღალზნეობრივი ბუნების მქონე პიროვნება, მისი ნიჭი გამოვლინდა ჰუმანიტარული მეცნიერების თითქმის ყველა ასპექტში. თავისი მოღვაწეობით მომავალ თაობას არაერთი, ერისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი საქმე დაუტოვა. ის, რომ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ჩვენი ერის სიამაყეა, ქართული ფილოლოგიისა და ისტორიის მეცნიერებამ ფესვი გაიდგა ჩვენში, აღორძინდა და ბევრი ღირსეული კორიფე გაგვიზარდა, სწორედ ივანე ჯავახიშვილის მიერ დათესილი კეთილი თესლი ნაყოფია, რომელსაც ჩვენი საზოგადოება სიამაყით იმკის.

ივანე ჯავახიშვილი გარდაიცვალა 1940 წლის 18 ნოემბერს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარამიძე ალ., ახალი წარსულიდან, (მოგონებანი), მეორე შევსებული გამოცემა, გამომც., „მეცნიერება“, თბ. 1987 წ.
2. თაყაიშვილი ე., რჩეული ნაშრომები, ტ. 1, თბ., 1968 წ.
3. მაყაშვილი კ., „ჩვენი მეცნიერება“, 17-18, 1926 წ.
4. ივანე ჯავახიშვილის ცხოვრება და მოღვაწეობა, თხუ – 100, გაზეთი - „ახალი განათლება“, 6 (800), 2018 წ.

ლეო ჩიქავა - ღირსეული ქართველი, უნიჭიერესი მეცნიერი!

2018 წლის 13 ოქტომბერს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში ჩატარდა მე-6 საერთაშორისო ეკონომიკური კონფერენცია, რომელიც მიემდგვნა ცნობილი ქართველი მეცნიერის, აკადემიკოს ლეო ჩიქავას დაბადებიდან 90 წლისთავს.

მოხსენება თემაზე „ლეო ჩიქავას თეორიული მემკვიდრეობის პრაგმატული მნიშვნელობა“ გააკეთა პროფესორმა ნოდარ ჭითანავამ.

გთავაზობთ მის მოსაზრებებს აკადემიკოს ლეო ჩიქავას შემოქმედებაზე.

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

დღევანდელ შეხვედრას, რომელიც კონფერენციის ფორმით ტარდება, შემეცნებით და ემოციურ დატვირთვასთან ერთად, მკაფიოდ გამოკვეთილი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა აქვს.

ტექნიკური უნივერსიტეტი პატივს მიაგებს ლეო ჩიქავას ხსოვნას - პიროვნებისას, რომლის პროფესიონალად ფორმირება პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში მოხდა. აქ დიდი ტრადიციების სასწავლო კერაში ლეო ჩიქავა ჩამოყალიბდა, როგორც უმაღლესი სკოლის უმაღლესი რანგის პედაგოგი, მასშტაბური აზროვნების მკვლევარი, მეცნიერების თვალსაჩინო ორგანიზატორი. აქედან დაიწყო ლეო ჩიქავას გამორჩეულ საზოგადო მოღვაწედ აღიარებაც.

ნიშანდობლივია, რომ ბ-ნი ლეო სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებამდე ნაყოფიერად მოღვაწეობდა ტექნიკური უნივერსიტეტის ორგანიზაციულ სისტემაში ფუნქციონირებად საწარმოო ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების სამეცნიერო ცენტრში. ამიტომ, ასე მასშტაბურად მისთვის პატივისმცემება ლოგიკურია და ადამიანური მოფერების კარგი მაგალითიც.

ცენტრის კოლექტივმა დამავალა მადლობა გადაუხადო დღევანდელი კონფერენციის ორგანიზატორებს. დიდი სიამოვნებით ვასრულებ მათ დავალებას:

ამასთან, ვსარგებლობ შემთხვევით და ერთხელ კიდევ გავიმეორებ ამავე დარბაზში ადრე ჩემს მიერ

გამოთქმულ მოსაზრებას.

ქვეყნის ძნელბედობის ჟამს, საქართველოს ეკონომისტთა თვალსაჩინო წარმომადგენლების ძლიერი ჯგუფი ქუჩაში დარჩა. ტექნიკური უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობამ ისინი მოიწვია, მათ სარბიელი მისცა. ამით რამდენიმე გონივრული ნაბიჯი გადაიდგა. სწავლების ხარისხის ამაღლების ხელსაყრელი გარემო შეიქმნა, რაც მთავარია, მათი პოტენციალი და ღირსება დაცულ იქნა. უფრო მეტიც, რამდენიმე მათგანს ვარსკვლავი გაუხსნეს.

ეს მოვლენაა, თანაც უნიკალური. ამით ერთხელ კიდევ დადასტურდა, რომ ტექნიკური უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობა დღენიადაგ ხელს უწყობს ნიჭიერ მეცნიერთა ქვეყნის აღმშენებლობაში ჩართვას. ეს მისაბაძი მაგალითი უნდა იყოს სხვა სასწავლებლებისა და, საერთოდ, განათლების მთელი სისტემისთვის.

ახლა კონკრეტულად თემაზე ლეო ჩიქავას თეორიული მემკვიდრეობის პრაგმატული მნიშვნელობა.

ბატონ ლეოს სამეცნიერო მოღვაწეობაში პირობითად, პირველი მიახლოებით, ხუთი მთავარი მიმართულება შეიძლება გამოვყოთ.

1. ეკონომიკური თეორიის გენეზისი, არსებული თეორიების სისტემური შეფასება, თეორიისა და პრაქტიკის ორგანული ერთიანობის კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური საფუძვლები, ბუნებრივი, შრომითი და შრომით

შექმნილი მატერიალური რესურსების გამოყენების პრობლემები და სხვ. ამ პრობლემებს მიეძღვნა მისი „ეკონომიკური თეორიის მოკლე კურსი“. იგი ამ ნაშრომს საკუთარ შრომებში საუკეთესოდ მიიჩნევდა. მთლიანად ვიზიარებ წიგნის მთავარი რედაქტორის, ქალბატონ როზეტა ასათიანის, მოსაზრებას, რომ „ამ ნაშრომის მთავარი ღირებულება ისაა, რომ იგი თავისუფალია გადაჭარბებული იდეოლოგიზაციისგან, მოძველებული დოგმებისგან. პოლიტიკური ეკონომიის ფორმაციურ განხილვაზე უარის თქმამ საშუალება მისცა ავტორს, შეექმნა პრინციპულად ახალი სტრუქტურა, რომელიც საკითხთა ფართო წრეს მოიცავს და უპასუხებს თანამედროვე მოთხოვნებს“. კარგად არის ნათქვამი.

2. სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემები და მათი გადაწყვეტის თავისებურებანი საქართველოში. ამ პრობლემას მიეძღვნა ბ-ნი ლეოს საკანდიდატო და სადოქტორო დისერტაციები. რომლებშიც მოცემული დასკვნები, რეკომენდაციები გათვალისწინებულ იქნა საქართველოში კვების მრეწველობის გადაადგილების გენერალურ სქემაში და სპეციალიზაციის გაღრმავების პროგრამებში.

3. დემოგრაფიის პრობლემები და მათი გადაწყვეტის ძირითადი მიმართულებები. ამ პრობლემას მიეძღვნა მონოგრაფია „დემოლოგია და მისი კანონთა სისტემა“. ავტორმა პირველად დააყენა, დაასაბუთა „დემოგრაფიის“, როგორც მოსახლეობის აღწარმოების კანონზომიერებათა შესახებ მეცნიერული დისციპლინის, ფორმულირების „დემოლოგიით“ ჩანაცვლების მიზანშეწონილობა.

4. დასაქმებისა და უმუშევრობის პრობლემა საქართველოში. ამ პრობლემაზე მონოგრაფიულ გამოკვლევაში ავტორმა შეძლო უნიკალურ სიტუაციაში -საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში - კონცეპტუალურად და მეთოდოლოგიურად აეხსნა უმუშევრობის გამომწვევი ტრადიციული და ახალი გარემოებებით განპირობებული მიზეზები (ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორები) და მიეცა პრობლემის დაძლევის არგუმენტირებული რეკომენდაციები.

5. ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირება-განვითარების პრობლემები საქართველოში. პრობლემა აქტუალურია, იგი ღრმა მეცნიერულად ჯერ კიდევ არ არის შესწავლილი, განსაკუთრებით ქართულ ეკონომიკურ ლიტერატურაში. ამიტომ

ნაშრომი მნიშვნელოვანწილად პოლემიკური ხასიათისაა. ავტორი თითქმის ყველა საკითხზე გამოთქვამს საკუთარ მოსაზრებას და აყალიბებს არგუმენტირებულ დასკვნებს და იძლევა შესაბამის რეკომენდაციებს ინოვაციური ეკონომიკის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლების განსაზღვრისათვის.

ყველა ზემოთაღნიშნული პრობლემა-მიმართულება ზოგადსაკაცობრიოსთან ერთად ზოგად-ეროვნული მნიშვნელობისაა. მით უფრო, დღევანდელ საქართველოში, როცა საბაზრო პრინციპებზე დაფუძნებული ეკონომიკური სისტემა პერმანენტული კრიზისის პირობებში ფუნქციონირებს. დღეს მსოფლიოში აღიარებენ, რომ 5 პრობლემა ხელს უშლის განვითარებას, აღრმავებს სოციალურ-ეკონომიკურ კრიზისს. ესენია: სიღარიბე, უმუშევრობა, უწიგნურობა, ავადმყოფობა, უთანასწორობა. ბუნებრივია, ყველა ეს პრობლემა მეტ-ნაკლები მასშტაბით შესწავლილი და განზოგადებულია ბ-ნ ლეოს ნაშრომებში. მეცნიერული კვლევის ფონზე მან პრობლემის გადაწყვეტის სწორი კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური მიდგომები მოგვცა.

თუ ქვეყანაში მდგომარეობა არ უმჯობესდება ამას მეცნიერებს ვერ დავაბრალებთ. ჩვენ ჯერ კიდევ არ ვიცით, რა ჰქვია იმ საზოგადოებას, რომელშიც ვცხოვრობთ. ბევრ კითხვაზე პასუხიც არა გვაქვს. მაგალითად, გვიჭირს იმის ახსნა, რომ ზემოთაღნიშნული პრობლემები 3 ათეული წლის წინათ გადაწყვეტილად რომ მიგვაჩნდა, დღეს „დამოკლეს მახვილივით“ რატომ ჩამოევიდა ქვეყანას? ვერც იმის გაცნობიერების უნარი აღმოგვაჩნდა, ორგანიზების ნაცვლად დროს უაზრო ლაპარაკსა და დისკუსიებში რატომ ვფლანგავთ, რატომ ვეგუებით სხვის ხარჯზე ცხოვრებას, რატომ ვიკვებებით უცხოური პურით, ვეჩვევით უცხოურ აზროვნებას, უცხოურია ირგვლივ ყველაფერი, მათ შორის ისიც, რაც ქართული ფენომენისთვის მიუღებელია. ენა იჩაგრება, საწმუნოებას კი შიგნითაც და გარედანაც ებრძვიან, ტერიტორიული მთლიანობა მორღვეულია, საზოგადოების ცალკეული ჯგუფების ინტერესებს ამოფარებული რევანშისტული სულისკვეთება ისევ მძლავრობს.

ასეთია მწარე რეალობა.

ასეთ ფონზე მიზანშეწონილად მიმაჩნია, ლეო ჩიქავას მოღვაწეობის ზემოთდასახელებული

თემატიკიდან ზოგიერთ საკითხზე მოკლედ და რეგლამენტის შესაბამისად მოგახსენოთ.

წარმოების ფაქტორები და მათი გამოყენების თავისებურებანი სისტემურად არის განხილული, ხოლო თითოეული ფაქტორის (მიწა, შრომა, კაპიტალი, მეწარმეობრივი უნარი) როლი და ადგილი ზედმიწევნით ობიექტურად განსაზღვრული. ამასთან, ავტორი აყენებს საკითხს - შეიძლება თუ არა მეხუთე ფაქტორად საბაზრო ეკონომიკაში სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი ვაღიაროთო. აქ პაუზას უშვებს (თუმცა, ამავე ნაშრომში სპეციალური თავი მიუძღვნა ამ პრობლემას) და მკითხველს თხოვს თვითონ ჩამოყალიბდეს და დასმულ კითხვას გამოკვეთილი პასუხი გასცეს. რა მოხდა? სტრიქონები იწერება 90-იანი წლების მეორე ნახევარში, როცა, ჯერ კიდევ, არ არის საკმარისი ემპირიული მასალა, რათა განზოგადდეს საბაზრო სისტემაში, სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი. ამასთან, იგი როგორც გამოცდილი მკვლევარი ანგარიშს უწევს საზოგადოების ეიფორიულ მდგომარეობას, განსაკუთრებით მისი აქტიური ნაწილის „ახალი ხილის“ სურნელებით ტკბობის (თუმცა, არავინ იცის იმ ხილის მომცემიმცენარე თუ იხარებს საქართველოში) სპონტანურად ჩამოყალიბებულ სიტუაციას.

შემდგომ, ბატონი ლეო, შესაბამისი არგუმენტაციით, სახელმწიფოს როლს საბაზრო სისტემაში ფაქტორად განიხილავს.

როგორია ჩემი, როგორც მკითხველის, აზრი აღნიშნულ პრობლემაზე? ჩემი აზრით, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება არა მხოლოდ ფაქტორია, არამედ, უნივერსალური ფაქტორიც, როგორც იტყვიან, ფაქტორთა საერთო ჯაჭვში ის ცენტრალური რგოლია, რომლის ამოწვევით მთელი ჯაჭვის ამოწვევა ხდება. ეს დადასტურდა სოციალისტურად აღიარებული საქართველოს ეკონომიკის კლასიკური კაპიტალიზმის XIX საუკუნის მოდელზე გადასვლის ექსპტრემალურ პერიოდში, რომელსაც გარდამავალს ვეძახით.

„მოკურმა თეარაპიამ“, რომელსაც 3 ავტორი ყავს: აშშ ფინანსთა სამინისტრო, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი, ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის მინიმუზაციის აუცილებლობის არგუმენტაციით, საქართველოს თავს მოახვია ისეთი მექანიზმი, რომელმაც საბაზრო პრინციპების თითქოს უმტკივნეულოდ

დამკვიდრების ნაცვლად, ძირფესვიანად ამოძრკვა ეროვნული ეკონომიკის მატერიალური და ორგანიზაციული საფუძვლები. დღეს ქვეყანა სასოფლო-სამეურნეო ინვენტარსაც ვერ აწარმოებს, „მოკური თეარაპიის“, როგორც დოქტრინის ზემოქმედებით, სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ჯართის სახით ქვეყნის გარეთ გატანის შემდეგ. ცოცხალი გამწვევი ძალისთვის ნალის საჭირო რაოდენობით წარმოებაც ვერ ხერხდება. თუ გულწრფელად ვიტყვით, ქვეყანაში სისტემური კრიზისის გახანგრძლივების უმთავრესი მიზეზი ფორმირებადი სახელმწიფოს მიერ საკუთარი ეკონომიკური ეკსკლუზიური ფუნქციების გაუცნობიერებლობაა. განვლილმა პერიოდმა დაადასტურა, რომ მთავარი არა საკუთრების ფორმაა, არამედ საკუთრების მართვის უნარი ე.წ. მენეჯმენტი. ამჟამად საქართველოში სამრეწველო პროდუქციის 96%, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია თითქმის მთლიანად, მშენებლობის 99%, ტრანსპორტის 60%-ზე მეტი, მომსახურების სფეროს პროდუქცია მთლიანად კერძო სექტორში იქმნება. მაშინ რატომ არ არის სისტემა ეფექტიანი? პასუხი ერთადერთია. წარმოების ზემოთ დასახელებული ფაქტორები დეფორმირებულია, ხოლო მათზე დაფუძნებული ეკონომიკური სისტემა ლოგიკურად არაეფექტიანია.

ბატონი ლეო, ყოველმხრივ ასაბუთებს ცოდნის, როგორც ასეთის, განსაკუთრებულ როლს საზოგადოებრივ განვითარებაში და ყოველმხრივ უპირატესობას ანიჭებს ილიასეულ პოზიციას, „კაცი მაშინ არის ხერხი, როცა ცოდნა აქვს, როცა ჭკუა ცოდნით გაუღესია, ცოდნის ჩარხზე გაუჩარხავს, რომ ცოდნას დიდ მადლთან ერთად ცოდვაც შეუძლიან, ოღონდ კაცმა ნამუსზე ხელი აიღოს“. ილიას ეს მოსაზრება გაფრთხილებად უნდა მივიღოთ და რეალურად გავაცნობიეროთ, რომ საზოგადოებრივი განვითარება უმთავრეს ზნეობრივ პრინციპს უნდა ეფუძნებოდეს, რომელსაც ქართულად პატიოსნებას ეძახიან. სამწუხაროდ, მასზე საზოგადოებაში მოთხოვნაც არ არის, ასევე მოთხოვნა არ არის ცოდნაზე, არც შრომაზე, აი, რატომ ჩამოვრჩით. კითხვაზე საქართველოს ინტელექტუალური პოტენციალი არ არის საკმარისი, რომ ქვეყანა წარმატებით განვითარდეს? პასუხი ერთადერთია, საკმარისია, მაგრამ გვავიწყდება დიდი ილიას შეგონება „მარტო ნიჭი არის ძალა ბრმა, უსინათლო, მისი ნაყოფიერება გაუწდომელია (ე.ი. განუსაზღვრელია), როცა მას დაერთვის მეცადინეობა, შრომა, ჭკუით

განზრახული მოქმედება“.

პატიოსნებაზე, ნიჭზე, ცოდნაზე, შრომაზე მოთხოვნის ორგანიზაცია სახელმწიფოს ექსკლუზიური ფუნქციაა, მით უმეტეს, სოციალურ და სამართლებრივ სახელმწიფოდ ფორმირების კონსტიტუციურ მოთხოვნად აღიარების ქვეყანაში.

ბ-ნი ლეოს ხელწერის ერთი „ნიუანსის“ შესახებაც. რთული პრობლემის განხილვა-გადაწყვეტისას ბ-ნი ლეო, ჩემი აზრით, ყოველმხრივ ცდილობს ქართული წყაროების წამოწევას, მერე, მათი შეჯერებით, მოუხმობს მსოფლიოში აღიარებულ სწავლულთა გამონათქვამებს, ასეთ დროს ანალიზი უფრო დამაჯერებელი ხდება, ხოლო სინთეზი - ლოგიკური. აი, მაგალითებიც. ცოდნის, როგორც მეწარმეობრივი რესურსისა და წარმოების ფაქტორის განხილვისას იყენებს ცოდნის ქართულ ცნობიერებაში დამკვიდრებულ მიდგომებს (გამონათქვამებს), რომ ცოდნა „არც ცხადით ძალით წაერთმის, არც მალვით მოიპარების, ჭკუა უხმარ არს ბრიყვთათვის, ჭკვა ცოდნით მოიხმარების“ (დავით გურამიშვილი), ცოდნა თავისთავადაც სიმდიდრეა. მერე იმისთანა მაღლიანის სიმდიდრეა, რომ რაც არ უნდა ბევრს დაურიგო, ბევრს გაუწილადო, შენ არა დაგაკლდება რა, თუ არ მოგემატება... შრომითა და გარჯით, ცოდნითა და ხერხით მოსული თან გაგვიტანს... თუ შრომა და გარჯა, ცოდნა და ხერხი წინ არ მივაგებეთ (ილია). „შრომა, ცოდნა და სიმართლე გწამდეს ესაა მთავარი“ (გალაკტიონი). ასეთი ბრძნული აზრების ერთ სიბრტყეზე განთავსების შემდეგ ავტორი სრულიად მოულოდნელად სვამს კითხვას: ქონება თუ ცოდნა? და შუა საუკუნეების ესპანელ სწავლულს ხუან მანუელს ათქმევინებს: „ცოდნა ჰქმნის და იცავს ქონებას, ქონება არ იძლევა ცოდნას“.

დღეს საქართველოში მენტალიტეტი ქონებისკენ იხრება. ეს გაფრთხილებაა საზოგადოებისთვის. აქტუალური მნიშვნელობა აქვს ვოლტერის მოსაზრებას „ქვეყანას, რომელიც მეცნიერების განვითარებაზე არ ზრუნავს, მომავალი არა აქვს“. ამ სტრიქონების არსს საქართველოში კარგად ჩაწვდნენ. ავტორმა ნიუტონიც აალაპარაკა: „მე დეკარტეზე უფრო შორს ვიხედები, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ მასზე უფრო ჭკვიანი ვარ, არამედ იმიტომ, რომ გიგანტის მხრებზე ვდგევარ“. ესეც გაფრთხილებაა, რომელიც გვეუბნება მეცნიერებაში მემკვიდრეობითობა უნივერსალური პრინციპიაო.

როცა ბ-ნი ლეო რთულ პრობლემაზე მსჯელობისას იძულებულია პასუხი გასცეს კითხვას, არის თუ არა ეკონომიკური ცოდნის დიდი დეფიციტი საზოგადოებაში, იგი სიტყვას აძლევს ფრიდმენს. იგი ამბობს „ეკონომიკა მომხიბლავი მეცნიერებაა. მას მიმზიდველს ხდის ის, რომ მისი ფუნდამენტური პრინციპები, სიმარტივის გამო, შეიძლება ყველასათვის გასაგებად მარტო ერთ ფურცელზე დატოო. მიუხედავად ამისა, იგი ძალიან ცოტას თუ ესმის“. გამგები იგებს. აქვე ბ-ნი ლეო ამხნევებს მათ, ვისაც ცოდნა არა აქვს, რომ ეკონომიკური ცოდნის შეძენა შეიძლება თუ დაიცავთ შემდეგ მოთხოვნასო და აქაც აღიარებული სწავლულის სახელით იტყვის, რომ ამისათვის საჭიროა „აქლემისებური ამტანობა და წმინდანისებური მოთმინებაო“. გარკვეულწილად დაზღვევაზეც მიდის და სამუელსონს ათქმევინებს: „ადამიანი, რომელსაც არასოდეს უსწავლია ეკონომიკური თეორია, ჰგავს ყრუს, რომელიც ორკესტრის შეფასებას ცდილობს“.

ამონარიდებს იყენებს იმისთვის, რომ გაუადვილოს მკითხველს სწრაფად გაერკვეს ავტორისეულ ჩანაფიქრში. ასეთი ხერხი მსჯელობისა აკეთილშობილებს მეცნიერულ კვლევას, უფრო მიმზიდველს ხდის მას, აადვილებს მის აღქმას, ამ ხერხით, ბატონმა ლეომ, გვიჩვენა, რომ იგი ბრძენი კაცია, მას კარგად აქვს გაცნობიერებული, რომ ჭკვიანი კაცი ყველა კრიტიკული სიტუაციიდან გამოსავალს ნახავს, ხოლო ბრძენი კრიტიკულ სიტუაციებს არ დაუშვებსო. ეს მან პრაქტიკულად გვიჩვენა.

როგორ მოახერხა ეს?

ლ. ჩიქავას სოციალური პორტრეტი მხოლოდ მეცნიერული მოღვაწეობით არ განისაზღვრება, იგი საინტერესო და მისაბამი პიროვნებაა, ძირძველ ოჯახურ ტრადიციებზე აღზრდილი ქართველი კაცი, დიახ კაცი! როგორც დიდი ილია იტყოდა: „ოჯახის კაცი, გვარის კაცი, თემის კაცი, ერის კაცი, ზოგად კაცი“.

მასში ყველაზე მეტად შრომისმოყვარეობა და ობიექტურობა მომწონდა. იგი საბჭოთა ეპოქაში დაიბადა, აღიზარდა, მისი მამულიშვილად აღიარება იმ დროს მოხდა, როცა რიგი ისტორიული მოვლენების გავლენით საქართველოს მიეცა საშუალება სუვერენულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბებულიყო, ბატონი ლეო ერთგულად ჩადგა ახალი საქართველოს აღმშენებლობაში.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს ბ-ნი ლეო ხელს აწერს. დამოუკიდებელ საქართველოში ფართო მასშტაბები მიიღო მისმა მრავალმხრივმა მოღვაწეობამ. ცხოვრების სტილით, მრავალმხრივი მოღვაწეობით მან დაამტკიცა, რომ მთავარი ის კი არ არის სამშობლოს რომელ ისტორიულ ეპოქაში დაიბადე, მთავარია, მუდამ ერთგულად ემახურო მას, როგორც მამულიშვილი.

გარდაცვალების შემდეგაც ბ-ნი ლეო ჩიქავას მოღვაწეობის, მისი მეცნიერული მემკვიდრეობის

მიმართ საზოგადოების მხრივ ინტერესი იზრდება. საზოგადოებისთვის ლეო ჩიქავა მისაბადი მაგალითია.

ჩვენ კი, მეგობრები, ვამაყობთ იმით, რომ ლეო ჩიქავას თანამედროვენი ვიყავით.

გამოვიდა, პროფესორ გურამ ჯოლიას ახალი წიგნი: „კრეატიული განვითარება, განათლება, ცოდნა, ქმედება“. გთავაზობთ წიგნის თანდართულ ანოტაციას.

კრეატიული განვითარება: განათლება, ცოდნა, ქმედება

მონოგრაფია

გურამ ჯოლია

გურამ ჯოლია — ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

მნიშვნელო პროფესორი:

- კარგულ-ამერიკულ უნივერსიტეტში;
- საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახ-ის ქართულ უნივერსიტეტში.

თბილისის ფე. ვაგაშვილის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნარჩინებული კურსდამთავრებული (1973).

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი (1978); დოცენტი (1979); სახელმწიფო უნივერსიტეტის ადრორი, მათ შორის, მნიშვნელოვანი (მარჯვლად საქართველოს საგანმანათლებლო სფეროში).

1. მარკეტინგი (1992);
2. საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები (1998, 2002, 2007, 2015);
3. ქვეყანათმცოდნეობა (გერმანია) (2003);
4. ქვეყანათმცოდნეობა (ამერიკა, აზია, აფრიკა, ავსტრალია) (2004);
5. საერთაშორისო ეკონომიკური სამართალი (2005) (თანაავტორობით);
6. ბიზნესეტკეტი და მოლაპარაკების ხელოვნება (2006);
7. ცოდნის ეკონომიკა და მართვა (2010) (თანაავტორობით);
8. საინტერნეტ-ეკონომიკური ფსიქოლოგია და კრეატიულობა (2012) (თანაავტორობით);
9. მოლაპარაკების თეორია და პრაქტიკა (2014) (თანაავტორობით);
10. ინტერნეტ-ეკონომიკა (2014) (თანაავტორობით);
11. კრეატიული ეკონომიკა და განვითარება (2015).

ოჯახი: მუღლე, სამი შვილი და სამი შვილშვილი.

საზოგადოების განვითარების დღევანდელ კონცეფციათა შორის კრეატიული განვითარება ერთ-ერთი პირველია როგორც მეცნიერული კვლევის პროგრესული ნიშან-თვისებების მატარებელი.

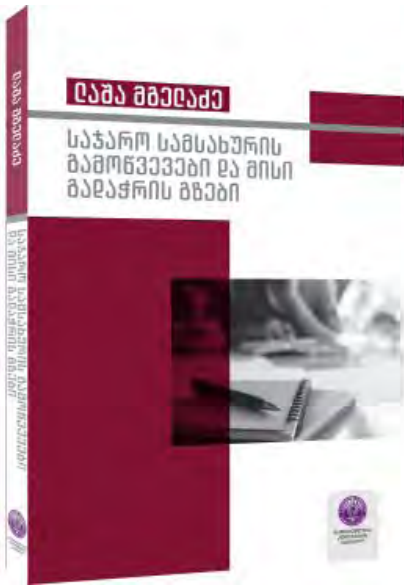
ნაშრომის სტრუქტურა თანამიმდევრულად ასახავს საკვ ლევი მასალის რიგითობას. მკითხველი პირველად გაეცნობა საზოგადოების კრეატიული განვითარების თეორიულ და მეთოდოლოგიურ ასპექტებს, შემდეგ ყურადღებას გადაიტანს განათლებასა და ცოდნაზე როგორც კრეატიული განვითარების საფუძველზე, მომდევნო ნაწილში გაერკვევა ქალაქის როგორც კრეატიული განვი-

თარების მთავარ მამოძრავებელ ძალაში, შემდეგ კი – ახალი იდეების წარმო-შობისა და განვითარების მეთოდებში, დასკვნითი ნაწილის თემატიკის კრიტიკული გააზრებით შექმნის გააცნობიეროს სამერმისო გლობალური პრობლემები და გამოწვევები.

ნაშრომი განკუთვნილია მათთვის, ვინც ცდილობს გაერკვეს საზოგადოების კრეატიული განვითარების თანამედროვე რთულ და მრავალფეროვან სოციალურ-ეკონომიკურ, ურბანულ და ტექნოლოგიურ პრობლემებში და დაინტერესებულა მათი გადაწყვეტით.

საჯარო სამსახურის გამოწვევები და მისი გადაჭრის გზები

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

წიგნად გამოიცა ლაშა მეგლადის ნაშრომი „საჯარო სამსახურის გამოწვევები და მისი გადაჭრის გზები“. იგი მოიცავს ინფორმაციას ქვეყნის საჯარო სამსახურის სისტემის მდგომარეობის შესახებ [ქვეყნის დამოუკიდებლობის მიღებიდან დღემდე (2018 წლის 30 იანვარი) პერიოდს]. წარმოდგენილია ინფორმაცია საჯარო სამსახურის განვითარებისათვის გადადგმული ნაბიჯების შესახებ. განხილულია, თუ რა გამოწვევების წინაშე იდგა ქვეყნის საჯარო სამსახური დამოუკიდებლობის მიღებიდან პირველ ათწლეულში, რა ტიპის რეფორმები გატარდა სისტემის სრულყოფის მიზნით და რა შედეგები მოიტანა გატარებულმა ღონისძიებებმა. ასევე, მიმოხილულია მსოფლიოში არსებული პრაქტიკა.

წარმოდგენილია ავტორის შეფასებები საჯარო სამსახურის ინსტიტუციურ მოდელთან, შრომით ურთიერთობებთან, ანაზღაურებისა და შეფასების სისტემასთან, საჯარო სამსახურში მიღებასთან, მოტივაციასთან, სწორად/ეფექტურად მართვის სტიმულირებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე. შესაბამისად, განხილულია საჯარო სამსახურის მოწყობის პრინციპები/საფუძვლები

და შემოთავაზებულია ავტორისეული ხედვა, თუ როგორ პირინციპებზე უნდა იქნას აგებული საჯარო სამსახური, რათა უზრუნველყოფილი იქნეს სისტემის ეფექტურობა და ქვეყნის განვითარების დაჩქარება. ასევე, შეფასებულია საჯარო სამსახურის სისტემის მარეგულირებელი ნორმატიული ბაზა; წარმოდგენილია ზოგიერთი საჯარო სამსახურის დაწესებულების ინსტიტუციური მოდელის ანალიზი და ავტორისეული მოსაზრებები მათი სრულყოფის თვალსაზრისით.

ეფექტიანი, მოქნილი და კვალიფიციური, საჯარო სამსახურის ჩამოყალიბებისათვის ავტორი გვთავაზობს საჯარო სამსახურის მოწყობის ჰიბრიდულ/შერეულ მოდელს (კარიერული და ღია/საკონტრაქტო სისტემის ნაზავი), რომელიც უფრო მეტად ღირსებაზე დაფუძნებული და ღია საჯარო სამსახურის მოდელის პრინციპებით იქნება გაჯერებული.

ნაშრომი განკუთვნილია საჯარო სამსახურის სისტემის მოწყობის პრობლემემატიკით დაინტერესებული პირებისათვის. ასევე, ის შეიძლება საინტერესო იყოს საჯარო მმართველობისა და პოლიტიკის სკოლის სტუდენტებისთვისაც.

ქართული ენის დღისადმი მიძღვნილი კვირეული თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში 1990 წლიდან დიდი ზეიმით აღინიშნება 1978 წლის 14 აპრილის მოვლენებთან დაკავშირებული ქართული ენის დღე. წლებადელი ღონისძიება კი განსაკუთრებული იყო იმით, რომ ამ მოვლენებიდან გავიდა უკვე 40 წელი და აგრეთვე ეს თარიღი დაემთხვა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებიდან 100 წლის იუბილეს.

საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებით, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა სახელმწიფო ენის დეპარტამენტთან ერთად ქართული ენის დღისადმი მიძღვნილი კვირეული ჩაატარა და ღონისძიებათა მრავალფეროვანი პროგრამა წარმოადგინა.

კვირეულის ფარგლებში გაიმართა რამდენიმე წიგნის პრეზენტაცია. მათ შორის გამორჩეული იყო ქართული ენის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებულის „ქართველური ენათმეცნიერება“ მე-4 ტომის პრეზენტაცია, რომელიც მიემდგვნა გამოჩენილი ქართველოლოგის, პროფესორ ზურაბ ჭუმბურიძის დაბადებიდან 90 წლის საიუბილეო თარიღს. კრებულში შევიდა მეცნიერისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო კონფერენციაზე წაკითხული – მოხსენებები, ქართველ და უცხოელ მკვლევართა მისალმებები, გამოხმაურებები, ფოტომასალები პირადი არქივიდან. წიგნში აღნიშულია ზურაბ ჭუმბურიძის, როგორც მეცნიერის დამსახურებაზე ქართველოლოგიის განვითარებაში.

მნიშვნელოვანი იყო აგრეთვე სახელმწიფო ენის დეპარტამენტის მიერ მომზადებული წიგნის - „გავრცელებულ ენობრივ შეცდომათა ლექსიკონი“ პრეზენტაცია, რომელიც გამიზნულია არასპეციალისტებისათვის. ლექსიკონში თავმოყრილი ენობრივი ერთეულები შერჩეულია გამოყენების შედარებით მაღალი სიხშირის მიხედვით.

გამომცემლობა „არტანუჯის“ მიერ საპრეზენტაციოდ წარმოდგენილ წიგნში - „14 აპრილი, 1978“ კი გაერთიანებულია 1978 წლის 14 აპრილს თბილისსა და ბათუმში განვითარებული მოვლენების მონაწილეთა, კერძოდ, უნივერსიტეტის ყოფილი სტუდენტების, პროფესორ-მასწავლებლებისა და დისიდენტური მოძრაობის წევრების ზეპირი ისტორიები. წიგნში აგრეთვე შესულია კონსტიტუციის ახალი პროექტის

განხილვისას ქართველ მეცნიერთა და მწერალთა მიერ სხვადასხვა უწყებაში წარმოთქმული სიტყვები, საარქივო მასალები, ფოტოები და სტატიები.

მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენდა ღონისძიებათა ფარგლებში გამართული სამეცნიერო კონფერენციები. მათ შორის იყო 13 აპრილს ჩატარებული თსუ-ისა და სახელმწიფო ენის დეპარტამენტის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც მიემდგვნა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერის, გიორგი ახვლედიანის ხსოვნას. კონფერენციაზე წარმოდგენილი მოხსენებები ეხებოდა ქართულ და ქართველური ენების პრობლემატიკას, კერძოდ კი, მის ისტორიულ და დღევანდელ კონტაქტებს სხვა ენებთან, ქართული ენის გავრცელების და სწავლების საკითხებს საზღვრისპირა რეგიონებში, აფხაზური ენის თანამედროვე მდგომარეობას და ასევე ენობრივი ეტიკეტისა და ნორმათა დადგენის, წერისა და მეტყველების, ქართული ენის ფონეტიკის, მორფოლოგიისა და სინტაქსის კვლევისა და სწავლების კონკრეტულ პრობლემებს. მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ კონფერენციას წინ უძღოდა თსუ-სა და სახელმწიფო ენის დეპარტამენტს შორის გაფორმებული ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმი.

თსუ-ის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ორგანიზებით ჩატარებულ სტუდენტურ კონფერენციაზე, რომელიც ეხებოდა ქართველოლოგიურ კვლევებს, კი წარმოდგენილი იყო სტუდენტთა ნაშრომები ქართული ენისა და ლიტერატურის განვითარების ეტაპების შესახებ.

კვირეულის დღეები გამოირჩეოდა მრავალფეროვანი გამოფენებითაც, რომელსაც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი მასპინძლობდა. მათ შორის ერთ-ერთი ასეთი იყო კ. კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის მიერ თსუ-ის I კორპუსში მოწყობილი გამოფენა სახელწოდებით - „დედაენის შექმნის სათავეებთან“, - რომელზეც წარმოდგენილი იყო იაკობ გოგებაშვილის პირადი ხელნაწერები, მის თანამედროვეთა მიმოწერის ნიმუშები, სახელმძღვანელოსთვის ოსკარ შმერლინგის მიერ დახატული ილუსტრაციების ორიგინალები, ასევე დედაენისადმი მიძღვნილი ლექსებისა და მოთხრობების ავტოგრაფები. ექსპოზიციაზე

ახალი ეპოქისათვის THE NEW ECONOMIST

აგრეთვე წარმოდგენილი იყო პირველნაბეჭდი და აფხაზური დედაენის ორიგინალები, ანბანის პირველი ბეჭდური გამოცემა - 1629 წელს რომში დაბეჭდილი „ქართულ-იტალიური ლექსიკონი“, დედაენის 1920 წლის გამოცემის სტამბური კლიშეები და სხვა საინტერესო მასალა.

საინტერესო მოვლენას წარმოადგენდა აგრეთვე თსუ-ის ბიბლიოთეკაში გამართული გამოფენა - „ქართული ენის მემატიაწე წიგნებით“, რომელზეც გამოფენილი იყო XVII-XX საუკუნის თსუ-ის ბიბლიოთეკის ფონდში დაცული 55 იშვიათი წიგნი. გამოფენა დაყოფილი იყო ორ ნაწილად: ერთში წარმოდგენილი იყო რარიტეტები, ძველი ნაბეჭდი წიგნები, მათ შორის იტალიაში გამოცემული პირველი ქართული ნაბეჭდი წიგნი და მეორეში კი - საეტაპო მნიშვნელობის ნაშრომები, მათ შორის შავ ლუსკუმაში ჩასვენებული აკაკი შანიძის დისერტაცია, რომელმაც ფაქტიურად საფუძველი ჩაუყარა ქართველოლოგიური სკოლის განვითარებას ახლად დაარსებულ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

კვირულის დღეებში მოხდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ გამოცხადებული კონკურსებისა და პროექტების - „ჩვენი ენა ქართული“, „გავუფრთხილდეთ

მშობლიურ ენას!“ და „მე მიყვარს ქართული - ჩემი სახელმწიფო ენა“ გამარჯვებულთა გამოვლენა და დაჯილდოება, რომელიც გაიმართა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში. კონკურსსა და პროექტში მონაწილეობას იღებდნენ, როგორც თსუ-ის, ისე სხვადასხვა სასწავლებლის სტუდენტები და სკოლის მოსწავლეები.

დაბოლოს, 14 აპრილს ღირსების ორდენით დაჯილდოვდნენ ქართული ენის სწავლებისა და პოპულარიზებაში, ახალგაზრდა თაობის აღზრდა-განვითარების საქმეში შეტანილი წვლილისათვის ქართველი და უცხოელი მეცნიერები და მოქალაქეები.

ქართული ენის დღისადმი მიძღვნილ ღონისძიებებზე თითქმის ყველა გამომსვლელთაგან აღინიშნა უნივერსიტეტის მნიშვნელოვან როლზე 1978 წლის 14 აპრილს განვითარებულ მოვლენებში, რაც იყო მაგალითის მიმცემი მაშინდელი საბჭოთა კავშირის დანარჩენი რესპუბლიკებისათვის ეროვნული ენის სახელმწიფოებრივი სტატუსით დაკანონებისათვის.

ირინა ჯავახაძე
ფილოლოგიის დოქტორი - PhD,
თსუ-ს თანამშრომელი, მოწვეული პედაგოგი,
მობ.: 599 42 22 50

საგარეო ეკონომისტი

საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

სტატიების მიღება შემდეგი მოთხოვნების გათვალისწინებით:

1. ტექსტი აკრეფილი უნდა იყოს Word-ში, Sylfaen-ში, შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი სტრიქონებს შორის - 1,5, ველებს დაშორება მარჯვენა-მარცხენა მხარეს 2 და 3 სმ. შესაბამისად, ზედა და ქვედა – 2,5 და 2,5სმ. ტექსტი უნდა აიკრიფოს გადატანების გარეშე. ცხრილები გადაყვანილი JPEG-ში. სტატიის მინიმალური მოცულობა უნდა იყოს 5 გვერდი A4 ფორმატის.
2. ავტორის სახელი, გვარი, სამეცნიერო წოდება და თანამდებობა, საკონტაქტო კორდინატები, (ტელ-ფონები, ელ.ფოსტა), სურათის ელექტრონული ვერსია JPEG-ში;
3. სტატიას უნდა ახლდეს რეზიუმე ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე, მოცულობით 120-150 სიტყვა, აკრეფილი შესაბამისად Sylfaen-ში და Times New Roman-ში, შრიფტის ზომა 12. სამეცნიერო სტატიას უნდა დაერთოს გამოყენებული ლიტერატურის სია.
4. სტატია შეიძლება გამოქვეყნდეს ინგლისურ, რუსულ, გერმანულ და ფრანგულ ენებზეც. ნებისმიერ შემთხვევაში, აუცილებელი მოთხოვნაა, რეზიუმე მოგვაწოდოთ ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე.
- სტატიის გამოქვეყნების ღირებულება შეადგენს – ჟურნალის ერთი გვერდი 10 ლარი, რომელსაც ავტორი გადაიხდის დადებითი რეცენზიის მიღების შემდეგ, ხოლო ჟურნალის ღირებულება – 10 ლარი.
5. სტატიის გამოქვეყნების, ჟურნალის შექმნისა და/ან გამოწერის ღირებულების გადახდა შესაძლებელია შპს “ლოი“-ს ანგარიშზე; საიდენტიფიკაციო კოდი 204439296, ანგარიშის ნომერი GE33LB0113168905809000, სს „ლიბერთი ბანკი“, ბანკის კოდი LERTGE22.

ელექტრონული ფოსტა: loidk@yahoo.com; www.loi.ge

ტელ: 299-05-76; 555 277 554; 595 32 30 34.

PS. სტატიების მოწოდება ფურცლებით ან CD-თ აუცილებელი არ არის.

International Precise and Review Scientific-Practical Magazine

Continues taking articles according to this requests:

1. Text must be gathered in Word, size of Sylfaen font 12, interval between lines - 1.5, borders in right and left side- 3 and 2sm. Also, up and down borders- 2.5 and 2.5sm. Text must be picked up without transferring. Tables should be in JPEC. The minimal size of article is 5pages of A4 format.
2. The first name of author, last name, scientific rank and post, coordinates (telephone number, e-mail), electronic version of photo in JPEG.
3. The article must have reziume in Georgian, English and Russian languages. The size should be 120-150 words, it must be picked up in Sylfaen and in Times New Roman, size of font-12. Scientific article must have list of used literature.
4. The article may be published in English, Russian, German and France languages. So, it is also our request to prepare reziume in Georgian, Egnlish and Raussian languages too.
The price of article's publication is- one page of journal 10 GEL (Lari) or 5 USD. And auhor will pay this price after getting positive respond. Also, the price of journal is 10 GEL (Lari) or 5 USD.
5. The price of publication article, buying journal and subscription fee could be payed in Ltd. LOI's account: identification code – 204439296, the account number- GE61HB000000000713602, “Halyk Bank Georgia”, central office, bank code HABGGE22.

Our coordinates:

e-mail: loidk@yahoo.com; www.economisti.ge; www.loi.ge

Tel: 299 05 76; 555 277 554; 595 32 30 34.

PS. Giving articles with papres or CD-s, is not necessary.

უპს “**Smarty**” გთავაზობთ სრულ სარეკლამო/პოლიგრაფიულ სერვისს უახლესი დანადგარებითა და ხელსაყრელი ფასებით!!!

ციფრული ბეჭდვა

ფართოფორმატიანი ბეჭდვა

ოფსეტური ბეჭდვა

ბანერი ბადე სტიკერი სტიკერი

HEIDELBERG A2

- სავიზიტო
- ფლაერი
- ბუკლეტი
- ტრი პლეტი
- ბროშურა
- ჟურნალი
- წიგნი
- ბლანკი
- კოპირებადი
- თვითწაბადი
- პოსტერი
- პლაკატი
- ბლოკნოტი
- ეტიკეტი
- კალენდარი:
- ჯიზის/სამაგიდო/კედლის
- მუყაოს სასაჩუქრე ჩანთა
- კატალოგი
- კოლოფი
- კონვერტი
- მოსაწვევი

აღვიწიე მიტანის სერვისი უფასოდ!!!

მის.: ქ. თბილისი, აგლაკის ქ.83

☎ 551 30 33 20

✉ smartyLTD@gmail.com

🌐 smarty.ltd

Smarty

www.smarty.ge